

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**BÖLGESEL KALKINMA VE EMEK PİYASALARI:
ARAKLI ÖRNEĞİNDE UYGULAMA, SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hasan KARAKAYA

OCAK-2021

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**BÖLGESEL KALKINMA VE EMEK PİYASALARI:
ARAKLI ÖRNEĞİNDE UYGULAMA, SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hasan KARAKAYA

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Hasan Çebi BAL

Ocak-2021

TRABZON

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ - Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Hasan KARAKAYA

13.01.2021

ÖNSÖZ

Bölgesel dengesizlikler hem gelişmekte olan ülkelerde hem de gelişmiş ülkelerde görülmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde görülen bölgeler arası gelişmişlik farkları hemen hemen her ülkenin yaşadığı önemli sorunların başında gelmektedir. Bölgeler arasında oluşan dengesizliklerin giderilmesine yönelik çözüm arayışları, bölgesel kalkınma kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bölgesel kalkınma özellikle II. Dünya Savaşı'ndan (1939-1945) sonra gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler tarafından kalkınmada ön planda tutulmuştur.

Bölgesel kalkınmada sosyal, ekonomik ve coğrafi birçok faktörün etkisi bulunmaktadır. Bu faktörlerden biri de toplumun temel dinamikleri arasında yer alan emek piyasalarıdır. Bir toplumun iktisadi, sosyal, kültürel, siyasi vb. açılarından gelişebilmesi emek piyasalarının etkin bir şekilde kullanılmasına bağlıdır. Buna bağlı olarak bölgesel kalkınmada emek faktörünün etkisini belirlemede insan kaynağı ile kalkınma arasındaki ilişkinin analiz edilmesi gerekmektedir.

Emek piyasalarının iktisadi kalkınmada tetikleyici bir role sahip olması, emek piyasalarının bölgesel kalkınma ile ilişkisinin incelenmesi ve bölgesel kalkınma sürecindeki rolünün değerlendirilmesi önem arz eder hale gelmektedir. Bu bağlamda Çalışma'da Araklı İlçesi'nin bölgesel kalkınmasında etkisi olan emek piyasalarının mevcut sorunlarının tespitine ve bu sorunların çözümüne yönelik çeşitli öneriler ortaya konulmuştur.

Bu Çalışma'nın her aşamasında bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Hasan Çebi BAL'a teşekkür ederim.

Ocak, 2021

Hasan KARAKAYA

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	IX
ABSTRACT	X
TABLOLAR LİSTESİ.....	XI
GRAFİKLER LİSTESİ	XIV
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XV
GİRİŞ	1-3

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BÖLGESEL KALKINMA VE EMEK PİYASALARI.....	4-44
1.1. Bölge Kavramı ve Bölge Türleri.....	4
1.1.1. Bölge Kavramı.....	4
1.1.2. Bölge Türleri.....	5
1.1.2.1. Ekonomik Yapılarına Göre Bölgeler	5
1.1.2.1.1. Homojen Bölge	6
1.1.2.1.2. Polarize (Kutuplaşmış) Bölge	6
1.1.2.1.3. Plan Bölge	7
1.1.2.2. Gelişmişlik Seviyelerine Göre Bölgeler	8
1.1.2.2.1. Gelişmiş Bölge	8
1.1.2.2.2. Az Gelişmiş (Geri Kalmış) Bölge	9
1.1.2.2.3. Gelişme Halindeki Az Gelişmiş Bölge.....	10
1.1.2.2.4. Potansiyel Bakımından Az Gelişmiş Bölge	11
1.1.2.2.5. Endüstriyel Gerileme Sonucunda Oluşan Az Gelişmiş Bölgeler	11
1.2. Bölgesel Dengesizlik.....	12
1.2.1. Bölgesel Dengesizliğin Ortaya Çıkışı.....	13
1.2.2. Bölgesel Dengesizlik Teorileri	14
1.2.2.1. İhracat Merkezleri Teorisi	14
1.2.2.2. Merkez Çevre Modeli	15
1.2.2.3. Sektörler Teorisi	16
1.2.2.4. Mekân Dengesi Modeli.....	16

1.2.3. Bölgesel Dengesizliğin Çeşitleri.....	17
1.2.3.1. Tabii ve Coğrafi Dengesizlik.....	17
1.2.3.2. Ekonomik veya fonksiyonel dengesizlik.....	18
1.2.3.3. Sosyal Dengesizlik.....	18
1.2.4. Bölgesel Dengesizliğin Faydaları.....	19
1.2.5. Bölgesel Dengesizliğin Ortaya Çıkardığı Sorunlar.....	19
1.2.6. Bölgeler Arasındaki Gelişmişlik Farklarını Azaltmada Kullanılan Yöntemler.....	21
1.2.6.1. Geri Kalmış Bölgelerin Kalkındırılması İçin Kullanılan Araçlar.....	21
1.2.6.2. Metropol Bölgeler İçin Kullanılan Araçlar.....	22
1.3. Bölgesel Kalkınma.....	22
1.4. Bölgesel Kalkınma Politikası.....	24
1.4.1. Bölgesel Kalkınma Politikalarının Gelişimi.....	25
1.4.2. Bölgesel Kalkınma Politikasının İlkeleri.....	26
1.4.2.1. Sosyal Kârlılık İlkesi.....	27
1.4.2.2. Kalkınma Kutbu İlkesi.....	27
1.4.2.3. Halkın Katılması.....	28
1.4.3. Bölgesel Kalkınma Politikalarının Amaçları.....	28
1.4.4. Bölgesel Kalkınma Politikalarının Araçları.....	30
1.4.4.1. Bölge Planlama.....	31
1.4.4.2. Mali Teşvikler.....	32
1.4.4.3. İdari Teşkilatın Bölgesel Kalkınmayı Destekleyecek Hale Getirilmesi.....	33
1.4.4.4. Girişimciliğin Teşvik Edilmesi.....	34
1.4.4.5. Diğer Araçlar.....	35
1.4.4.5.1. Bölgesel Kalkınma Ajansları.....	35
1.4.4.5.2. Yatırım Destek Ofisleri.....	37
1.4.4.5.3. Organize Sanayi Bölgeleri.....	38
1.5. Bölgesel Kalkınma Sürecinde Emek Piyasalarının Rolü.....	38
1.5.1. Bölgesel Kalkınmada İnsan Kaynağının Stratejik Rolü.....	39
1.5.2. Bölgesel Kalkınmada Emeğin Önemi.....	39
1.5.3. Bölgesel Gelişmişlik Farklarının İstihdam Açısından Sonuçları.....	40
1.5.3.1. İşsizlik.....	40
1.5.3.2. Ücret Düşüklüğü.....	41
1.5.3.3. Emek Göçü.....	42
1.5.3.4. Kayıt Dışı İstihdam.....	42
1.5.4. İstihdamın Arttırılmasına Yönelik Bölgesel Politika Araçları.....	43
1.5.4.1. Kamu Yatırımları.....	44
1.5.4.2. Teşvik Tedbirleri.....	44

İKİNCİ BÖLÜM

2. BÖLGESEL KALKINMA VE EMEK PİYASASI İLİŞKİSİ: ARAKLI ÖRNEĞİ 45-95

2.1. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma ve Kalkınma Planlarında Bölgesel Politikalar	45
2.2. Türkiye’de Bölge Planlamasında Karşılaşılan Sorunlar	50
2.3. Araklı’nın Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Emek Piyasası	52
2.3.1. Tarihçesi	52
2.3.2. Coğrafi Yapısı	53
2.3.3. Sosyal Yapısı	54
2.3.3.1. Nüfus ve Göç	54
2.3.3.2. Eğitim Düzeyi	55
2.3.3.3. Sağlık Sistemi	58
2.3.4. Ekonomik Yapısı	58
2.3.4.1. Tarım ve Hayvancılık	59
2.3.4.2. Sanayi Yapısı	62
2.3.4.3. Turizm Sektörü	63
2.3.5. Emek Piyasası	64
2.4. Araklı’da Bölgesel Kalkınma Sürecinde Emek Piyasasının Rolüne İlişkin Bir Uygulama ...	65
2.4.1. Çalışmanın Amacı	65
2.4.2. Çalışmanın Kapsamı	65
2.4.3. Verileri Toplama Yöntemi	65
2.4.4. Verilerin Analizi ve Değerlendirilmesi	66
2.4.5. Araştırma Bulguları	66
2.4.5.1. İşveren Anketi Bulguları	66
2.4.5.1.1. Demografik Bulgular	67
2.4.5.1.2. İşletmelere ve İşveren Beklentilerine İlişkin Bulgular	67
2.4.5.2. Çalışan Anketi Bulguları	74
2.4.5.2.1. Demografik Bulgular	74
2.4.5.2.2. İşgücü Piyasası Profillerine İlişkin Bulgular	75
2.4.5.2.3. İşletme İle İlgili Düşüncelerine İlişkin Bulgular	80
2.4.5.3. Çalışmayan Anketi Bulguları	82
2.4.5.3.1. Demografik Bulgular	82
2.4.5.3.2. Çalışmama Nedenleri ve Emek Piyasasından Beklentilerine İlişkin Bulgular	83
2.4.5.4. İşveren, Çalışan ve Çalışmayan Katılımcıların Bölgesel Kalkınmaya Bakış Açılarına İlişkin Bulgular	92

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME100

YARARLANILAN KAYNAKLAR.....104

EKLER.....	118
ÖZGEÇMİŞ.....	128

ÖZET

Bölgesel kalkınma; bir bölgede bulunan kaynakların faaliyete geçirilmesi, girişimciliğin teşviklerle özendirilmesi, bölgede istihdam imkânları yaratılıp gelir seviyesinin ve yaşam standardının yükseltilerek, bölge refahının artırılmasını amaçlayan bütün çalışmaları kapsamaktadır. Kısaca bir bölgenin sosyo-ekonomik imkânlarının ve gelişmişlik seviyesinin artırılması olarak ifade edilebilmektedir. Bölgesel kalkınma ile bir ülkede bölgeler arasında meydana gelen dengesizliklerin ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır. İkinci Dünya Savaşından sonra önemi artan bölgesel kalkınma kavramı, bölgelerin kendi iç dinamikleri ve potansiyelleri ile kalkınmasını temel almaktadır. Buna bağlı olarak bir bölgenin sahip olduğu yeraltı ve yerüstü kaynaklar ve bulunduğu coğrafi konum, oldukça önem arz etmektedir. Bir bölgede turizm tarım ve ticaret potansiyellerinin bulunmasının yanında; fabrikalar devlet yatırımları ve yükseköğretim kurumları bölge kalkınmasına önemli katkılarda bulunmaktadır. Bölgesel kalkınmada önemli olan bir diğer faktör emektir. Buna bağlı olarak bölgesel kalkınmada emek faktörünün etkisini belirlemede insan kaynağı ile kalkınma arasındaki ilişkinin incelenmesi önem arz etmektedir.

Bu çalışma bölgesel kalkınma ile emek piyasalarının ilişkisini değerlendirmek ve bölgesel kalkınma sürecinde emek piyasalarının rolünü incelemek amacıyla yapılmıştır. Bu amaçla Trabzon'un Araklı ilçesinde bulunan işveren, çalışan ve çalışmayanlara uygulanan anket çalışmasıyla Araklı sosyal, ekonomik ve coğrafi boyutlarıyla incelenmiş ve ilçenin kalkınmasının önündeki engellerden biri olan emek piyasasındaki mevcut sorunların tespiti ve bu sorunların çözümüne yönelik öneriler sunulmuştur. Çalışma sonucunda ulaşılan veriler ışığında ilçenin bölgesel kalkınmada emek piyasasının optimum düzeyde kullanılmadığı tespit edilmiştir. İlçede emek potansiyelinin bulunmasına rağmen iş alanlarının yetersiz olması, işsizlik sorununu ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca ilçede mesleki eğitim yetersizliği, kalifiye eleman eksikliği ve açık iş pozisyonları ile emeğin aldığı eğitim arasında uyumsuzluk bulunmaktadır. Bu bağlamda ilçede potansiyeli bulunan tarım ve turizm sektörlerine yapılacak yatırımlar işsizlik oranını azaltabilecektir. İlçenin bölgesel kalkınması için emek piyasasında istihdamı artırma ve istihdamda etkinliği sağlama noktasında yeni yatırımların ve mesleki eğitimin önemli olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kavramlar: Bölgesel Kalkınma, Bölgesel Kalkınma ve Emek, Araklı Emek Piyasası

ABSTRACT

Regional development includes all activities aimed at activating the resources in a region, encouraging entrepreneurship with incentives, creating employment opportunities in the region, increasing the income level and living standards, and increasing the welfare of the region. Briefly, it can be expressed as increasing the socio-economic opportunities and development level of a region. With regional development, it is aimed to eliminate the imbalances that occur between regions in a country. The concept of regional development, which gained importance after the Second World War, is based on the development of regions with their own internal dynamics and potentials. Accordingly, the underground and surface resources of a region and its geographical location are of great importance. In addition to having tourism, agriculture and trade potentials in a region, factories, state investments and higher education institutions make important contributions to the development of the region. Another important factor in regional development is labour. Accordingly, it is important to examine the relationship between human resources and development in determining the effect of the labour factor on regional development.

This study was conducted to evaluate the relationship between regional development and labour markets and to examine the role of labour markets in the regional development process. For this purpose, Araklı was examined with its social, economic and geographical dimensions through the survey applied to employers, employees and unemployed people in Araklı district of Trabzon. Suggestions for the determination of the current problems in the labour market, which is one of the obstacles to the development of the district, and the solution of these problems, were presented. In the light of the data obtained as a result of the study, it was determined that the labour market was not used at the optimum level in the regional development of the district. Despite the labour potential in the district, the insufficiency of business areas reveals the problem of unemployment. In addition, there is a lack of vocational training, lack of qualified personnel, and a discrepancy between vacant job positions and education received by labour in the district. In this context, investments to be made in the agriculture and tourism sectors, which have potential in the district, may reduce the unemployment rate. It has been concluded that new investments and vocational training are important in terms of increasing employment in the labour market and ensuring efficiency in employment for the regional development of the district.

Key words: Regional Development, Regional Development and Labour, Araklı Labour Market

TABLolar LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	OECD'ye Göre Yeni Bölgeselcilik Yaklaşımında Strateji, Hedef, Araç ve Aktörler ...	26
2	Cinsiyete Göre Nüfus Verileri (2010-2020)	54
3	Göç Hareketleri (2015-2018).....	55
4	Eğitim Düzeyi İstatistikleri (6 Yaş ve Üstü), 2019.....	56
5	Eğitim Kurumları İstatistikleri (2017-2018).....	56
6	Liselerden Mezun Olan ve Üniversiteye Yerleşen Öğrencilerin Sayıları (2014-2019)..	57
7	Sağlık Verileri (2019)	58
8	Arazi Dağılımı (Ha, %).....	60
9	Tarım Arazisinin Üretilen Ürün Çeşidine Göre Arazi Dağılımı (2019)	61
10	Hayvancılık Verileri	62
11	SGK Verilerine Göre Aktif Çalışan Sayısı (2019)	64
12	İşverenlerin Demografik Özellikleri.....	67
13	İşletmelerin Faaliyette Buldukları Sektörler.....	68
14	İşletmelerin Faaliyette Buldukları Süre ve İstihdam Sayıları.....	68
15	İşletmelerin Mülkiyet Yapıları ve Kuruluş Biçimleri.....	69
16	İşletme Sahiplerinin Girişimcilik Eğitim Durumları	69
17	İşletmelerin Yenilik Takibi, Kullanılan Teknolojinin Yenilenmeme Nedenleri ve Ar-Ge Faaliyetleri.....	70
18	İşletmelerin İşgücü İhtiyacını Karşılıdığı Bölgeler.....	71
19	Çalışanlarda Görülen Eğitim Eksiklikleri, İşletmelerin Eğitim Verme Durumları, Eğitim Vermede Kullanılanlar Yöntemler.....	71
20	Çalışanların Verimliliğini Arttırmada Kullanan Yöntemler	72
21	İşletmelerde Personel Temininde Güçlük Çekilme Durumu, Güçlük Çekilen Alanlar ve Personel İstihdamını Zorlaştıran Faktörler.....	73
22	İşletmelerde Çalışanların İşverenlerden Beklentileri.....	73
23	Çalışanların Demografik Özellikleri.....	74
24	Çalışanların Çalıştıkları Sektör ve Çalıştıkları Pozisyonlarının Dağılımı	75
25	Çalışanların Aldıkları Maaş Düzeyleri ve Maaş Memnuniyet Durumları	76
26	Çalışanların Meslek Seçiminde Etkili Olan Faktörler, Alınan Eğitimle Yapılan İş Arasında Uygunluk ve Çalıştıkları İşte Yetenek ve Beceri Kullanımı	77
27	Çalışanlara Göre Personel Verimliliğini Arttırmada Kullanılan Yöntemler	77

28	Çalışanların İş Memnuniyetleri ve Yeni Bir İş Fırsatı Durumunda Mevcut İşlerini Değiştirip Değiştirmeme Kararları	78
29	Çalışanların Eğitim Almak İstedikleri ve Başarılı Olacaklarını Düşündükleri Meslek Dalları	78
30	Çalışanların İki Farklı İş Teklifine Bakışları	79
31	Çalışanların İşyeri Kurma Düşüncesi	79
32	Çalışanların Köyde Arazi Sahiplikleri, Köyde Bulunan Araziyi İşlememe Nedenleri, Tarım ve Hayvancılık Alanında Çalışma Durumları	80
33	Çalışanların Çalıştıkları İşletmenin Gelişimine Katkı Durumları	80
34	İşletmelerin Profesyonel Yönetim Tarzına Sahip Olup Olmama ve İşletme Yöneticisinin Çalışanların Eğitim ve Gelişimine Destek Verme Durumları	81
35	Çalışanlara Göre İşletmelerin Yenilik Takibi ve Ar-Ge Faaliyetleri	82
36	Çalışanların Günlük Çalışma Süresinde İşe Yaklaşım Biçimleri	82
37	Çalışmayanların Demografik Özellikleri	83
38	Çalışmayanların İşsiz Kaldıkları Süre, Kaç Kez İşsiz Kaldıkları ve İş Arama Sıklıkları	84
39	Çalışmayanların İş Aramada Kullandıkları Kanallar ve İŞKUR'a Kayıt Durumları	85
40	Çalışmayanların Ücret (Asgari Ücret ve Rezervasyon Ücreti) Beklentileri ve Gelir Düzeyleri	86
41	Çalışmayanların Çalışmalarına Engel Oluşturabilecek Sağlık Nedenleri	86
42	Çalışmayanların En Son Çalıştıkları İşten Ayrılma Nedenleri	87
43	Çalışmayanların Genelde ve Araklı'da İş Bulabilme Ümitleri	87
44	Çalışmayanların İş Bulmada Karşılaştıkları Sorunlar ve Aradıkları İşlerdeki Özellikler	88
45	Çalışmayanların İşsiz Olma ve Araklı'daki İşsizliğin Nedenleri	89
46	Çalışmayanların Köyde Arazi Sahipliği, Köyde Bulunan Araziyi İşlememe Nedenleri ve Tarım ve Hayvancılık Alanında Çalışma Durumları	90
47	Çalışmayanların Çalışmak İstedikleri Sektörler ve Sahip Oldukları Beceri Düzeyleri	91
48	Çalışmayanların İş Bulması Halinde Başka ile Göç ve Başka Meslekte Çalışma Durumları	91
49	Çalışmayanların İki Farklı İş Teklifine Bakışları	92
50	Çalışmayanların Çalışma Hayatından Beklentileri	92
51	Araklı'da İş Bulabilmeyi Kolaylaştıracak Faktörler	93
52	Katılımcıların Araklı'nın Kalkınmışlık Düzeyine İlişkin Algıları	93
53	Araklı'da Kalkınmayı Sağlamada Lider Kurumlar	94
54	Araklı'da Uygun Yatırım Alanları	94
55	Araklı'da Girişimcilerin Yatırım Yapmalarında Etkili Olan Faktörler	95

56	Araklı'da Önemli Sorun Alanları	96
57	Araklı'nın Kalkınmasında Etkili Olan Gelir Kaynakları	96
58	Araklı'da Fuar, Festival ve Tanıtım Faaliyetlerine Yapılmasına İlişkin Düşünceler	97
59	Araklı'nın Kalkınmasının Önündeki Önemli Engeller	97
60	Katılımcılara Göre Araklı'nın Kalkınması İçin Yapılması Gerekenler	98

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik Nr.	Grafik Listesi	Sayfa Nr.
1.	2019 Yılı Araklı İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus İstatistikleri.....	54
2.	Arazi Dağılımı (Ha, %).....	60
3.	Çalışma Çağındaki Nüfus İstatistikleri.....	64

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BGUS	: Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi
BİB	: Bayındırlık ve İskân Bakanlığı
BKA	: Bölgesel Kalkınma Ajansı
ÇAYKUR	: Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü
DAP	: Doğu Anadolu Projesi
DOKAP	: Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EURADA	: European Association Development Agencies
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
İİB	: İmar ve İskân Bakanlığı
KIRDES	: Kırsal Altyapıya Destek
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KÖY	: Kalkınmada Öncelikli Yöre
KÖYDES	: Köy Alt Yapısını Destekleme Projesi
KSS	: Küçük Sanayi Siteleri
KTU	: Karadeniz Teknik Üniversitesi
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MGM	: Meteoroloji Genel Müdürlüğü
OSB	: Organize Sanayi Bölgeleri
MYO	: Meslek Yüksekokulu
SBB	: Strateji ve Bütçe Başkanlığı
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SSK	: Sosyal Sigortalar Kurumu
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TDK	: Türk Dil Kurumu
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
TTSO	: Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası
TUİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
YDO	: Yatırım Destek Ofisleri

GİRİŞ

Kalkınma, bütün ülkelerde ve ülkelerin her bölgesinde aynı anda ve aynı seviyede gerçekleşmemektedir. Yeryüzünde kaynakların farklı yoğunlukta dağılması; gelişen bölgelerin daha fazla gelişmesini sağlarken, geri kalmış bölgelerin gelişmesinde ise olumsuz etkiler oluşturmaktadır. Bu durum bölgeler arasındaki gelişmişlik farkının daha fazla açılmasına neden olarak; bölgeler arasında ekonomik, sosyal, siyasi, coğrafi, kültürel vb. birçok yönden dengesizlikler meydana getirmektedir. Bölgeler arasında meydana gelen bu gelişmişlik farklarının azaltılmasına yönelik çözüm arayışları, bölgesel kalkınma kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, kalkınmada bölgesel kalkınmayı ön planda tutmuşlardır. Bir ülkede bölgesel eşitsizliklerin ciddi boyutlarda olması, ülkede ekonomik ve politik istikrarı etkileyen önemli bir sorun olarak görülmektedir. Bu nedenle ülkeler, İkinci Dünya Savaşından sonra bölgesel eşitsizlikleri azaltmaya yönelmiştir.

Bölgesel kalkınmada; bölgelerin potansiyelleri dikkate alınarak, birçok politika uygulanabilmektedir. Geri kalmış bölgelerde bulunan kaynakların harekete geçirilmesi, kamu yatırımlarının bu bölgelere kaydırılması, özel teşebbüs yatırımlarının bu bölgelere çekilmesi için çeşitli teşvikler verilmesi, bölgesel verimliliğin fazla olduğu sektörlerin özendirilmesi, turizm, maden vb. sektörlerin potansiyellerinin ortaya çıkarılması, yeni istihdam alanları oluşturularak işsizliğin azaltılması ve emeğin niteliğini artırmak için çeşitli eğitim ve öğretim faaliyetlerinin planlanması gibi politikalar uygulanabilmektedir. Bölgesel dengesizlikleri ortadan kaldırmaya yönelik önlem almak, politika oluşturmak; toplumsal ve sosyal adaletin sağlanmasında önemli bir unsurdur. Bölgesel kalkınma bir ülkede fiyat istikrarının sağlanması ve iktisadi büyüme gibi makroekonomik hedeflerin gerçekleşmesi için de gereklidir. Bölgeler arasındaki dengesizlikleri ortadan kaldırmada bölgesel kalkınma politikaları önemli bir yer tutmaktadır. 1950'lerden günümüze kadar sürekli bir değişim içerisinde olan bölgesel kalkınmada; günümüzde bölgelerin dinamikleri ve potansiyelleri dikkate alınarak, çeşitli plan ve projelerle yeni politikalar geliştirilmiştir. Rekabete ve yeniliğe önem veren, yerel bölgelerin kalkınmasını ön planda tutan, yeni bölgesel kalkınma politikaları oluşturulmuştur. Bu yeni anlayış, aynı zamanda yerel kaynakların harekete geçirilmesi ve politikaların uygulanması için merkezden bölgeye yetki ve kaynak aktarımı ile oluşturulmuş kurumsal bir yapının varlığını savunmaktadır.

Bölgeler arası dengesizlikler, geçmişte olduğu gibi günümüzde de ülkeler için önemli bir sorundur. Bu sorun özellikle geri kalmış ülkelerde görülse de, gelişmekte olan ülkelerde de görülmektedir. Bölgesel dengesizliklerin giderilmesinde ekonomik, sosyal, kültürel vb. yönlerden

kalkınmanın sağlanarak halkın refah düzeyinin yükseltilmesi gerekmektedir. Bu noktada bölgesel kalkınma politikası ve araçları önem arz etmektedir. Bölge planlama, mali teşvikler, girişimciliğin teşvik edilmesi, organize sanayi bölgeleri (OSB), bölgesel kalkınma ajansları (BKA) vb. politika araçları bölgesel kalkınmada oldukça önemlidir. Bölgesel kalkınmada emek ve insan kaynağının da etkisi bulunmaktadır. İnsan kaynakları iktisadi gelişmenin belirleyicileri arasında önemli bir yere sahiptir. Emeğe gereken önem verilerek iyi bir şekilde kullanıldığında iktisadi gelişmede tetikleyici etkiye sahip olabilmektedir. Bir toplumun ekonomik, sosyal, kültürel ve politik olarak gelişebilmesi emek piyasalarının optimal bir şekilde kullanılmasına bağlıdır. Bölgesel gelişmişlik farkları emek piyasalarının etkin kullanılmasını engelleyerek, emek piyasaları açısından birtakım olumsuz sonuçlar meydana getirmektedir. Özellikle geri kalmış bölgelerde istihdam imkânlarının yetersizliğine bağlı olarak işsizlik oranının yüksek olmasına, ücret düşüklüğüne, kayıt dışı istihdama ve emek göçüne sebep olmaktadır. Dolayısıyla emek piyasaları bölgesel kalkınmanın temel faktörleri arasında önemli bir konumdadır. Bu bağlamda bölgesel kalkınmada insan kaynağının etkisinin ortaya konulması, kalkınmayı sağlayan faktörler ve beşeri sermaye arasındaki ilişkinin analiz edilmesi gerekmektedir.

Bölgesel kalkınma sürecindeki emek piyasalarının önemi, bölgesel kalkınmadaki rolünün belirlenmesi hususunda bir gereklilik oluşturmuştur. Bu çalışma “Bölgesel Kalkınma ve Emek Piyasaları: Araklı Örneğinde Uygulama, Sorunlar ve Çözüm Önerileri” özelinde ele alınmıştır. Araklı sosyal, ekonomik ve coğrafi boyutlarıyla incelenmiş ve ilçenin kalkınmasının önündeki engellerden biri olan emek piyasasındaki mevcut sorunların tespiti ve bu sorunların çözümüne yönelik öneriler sunulmuştur. Çalışmada nicel araştırma yöntemlerinde anket tekniği kullanılmıştır. Bu doğrultuda Araklı’da bulunan işveren, çalışan ve çalışmayanlara üç ayrı anket uygulanmıştır. Uygulanan anketlerden elde edilen bulgular frekans analizleri yapılarak değerlendirilmiştir. Araştırmada Araklı’nın seçiminde nüfus bakımından Trabzon’un ikinci büyük ilçesi olması ve işsizlik rakamlarına bakıldığında emek piyasasının etkin kullanılmamasının ilçenin kalkınmasını engellediği görülmektedir. Bu bağlamda Araklı emek piyasasında öne çıkan sorunlar ele alınmış ve bölgesel kalkınması için çeşitli öneriler geliştirilmiştir. Bu çalışma bölgesel kalkınma sürecinde emek piyasasının rolünün değerlendirilmesinde literatüre yeni veriler sunması, bu alanda yeni çalışmaların yapılmasını teşvik etmesi açısından faydalı olacağı beklenmektedir.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde bölgesel kalkınma ve emek piyasaları ele alınmıştır. Bu bölümde ilk olarak bölgelerin tarihsel ve teorik süreci incelenmiştir. İkinci olarak ise bölgesel dengesizlik konusu, türleri ve teorileri açıklanmaya çalışılmıştır. Daha sonra bölgesel kalkınma üzerinde durularak bölgesel kalkınma politikaları bu politikaların amaçları ve araçları detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Son olarak bölgesel kalkınma sürecinde emeğin rolü, önemi ve istihdam açısından sonuçları açıklanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde bölgesel kalkınma ve emek piyasası ilişkisi Araklı İlçesi örneğinde incelenmiştir. Öncelikle Türkiye’de bölgesel kalkınma süreci ele alınmış ve bölge planlamasında karşılaşılan sorunlar açıklandıktan sonra alan araştırmasının uygulandığı Araklı’nın sosyo-ekonomik yapısı ve emek piyasası analiz edilerek mevcut durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Son kısımda ise Araklı’da bölgesel kalkınma sürecinde emek piyasasının rolüne ilişkin olarak işveren, çalışan ve çalışmayanlara uygulanan anketler değerlendirilmiştir. Bu kısımda Araklı’da emek piyasasındaki sorunlar tespit edilerek çeşitli çözüm önerileri sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BÖLGESEL KALKINMA VE EMEK PİYASALARI

Gelişmekte olan ülkelerde ekonomik kalkınma ve bölgesel gelişmişlik farklarının ortadan kaldırılması temel hedefler arasındadır. Bu ülkelerde bazı bölgeler bu hedeflere ulaşmada önemli ilerlemeler kaydederken bazı bölgeler birçok faktöre bağlı olarak aynı düzeyde ilerleme kaydedememektedir. Bu durum bölgesel kalkınmanın önemini ön plana çıkarmaktadır (Cerev, 2017: 16). Bir ülkede kalkınmanın ve bölgesel kalkınmanın sağlanmasında emek piyasaları önemli bir yere sahiptir. Bölgesel kalkınmada insan faktörünün etkisinin belirlenmesi, kalkınmayı sağlayan temel faktörler ve beşeri sermaye arasındaki ilişkinin analizini gerektirmektedir (Acar, 2006: 89). Bu bağlamda bu bölümde bölgesel kalkınmanın teorik ve tarihsel süreci ele alınarak bölgesel kalkınma sürecinde emek piyasalarının rolü incelenmiştir.

1.1. Bölge Kavramı ve Bölge Türleri

Bölge kavramı alanlar analiz edilirken kullanılmaktadır. Araştırmalar yapılırken araştırmanın amacına ve konusuna göre; siyasi, ekonomik, fiziksel ve kültürel bakımdan birçok şekilde sınıflandırılabilmektedir (Türkoğlu, 2002: 7). Bu çalışmada bölge tanımı ve analizleri ekonomik yönden dikkate alınacaktır. Bu başlık altında bölge tanımı ve türleri ele alınmıştır. Bölge türleri incelenirken ekonomik yapıları ve gelişmişlik seviyeleri dikkate alınarak incelenmiştir.

1.1.1. Bölge Kavramı

Bölge, üzerinde uzlaşılmış ve net olarak tanımı yapılmış bir kavram değildir. Bölge kavramını tanımlamada farklı amaçlar için farklı ölçütlerin kullanılması, herkes tarafından ortak bir bölge tanımının yapılamamasına neden olmaktadır. Bundan dolayı bölge kavramının birçok farklı tanımı bulunmaktadır.

Ildırar (2004: 8)'a göre bölge; birçok boyuta sahip ve birden fazla anlamı olan, sınırları çok zor çizilebilen, etimolojik kökleri latince "regio: çevre-alan" olarak anlamlandırılan bir kavram olarak değerlendirmektedir. Bölge bazı hizmetlerin meydana getirilmesi hususunda gerekli bir coğrafi birim olarak tanımlamak da mümkündür. Diğer bir çalışmada ise bölge, birliğin ve kimliğin bir sembolü olarak, doğal, fiziksel, ekonomik, sosyo-kültürel ve idari veya siyasi faktörler gibi

kimlik endekslerinden en az birine sahip, tanımlanmış ve belirlenmiş bir alan olarak tanımlanmaktadır (Mayowa vd., 2014: 165).

Keleş (2002: 341-342) ise bölge kavramını bir kentten daha fazla bir alana sahip, bir ülkeden ise daha küçük bir alanı olan mekân parçası olarak nitelendirmektedir. Bir başka tanıma göre bölge, ulus altı, ulus ötesi ya da uluslararası niteliklerinden farklı olarak, toprağı temel alan, orta büyüklükte mekânsal bir birim olarak ifade edilmektedir (Schmitt-Egner, 2010: 181). Avrupa Birliği (AB)' nde bölge, ekonomik, kültürel, coğrafi, kentsel, yönetsel gibi özelliklerden benzerlik gösteren, yakın ve bütün olan alan parçaları olarak tanımlanmaktadır (Bulut, 2002: 19).

Bölge kavramının geleneksel ve küresel kıstaslar çerçevesinde de tanımları yapılmıştır. Paksoy ve Aydoğdu (2010: 116) bölge kavramını tanımlamada geleneksel ve küresel anlayış olarak ikili bir ayrıma gitmektedir. Geleneksel anlayışa göre bölge, birbirleri ile sınırları olan yerel birimlerin bölgesel bir bütünlüğü ile meydana gelen, bir devletin denetiminde sınırları belirlenmiş bir birim olarak tanımlanmaktadır. Küresel anlayışa göre ise bölge; sınırları değişkenlik gösterebilen sabit mekânsal koşulu olmayan, temel belirleyicisi ilişki ağı olan ve uluslararası ilişkiler kurabilen bir birim olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda ilişkiler ağının miktarı ve özellikleri, bir bölgenin gelişmişliğini gösterebilmektedir. Yapılan tanımlamamalardan hareketle bölge kavramının net bir şekilde ifade eden tanımlama bulunmamaktadır. Bölge kavramının nitelikleri kullanılan alanlar, konular ve amaçlara göre değişkenlik gösterebilmektedir.

1.1.2. Bölge Türleri

Bölgeler birçok açıdan farklılık göstermektedir. Bu farklılıklardan dolayı bölgeler değişik biçimlerde sınıflandırılmaktadır. Ekonomik gelişmede mekân boyutu olan bölgeler analiz edilirken ikili bir ayrım söz konusudur. İlk olarak bölgelerin ekonomik yapılarına göre bir sınıflandırma yapılırken, ikinci bir sınıflandırma ise bölgelerin gelişme seviyelerine göre yapılmaktadır (Erkal, 1982: 5). Ayrıca ekonomik yapılarına göre bölgeler homojen bölge, polarize bölge ve plan bölge olarak üç başlık altında toplanmaktadır. Ekonomik gelişme düzeylerine göre bölgeler; gelişmiş, geri kalmış (az gelişmiş), gelişme halinde az gelişmiş, potansiyel bakımdan az gelişmiş ve endüstriyel gerileme sonucu oluşan bölgeler olarak sınıflandırılabilir.

1.1.2.1. Ekonomik Yapılarına Göre Bölgeler

Bölgeler ekonomik yapılarına göre incelendiğinde üç başlık altında toplanabilir. Bunlar plan bölge, homojen bölge ve polarize bölgedir. Bölgelerin ekonomik yapıları açısından böyle bir ayrım yapılırken, statik bir yaklaşım benimsenmektedir. Statik bir yaklaşımın benimsenmesinin nedeni ise bölgelerin belli bir zamanda ve mekânda mevcut durumları açıklanırken ekonomik yapının bir süreç olarak incelenmediği görülmektedir (İldırar, 2004: 10). Bu üç bölgenin yapısal özellikleri

farklılık gösterdiğinden bu bölgelerin tümünü ayrı ayrı başlıklar altında incelemek gerekmektedir. Aşağıda ekonomik yapılarına göre bölgeler verilmiştir.

1.1.2.1.1. Homojen Bölge

İlk olarak homojen bölgeyi tanımlamak için homojen kavramını açıklamak gereklidir. Türk Dil Kurumu'na (TDK) göre homojen "birbirlerine benzer karakterlere veya yapıya sahip parça veya birimlerden oluşan bütün veya topluluk" tur. Bir alanın homojen olup olmaması kıstaslara göre belirlenmektedir. Eğitim seviyesi, istihdam oranları, kişi başına düşen mili gelir, kentli nüfus oranı bu kıstaslardan birkaçıdır. Ekonomik gelişmişlik seviyesinin belirlenmesinde kullanılan faktörlerin yardımıyla, ülkede homojen alanlar belirlenebilmektedir (Küçüköğlü, 2005: 13). Buna göre homojen bölge kavramı; homojen alana karşılık gelen birbirine yakın veya aynı özelliklere sahip alanlar olarak tanımlanabilmektedir. Homojen bölgelerin; iktisadi faaliyetlerin şekli, gelir seviyesi, bulunulan coğrafi yer, demografik ve sosyal özellikler vb. nitelikler bakımından türdeş olmaları gerekmektedir (İldırar, 2004: 10). Gelişmişlik seviyeleri açısından bakıldığında, İstanbul-Ankara ve Ağrı-Hakkari homojen bölge olarak nitelendirilebilir (Kök, 2010: 8-9). Ülkemizde homojen bölge ayrımı, 1970'lerin başlarında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) ile İmar ve İskân Bakanlığı (İİB) tarafından bölgesel kalkınma çalışmalarına hazırlık olarak yapılmıştır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının uygulanmasından sonra, bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılmasına önem verilmesi ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının belirlenmesi gerekliliği, planlamacıları böyle bir çalışma yapmaya yöneltmiştir (Dinler, 2001: 79).

Homojen bölgeden farklı olarak heterojen bölge, iktisadi ve sosyo-kültürel açıdan farkların olduğu bölge olarak nitelendirilmektedir. Bu nedenle heterojen bölgelerin olduğu yerlerde bölgesel dengesizliklerin olması kaçınılmazdır. Ülkemizde Marmara bölgesi ile Doğu Anadolu bölgesi heterojen bölge kavramına örnek olarak verilebilir (Gündüz, 1988: 6).

1.1.2.1.2. Polarize (Kutuplaşmış) Bölge

Bölgelerin gelişmesinde etkili olan politikaların uygulanmasında; bölgelerin birbirleri ile olan ilişkilerinin göz önünde bulundurulması ihtiyacı, polarize bölgenin ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır (Küçüköğlü, 2005: 15). Mevcut yerleşme merkezleri birbirleri ile karşılıklı ilişkiler kurmaktadır. Küçük yerleşim merkezleri ile daha büyük yerleşim merkezleri idari yönetim, iktisadi faaliyetler vb. etkinliklerde birbirleriyle etkileşimde bulunmaktadır. Daha büyük yerleşim merkezinin diğer küçük yerleşim merkezlerini etkisi altına alması, bu yerleşim merkezinin cazibe merkezi olarak nitelendirilmesini sağlamaktadır. Bir ya da birden fazla cazibe merkezini etkisi altına alabilen cazibe merkezlerinin oluşturduğu etki alanı ise, polarize bölgeyi oluşturmaktadır (Cilavdaroğlu, 2008: 9-10). Bir ülkede yerleşme merkezlerinin sayısı on binleri bulabilmektedir. Buna bağlı olarak bir ülkede binlerce büyüklü küçüklü cazibe merkezi ortaya çıkmakta ve

dolayısıyla bir o kadar da polarize bölge meydana gelmektedir. Polarize bölgelerin farklı büyüklüklerde olması; bir ülkede birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü vb. derecede polarize bölgelerin varlığının göstergesidir (Dinler, 2001: 81).

Bir bölgede meydana gelen hiyerarşik yapıda merkez ve çevresi arasındaki ilişkiler ele alındığında, hiyerarşik yapıyı oluşturan bütün kesimler arasında fonksiyonel bir bağ bulunduğu görülmektedir. Polarize bölgede bu bağların en sıkı olduğu yer, diğer bir adı çekirdek bölge olan kutup merkezleridir. Bu bölgeler ekonomik yoğunluğu yüksek olan ve diğer bölgelerle en fazla ilişki içinde olan bölgelerdir. Bir şehirde üretilen ürünlerin büyük bir kısmı ülkenin tamamına yayılıyorsa, o şehir birinci derece kutup merkezi niteliğine sahiptir (Türkoğlu, 2002: 10).

Bu tip bölgelerin özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür (Taneri, 1986: 24);

- Merkezi ve yönetim etkisi olan bir şehir vardır.
- Bölgede boyutları ve fonksiyonları bakımından kademelenmiş ikinci ve üçüncü seviyede merkezler bulunur.
- İhtisaslaşma gelişmiştir.
- Merkezi yerleşme ile diğer yerleşmeler arasında fonksiyonel açıdan sosyo-ekonomik olarak bir bağ mevcuttur.
- Üretim ve ülke ilişkileri iyi derecededir.
- Refah düzeyi yüksektir.

Polarize bölgeler homojen bölgelerden farklı olarak dinamik bir süreci kapsamaktadır. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse bir kutup bölgesi ve kutup bölgesinin etkisinde kalan yerleşim merkezlerinin ilişkilerini göstermesi bakımından dinamik bir yapı özelliği göstermektedir (İldırar, 2004: 10).

Gelişme merkezi ile diğer merkezler ya da merkezin çevresi ile olan iktisadi ilişkilerinin boyutu, merkezin etki alanına, çevrenin genişliğine ve çevre ile merkez arasındaki iktisadi ilişkilerin yoğunluğuna göre değişkenlik gösterebilmektedir (MGK, 1993: 19).

1.1.2.1.3. Plan Bölge

Ekonomik yapılarına göre bölge sınıflandırmalarından bir diğeri ise plan bölgedir. Homojen ve polarize bölgelerde ekonomik yapı, ekonomik faaliyetler, demografik yapı, sosyal ve ekonomik nitelikler ve bölge ile çevrenin arasında iktisadi faaliyetlerin yoğunluğu dikkate alınarak bir sınırlamaya gidilmektedir. Plan bölge ise kalkınma planların hazırlanma aşamasında yardımcı olmak, uygulama aşamasında kolaylıklar sunmak ve bölgenin kalkınmaya katılmasını sağlamak amacıyla tespit edilen bölge olarak ifade edilmektedir (Erkal, 1990: 19).

“Plan bölge kentten daha geniş, ülkeden daha küçük, yönetsel sınırları ulus yönetsel birim sınırlarıyla çakışan, ama etkileşim açısından o sınırları aşabilen, yerinden yönetilen, demokratik-katılımcı bir yönetime ve bütçeye sahip bir planlama ve yönetim birimi” olarak tanımlanabilir (DPT, 2000: 8). Plan bölge belirlenmesinde birtakım amaçlar esas alınmaktadır. İlk olarak kalkınma planlarının hazırlanmasına destek sağlaması ve bu planların uygulamasını kolaylaştıracak nitelikte olması gerekmektedir. Bölgenin kalkınmaya katılmasını sağlamak ise diğer bir amaç olarak ele alınmaktadır (Küçüköğlü, 2005: 17).

Ulusal kalkınmayı planlayanlar ve bölge planlayıcıları, bu tür bölgeleri bir araç olarak kullanarak; planlamanın uygulamalarını kolaylaştırmak, ekonomik kararlarda birlik ve tutarlılık sağlamak, plan ile ulaşılmak istenen hedefleri belirlemek amacıyla bu tür bölgeleri seçmektedir (Keleş, 2013: 310). Bu amaçla planlamanın yapıldığı bölgelerde mevcut ilişkilerin değiştirilmesi ve planlama sonucunda istenen hedeflerin belirlenmesi amaçlanmaktadır (Tekeli, 2011: 176-177). Türkiye’de plan bölge tanımları daha çok coğrafi temelde coğrafi bölge adı kullanılarak yapılmıştır. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Doğu Anadolu Projesi (DAP), Doğu Karadeniz Bölgesi Projesi (DOKAP) Türkiye’deki plan bölge örneklerindedir (Özçağlar, 2003: 16; Öztürk, 2009: 10).

1.1.2.2. Gelişmişlik Seviyelerine Göre Bölgeler

Ekonomik gelişme seviyelerine göre bölgeler değerlendirilirken; ekonomik yapı özelliklerinden farklı olarak, dinamik bir yaklaşımla bölgeyi ele almak daha doğrudur. Bu yaklaşımın tercih edilmesinde bölgelerin belirli bir gelişme süreci içinde incelenmesi etkili olmaktadır (Erkal,1990: 20).

Bölgeler arasında beşeri, tarihsel vb. nedenlere bağlı olarak farklar meydana gelirken, bu durum ülkeler arasında da görülmektedir. Nasıl ki ülkeler gelişmiş ve az gelişmiş ülke olarak sınıflandırmaya tabi tutulabiliyorsa, bölgelerin de gelişmişlik seviyelerine göre sınıflandırmaya tabi tutulması mümkündür (Durman, 2001: 4). Aşağıda bölgelerin gelişmişlik seviyelerine göre yapılan sınıflandırmaları verilmiştir.

1.1.2.2.1. Gelişmiş Bölge

Gelişmiş bölge; sahip olduğu sosyal ve ekonomik unsurlar bakımından diğer bölgeler ile kıyaslandığında, avantajlı durumda olan bölgeler olarak nitelendirilmektedir. Buna bağlı olarak bölgeler arasında gelişmişlik farkları meydana gelmektedir. Bu gelişmişlik farklarının oluşumunda ilk sırada coğrafi yapının yeryüzünde farklı dağılması yer almaktadır. Yeryüzünde coğrafi ve doğal kaynakların farklı dağılması sonucunda bazı bölgeler belli avantajlara sahip olmaktadır. Bunun sonucunda bazı bölgeler gelişirken bazı bölgeler geri kalabilmektedir (Tandırıcıoğlu, 1998: 9).

Gelişmiş bölge, gelir seviyesi ve gelir artış hızı itibariyle ülke ortalamasının üstünde olan bölgelerdir. Bunun yanı sıra; sosyal, kültürel ve altyapı göstergelerine göre de bölge, gelişmiş bir özellik taşımaktadır (MGK, 1993: 21). Gelişmiş bölgeleri diğer bölgelerden ayıran özellikleri şöyle sıralamak mümkündür (Erkal, 1990: 21; Türkoğlu, 2002: 12; Gündüz, 2006: 14):

- Bölgede nüfusun ortalama eğitim ve kültür seviyesi yüksektir.
- Doğum oranları yüksek seviyede değildir.
- Bölgede yapılan sosyal yatırımlar (eğitim, sağlık, yol, su, elektrik) diğer bölgelerden yüksek ve yeterli seviyededir.
- Bölgede alt yapı ve ulaşım imkânları gelişmiştir.
- Bölgedeki ekonomik faaliyetler fazla ve buna bağlı olarak istihdam imkânları da fazladır.
- Gelişme hızları hem geri kalmış bölgelerin hem de ülkenin gelişme hızından daha yüksek düzeydedir.
- Bölgede kişi başına düşen milli gelir diğer bölgelere göre fazladır.
- Nüfusun büyük bir çoğunluğunun refah seviyesi yüksektir.
- Sanayi ve hizmet sektörü bölge gelirinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır.
- Bölgedeki sosyal ve kültürel imkânlar sinema, eğlence merkezleri, spor merkezleri, kişisel gelişim merkezleri, otel vb. bölge ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeydedir.
- Bölgede yapılan yatırım harcamalarının yüksek seviyede olması ve artan istihdam imkânları sonucunda, bölge az gelişmiş veya gelişmekte olan bölgelerden göç almaktadır.

Gelişmiş bölgelerdeki sosyo-ekonomik imkânların gelişmiş olması ve daha birçok nedene bağlı olarak diğer bölgelerden göç almaktadır. Bu göçlerle birlikte gelişmiş bölgelerde nüfus artmaktadır. Bu nüfus artışı ilk zamanlar bölgenin kalkınmasında pozitif bir etki yaratırken, önüne geçilmediği durumda zamanla sürekli artış halinde olan nüfus, bölgenin kalkınmışlığı için olumsuz etkiler oluşturabilmektedir. Bu bölgelerde nüfusun sürekli olarak artması, gelecekte çözülmesi çok zor olan sorunlar oluşturabilmektedir (Dilmaç, 2017: 9).

1.1.2.2.2. Az Gelişmiş (Geri Kalmış) Bölge

Az gelişmiş bölge, “gelişme potansiyelini kaybetmiş veya gelişme avantajları olmayan bölge” olarak tanımlanabilir. Az gelişmiş bölge; belirli bir süreçte sosyal ve ekonomik yönden diğer bölgelerle kıyaslandığında, birtakım iktisadi avantajlardan yoksunluğu ile ön plana çıkmaktadır. Bu bölgelerde ekonomik faaliyetler genelde tarıma dayalıdır. Hâkim iktisadi sektör tarım olmasına rağmen, tarımda makineleşme ve modern yöntemler kullanılmamaktadır. Bölgenin gelir düzeyi ve gelir artış hızı diğer bölgelerle kıyaslandığında düşük düzeydedir (Erkal, 1990: 21). Bu tarz bölgelerde yaşayan halkın büyük bir kısmının gelir seviyesi düşüktür. Buna bağlı olarak halkın tasarruf yapma imkânı ortadan kalkmakla birlikte, tasarruflar çok az ya da hiç yapılamamaktadır. Yeterli düzeyde tasarruf yapılamaması, bölgede bulunan üretim faktörlerinin

üretime koşulmasını engellemekte ve yatırımları kısıtlamaktadır. Kısıtlı seviyedeki yatırımlar, bölge gelirini artırma fonksiyonunu yerine getirememekte ve kısır bir döngü oluşturmaktadır (Türkoğlu, 2002: 14).

Az gelişmiş bölgelerin diğer bir özelliği, bu bölgelerde yaşayan ailelerin çocuk sayısının fazla olması ve buna bağlı olarak genç nüfus oranı ile çocuk ölüm oranlarının ülke ortalamasının üstünde olmasıdır (Dinler, 2001:123). Az gelişmiş bölgelerin başka bir eksikliği ise, sosyal altyapı yatırımlarının düşük düzeyde seyretmesidir. Buna bağlı olarak bölgenin kalkınmasını sağlayacak olan yatırımlar bölgeye çekilememekte ve bölgede meydana gelebilecek istihdam imkânları kısıtlanmaktadır. Kısıtlı istihdam sonucunda emek, emek talebinin daha fazla ve istihdam imkânlarının daha iyi olduğu bölgelere göç edecektir. Bu bölgelerde yaşanan göç sadece istihdam imkânları faktörüne bağlı olarak yaşanmamaktadır. Sosyal ve kültürel imkânların (otel, okul, hastane, sinema, vb.) çok az olması, hayat standardının düşük olması, ulaştırma ve haberleşme ağlarının yetersizliği gibi unsurlar halkın bu bölgelerden göç etmesinde etkili olan diğer unsurlar olarak sıralanabilmektedir (Erkal, 1990: 25).

Her ülkenin iktisadi ve sosyal gelişmişlik seviyelerinde bölgesel farklılıklar görülmektedir. Bu farklılığın boyutu az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde fazla iken, gelişmiş ülkelerde daha az görülmektedir. Bu durum Türkiye'nin doğu ve batı bölgelerinde kendini göstermektedir (Çeken, 2008: 297). Bir ülkenin bölgeleri arasında ekonomik gelişmişlik düzeyi bakımından farklılıklarının bulunması, ülkede bölgesel dengesizliğin varlığının göstergesidir. Az gelişmiş bölgeden gelişmiş bölgelere doğru tasarruf, emek, sermaye, yatırım vb. faktörlerin göçü; gelişmiş bölgelerin kalkınmasına ivme kazandırırken, az gelişmiş bölgelerin ise gelişme potansiyelini kaybetmesine neden olmaktadır. Bu durum ülkelerin bölgeleri arasındaki gelişmişlik farklarının giderek daha fazla açılmasında etkili olmaktadır (Tütengil, 1977: 57-58). Az gelişmiş bölgelerin gelişmesini engelleyen bu faktörlere ek olarak, coğrafi konum ve doğal çevreden kaynaklanan bazı olumsuz faktörler de bulunmaktadır (Smith, 1971: 442).

1.1.2.2.3. Gelişme Halindeki Az Gelişmiş Bölge

Gelişme halindeki az gelişmiş bölge, gelir düzeyi bakımından ülke ortalamasının altında kalırken, gelişme hızı ülke ortalamasının üstünde seyreden bölge olarak ifade edilmektedir (Erkal, 1990: 22). Gelişme hızının ülke ortalamasının üstünde olması, bu bölgelerin gelişme potansiyeline sahip olan az gelişmiş bölge olarak görülmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla bu bölgelerdeki mevcut potansiyel uzun süre faaliyete geçirilmediği için, bölge az gelişmişlik niteliğinden kurtulamamaktadır. Bu bölgelerde doğal kaynaklar (yeraltı-yerüstü) değerlendirilemediği gibi bölgeye kamu veya özel yatırımlar da çekilememektedir. Buna bağlı olarak potansiyel gelişme bölgesindeki insan kaynaklarından yararlanılamamaktadır. Sonuç olarak bölge az gelişmişliğini devam ettirirken, gelişmesini de sürdürmektedir (Erkal, 1990: 22).

1.1.2.2.4. Potansiyel Bakımından Az Gelişmiş Bölge

Potansiyel bakımından az gelişmiş bölge “gelişme potansiyelini kaybetmiş bölge” olarak da ifade edilmektedir (MGK, 1993: 22). Bu tür bölgelerde kişi başına düşen ortalama gelir belli bir dönemde ülke ortalamasından daha yüksek seviyede bulunabilmektedir. Potansiyel bakımdan az gelişmiş bölgelerin gelişme hızının ülke ortalamasından daha düşük düzeyde seyretmesi, bu bölgelerde refah kaybına neden olarak az gelişmiş bölgeler arasında yer almalarına neden olmaktadır. Gelişme potansiyelini kaybetmiş olan bu bölgelerin az gelişmiş bölge haline gelmeleri kaçınılmazdır (İldırar, 2004: 13).

1.1.2.2.5. Endüstriyel Gerileme Sonucunda Oluşan Az Gelişmiş Bölgeler

Ekonomik gelişme seviyelerine göre bölge türlerinden bir diğeri ise, az gelişmiş bölge özelliği gösteren endüstriyel gerileme sonucunda oluşan az gelişmiş bölgedir. Bu tür bölgeler daha çok gelişmiş ülkelerde görülmektedir. Sanayi Devrimi ile birlikte bazı bölgeler ilk olarak sanayileşmiş ve önemli merkezler haline gelmiştir. Ancak zamanla sosyal, ekonomik ve coğrafik (doğal) nedenlerle bu niteliklerini kaybetmişlerdir. Bu bölgelerin önceki gelişmişlik niteliklerini kaybetmesinde birçok faktör etkili olabilmektedir. İlk olarak sanayide bazı enerji maddelerine alternatif enerji maddelerinin kullanılmaya başlaması ve buna bağlı olarak bu enerji kaynaklarının çıkarıldığı ve işlendiği bölgelerin önceki avantajlarını yitirdikleri görülmektedir (Erkal, 1990: 23). Endüstriyel gerileme sonucu bölgelerin az gelişmiş bölge özelliği göstermesinin ikinci bir nedeni ise; bölgede faaliyette bulunan sanayilerin ekonomik gelişmeye paralel olarak gelişmemeleri dolayısıyla, bu bölgelerde sanayiler gerileyen bir sanayi görünümü sergilemektedir. Bu duruma sahip olan bölgelerin bir başka özelliği ise, teknolojik gelişme ile birlikte ulaşım ve iletişim ağlarının gelişmesi sonucunda önemli bir rekabet avantajı sunan pazara yakınlık üstünlüğünü kaybetmiş olmalarıdır (Dinler, 2001: 124).

Endüstriyel gerileme nedeniyle oluşan az gelişmiş bölgeler; gelişmiş bölge özelliğine sahip oldukları dönemde gelişmişlik bakımından en uygun düzeye ulaştıktan sonra, bölgedeki kaynakların tamamının kullanılması veya istismar edilmesi sonucunda bölge gelişme potansiyelini kaybetmiştir. Gelişme hızları zamanla çok fazla azalan bu bölgeler, belli bir süre sonra az gelişmiş bölge kategorisinde yer almaktadır. Bu bölgelerin az gelişmiş bölgeler arasında yer almalarında etkili olan faktörleri; bölgenin gelişmesinde etkili olan hammadde kaynaklarının tamamının kullanılması, sınai faaliyetlerde sürekliliği sağlayacak fiziksel altyapı faktörlerinin kıtlaşması ve geleneksel sanayi faaliyetlerinin önemini yitirmesi olarak sıralamak mümkündür (Erkal, 1990: 23).

1.2. Bölgesel Dengesizlik

Bölgesel dengesizlik, aynı ülkede farklı alanlarda görülen her çeşit eşitsizlik türü olarak tanımlanabilmektedir (Gündüz, 2006: 15). Ülkeler arasında gelişmişlik bakımından farklılıklar ortaya çıkabilmektedir. Bu farklılıklar herhangi bir ülkenin bölgeleri arasında da görülebilmektedir. Bölgeler arası dengesizlik gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklı şekilde ilerleme göstermekle birlikte; gelişmekte olan ülkelerde bölgesel dengesizlik artarken, gelişmiş ülkelerde tam tersi bir durum söz konusudur (Keleş, 2002: 338; Gündüz, 2006: 15). Bölgeler arası dengesizlikler, bölgelerin coğrafi özelliklerine bağlı olarak da meydana gelebilmektedir. Coğrafi olarak geniş olan ülkelerde iklim, coğrafi konum, sahip olunan doğal kaynaklar, kurumsal yapı, politikalar ve yatırımlar gibi çok yönlü faktörlerin bir arada bulunmasına bağlı olarak; bölgesel eşitsizlik sorunu görülmektedir. Bu faktörler; değiştirilmesi mümkün olmayan ve değiştirilebilen faktörler olarak iki kategoriye ayrılabilir. Değiştirilemeyen faktörler coğrafi konum ve iklim gibi doğal ve değiştirilmesi güç olan faktörlerdir. Değiştirilebilen faktörler ise; hükümetlerin uyguladığı kurumsal çerçeve, politikalar, yatırımlar ve programlardan oluşmaktadır (Mayowa vd., 2014: 165). Bölgesel dengesizlikler birçok alanda eşitsizlikler meydana getirmektedir. Bu eşitsizlikler; ekonomik, sosyal, siyasi, kültürel ve coğrafi alanda görülebilmektedir.

- **Ekonomik Fırsat Eşitsizliği:** Bir ülkenin farklı bölgelerinde yaşayan kişilerin farklı seviyelerde ve niteliklerde iktisadi fırsatlara sahip olması durumunda ortaya çıkan eşitsizliktir. İstihdam imkânı, çalışma koşulları, elde ettiği gelir, emeğin çalıştığı sektördeki ekonomik hakları gibi birçok yönden farklı imkânlara sahip olması olarak tanımlanabilmektedir (Tutar ve Demiral, 2007:2).
- **Sosyal fırsat eşitsizliği:** Daha çok yaşam standardı ve gelire ilgilidir. Aynı ülkenin farklı bölgelerinde yaşayan insanların kültürel faaliyet, sağlık, eğitim, ulaşım, iletişim imkânlarından aynı seviyede yararlanamamalarıdır (Kutscherauer vd., 2010: 27).
- **Siyasi Fırsat Eşitsizliği:** Günümüzde pek karşılaşılmamasına rağmen uygulamada ekonomik anlamda geri kalmış bazı ülkelerin belli bölgelerinde siyasi oluşumlarda söz sahibi olamadıkları gibi, ülke yönetimlerinde de yeterli etkinlik seviyesinde olmadıkları görülmektedir. Bu eşitsizlik türünün temelinde ise önemli ölçüde ekonomik fırsat eşitsizliği yatmaktadır (Tutar ve Demiral, 2007:2).
- **Kültürel fırsat eşitsizliği:** Bir ülkenin gelişmemiş bölgelerinde ekonomik, sosyal ve kültürel imkânlar (eğitim-sağlık, ticaret, turizm, kültürel faaliyet, organize sanayi vb.) yetersizdir. Bazı bölgelerinde ise ulaşım ve iletişim ağlarının geniş ve gelişmiş, politik açıdan önemli bir merkez olması ve içinde bulundurduğu kentlerde çok çeşitli kültürel faaliyetlerin yapılması gibi birçok açıdan diğer bölgelerden daha fazla fırsatlara sahip olması bakımından farklılık göstermektedir (Tutar ve Demiral, 2007: 2).
- **Coğrafi fırsat eşitsizliği:** Bir ülkede doğal kaynakların dağılımındaki farklılıklardan ve bölgeler arasındaki jeolojik farklılıklardan meydana gelen eşitsizlik olarak tanımlamak

mümkündür. Fiziki çevre koşulları (iklim, bitki örtüsü, arazi yapısı, ulaşım) bakımından insanların yaşamasına ve çalışmasına elverişli olan bölgelerin, diğer bölgelere göre sosyal ve ekonomik açıdan daha hızlı gelişmesi sonucunda oluşan eşitsizliktir (Dinler, 2005: 97).

1.2.1. Bölgesel Dengesizliğin Ortaya Çıkışı

Bölgesel dengesizliğin ortaya çıkış süreci ele alınırken, dünya tarihinde insanlığın ve ülkelerin kaderini değiştiren Sanayi Devriminin ortaya çıkışı ve etkileri göz ardı edilmemelidir. Bölgesel dengesizliğin ortaya çıkış süreci, Sanayi Devrimi öncesi dönem ve sanayi devrimi sonrası dönem olarak ele alınabilmektedir (Dinler, 1994: 123).

Sanayi Devrimi öncesi dönemde ülkeler hükmedenler ve hükmedilenler olarak iki sınıfa ayrılmaktadır. Ülkelerin varlıklarını devam ettirdiği tarihsel süreçteki sınır devletleri arasında iktisadi gelişmişlik açısından kayda değer bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Bazı ülkelerin diğer ülkelere göre daha fazla gelişmiş olması ve diğer devletler üzerinde baskı kurması, bu devletlerin teknoloji bakımından gelişmiş olmalarından kaynaklanmamaktadır. Gelişmiş ülkeler zenginliklerini ve güçlerini, iyi bir askeri yapılanmaya sahip olmalarından ve sosyo-kültürel açıdan iyi bir teşkilatlanmaya sahip olmalarından almaktadır (Dinler, 2001: 100).

İnsanlık tarihi için önemli dönüm noktalarından biri olan Sanayi Devriminin insan hayatında önemli etkileri olmuştur. Devrim; insanların üretimleri, tüketimleri, çalışma biçimleri, yaşam biçimleri vb. birçok alanda değişimler meydana getirmiştir. Özellikle devrimin baş gösterdiği ülkelerde; çok kısa bir zaman dilimi içerisinde çok büyük değişimler görülmüştür. Bu değişimler, ülkelerin milli gelirlerinde büyük miktarlarda artışlara sebep olmuştur. Başlangıçta ve sonraki süreçte; devrimi gerçekleştiren ülkeler ile gerçekleştiremeyen ülkeler arasında gelişmişlik farkları oluşmaya başlamış, zamanla da bu farklılıklar artmıştır. Buna bağlı olarak, dünya ülkeleri kategorisinde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler olarak ikili bir ayrıma gidilmiştir. İktisadi gelişme dünyadaki ülkelerin tamamında aynı anda başlamadığı gibi, bir ülkenin de her bölgesinde aynı anda başlamamıştır. Bazı bölgelerin kalkınmasında; bölgenin coğrafi konumu, jeolojik özellikleri, sosyal ve kültürel önemi gibi birçok faktör açısından avantajlı durumda olması, bu bölgelerin diğer bölgelere göre daha erken ve daha hızlı gelişmesini sağlamaktadır (Aydın, 2008: 4).

Bölgesel dengesizliklerin gelişimleri incelendiğinde, farklı görüşler bulunmaktadır. İlk olarak, bölgeler arasındaki dengesizliklerin gelişim aşamalarının doğasında yer aldığı görüşü bulunmaktadır. Bölgesel dengesizlikler büyüme ile paralel bir şekilde azalabilmekte veya tamamen ortadan kalkabilmektedir. Bir ülkenin kalkınmasıyla birlikte, o ülkedeki tüm bölgeler bu kalkınmadan kendilerine pay almaktadırlar. Bu düşünceye göre gelişmiş ve az gelişmiş bölgeler

arasında meydana gelen dengesizlikler, belli bir süre sonra ortadan kalkacaktır (Keleş, 2002: 340). Bölgesel dengesizliklere iyimser bir bakış açısı sunan bu görüşe göre, devletin bölgesel dengesizlikleri düzeltmek için herhangi bir müdahalesine ihtiyaç duyulmamaktadır. Diğer bir görüş ise, devletin bölgesel dengesizliklere müdahale etmesinin gerekli olduğunu savunmaktadır. Aksi takdirde bölgesel dengesizliklerin azalmadığı, hatta zamanla daha fazla artabileceği ifade edilmektedir. Bu görüşü Johan Galtung kuramsal bir çerçevede ifade etmeye çalışmıştır. Geri kalmış bölgelerin içinde bulunduğu dezavantajlı durumdan çıkabilmeleri ve diğer bölgeler ile arasındaki dengesizliklerin ortadan kalkabilmesi için, devletin birtakım politikalarla bu bölgelere müdahale etmesi gerektiği ileri sürülmektedir. Devletin herhangi bir müdahalede bulunmaması durumunda, bu bölgelerin geri kalmışlığı devam edecektir. Son görüşe göre ise, geri kalmış ülkeler ve gelişmiş ülkeler açısından durum farklı yorumlanmaktadır. Gelişmiş ülkelerde bölgesel farklılıkların zamanla azalabileceği ileri sürülmektedir. Ancak aynı durum geri kalmış bölgeler için söz konusu olmamaktadır (Keleş, 2002: 342).

1.2.2. Bölgesel Dengesizlik Teorileri

Bölgesel dengesizliklere yönelik olarak geliştirilen birçok teori bulunmaktadır. Geliştirilen bu teoriler arasından en çok dikkat çekenleri dört başlık altında toplamak mümkündür. Bu teoriler; İhracat Merkezleri Teorisi, Sektörler Teorisi, Merkez-Çevre Modeli ve Mekân Denge Modeli'dir.

1.2.2.1. İhracat Merkezleri Teorisi

İhracatın bölgesel gelişmedeki etkileri üzerinde duran birçok çalışma yapılmıştır. İlk yapılan çalışmalarda genellikle doğal kaynakların dağılımı üzerinde durularak, bu dağılım sonucunda bölgeler arasındaki gelişmişlik farkının ortaya çıktığı ileri sürülmüştür (İldırar, 2004: 56). Bu bağlamda ihracat merkezleri teorisi savunucuları bölgesel gelişmeyi ihracat ile açıklamaktadır (Gündüz, 1988: 26). North'a göre bölgesel farklar uzun vadede ortadan kalkmaktadır. North bölgesel gelişmeyi bir ihracat merkezinin gelişimine bağlı olarak açıklamaktadır. İhracatın gelişmesi; ulaşım ve taşımacılığın gelişmesi, teknolojik yenilikler, devlet yatırımları diğer bölgelerdeki gelir ve talep artışı gibi faktörlere bağlıdır (Hansen, 1968: 12). İhracat talebinin oluşmasındaki temel faktörler; iş bölümü, uzmanlaşma, seri üretim ve teknik gelişmelerdir. İhracat merkezleri teorisi, bir bölgenin gelişme aşamasını diğer bölgelere ya da ülkelere yapılan ihracatları temel alarak açıklamaktadır (Gündüz, 1988: 26).

Bir bölgede ihracatı yapılabilecek malların bulunması sermayenin ve yatırımların bu bölgede yoğunlaşmasında etkili olmaktadır. Bölgeye yapılan yatırımlardaki artış, atıl durumdaki kaynakların ve üretim faktörlerinin kalkınmaya dâhil olmasını sağlamaktadır. Bölgede yer alan kaynakların kullanılması ve üretimlerinin yapılıp, ihraç edilmesi, ülkenin dış ticaret dengesinin sağlanmasında pozitif etkiler oluşturabilecektir.

İhracat merkezleri teorisine göre bölgenin iktisadi alandaki performans ve başarısı, bölgenin dış ticaretteki rekabet gücünü arttırmasında etkin bir role sahiptir (Deviren ve Yıldız, 2014: 8). Bölgede ihracatın artması; bölgenin kendi ihtiyaçlarının teminini sağlayan yerel endüstrileri geliştirmesinin yanında, dış ticaret talebini karşılayan endüstri dallarının da gelişmesini sağlamaktadır (Tandırcıoğlu, 1998: 17).

1.2.2.2. Merkez Çevre Modeli

Friedman tarafından ortaya atılmış olan bu modelde merkez ile çevre arasındaki ilişkiler ele alınmaktadır. Bu modele göre; sermayenin oluşması, teknolojideki gelişim, nüfus artışının yüksek oluşu, gelir düzeylerinin ve verimliliğin yüksek olması vb. unsurlar merkezin özellikleri olarak belirtilmektedir. Bu model yenilikleri temel almaktadır. Yenilikler devlet kurumları aracılığıyla çevreye yayılır. Modelin aktif olarak görevini yerine getirmesi sonucunda, yenilikler merkezden çevreye yayılarak yeni merkezler meydana getirmektedir. İstanbul ve İzmit bu modele örnek olarak verilebilir. İstanbul'un merkezi niteliği ile gelişmesine bağlı olarak; sermaye, teknoloji ve işgücünün merkezin dışına yayılması sonucunda, İzmit gibi çevre illerin de kalkınması sağlamıştır (Gündüz, 2006: 23).

Bu model son dönemlerde kalkınma çalışmalarına dâhil edilmeye çalışılmıştır. Hirschman bu modeli kalkınma çalışmalarında kullanmıştır. Hirschman'ın kullandığı bu modele göre yatırımların; kentleşmenin ve endüstriyel kalkınmanın olduğu bölgelerde arttırılması gerekmektedir. Merkeze yapılan yatırımlar yoğunlaşacağı; ancak, yatırımların zamanla nisbi önemlerini kaybetmesine bağlı olarak, yatırımların çevreye kayacağı belirtilmektedir. Merkeze yakın yerlerde faaliyette bulunan sanayilerin kentin gelişmesi sonucundan kentin dışına çıkarılması, bu duruma örnek olarak verilebilir. Merkez çevre modelinde sanayileşmenin merkezlerde yoğunlaşması, üretim faktörlerinin merkeze taşınmasına sebep olacaktır. Buna bağlı olarak merkezde oluşacak dışsal ekonomiler, üretim faktörlerinin verimliliğinin artmasını sağlayacaktır (Kılıçarslan, 2009: 34; Erkan, 1987: 24).

Ekonomi teorileri arasında dikkat çeken merkez çevre teorisi bölgelerde ikili bir ayrıma gitmektedir. Bilgi potansiyeli, sermaye, otorite ve yüksek sosyo-kültürel imkânlarla sahip olan merkez bölgenin teknolojiden başka, kültürel ve politik olarak da çevre bölgelerde egemenliği söz konusudur. Çevre bölge; teknolojik, ekonomik, politik ve hizmet şartları bakımından merkez bölgenin etkisi altındadır. Çevre ve merkez bölgeler arasında kurulan ilişkiler dengeli ve eşit değildir. Friedman'ın ortaya attığı bu görüşün taraftarları, merkezlerin oluşum aşaması konusundaki tartışmalarına devam etmektedir. Bu oluşum aşamasının dinamik bir yapısı olduğunu düşünmektedirler. Çünkü bu süreç yenilikçi eğilimlerle belirlenmektedir. Ayrıca uygun koşullar sağlandığı takdirde; çevre bölgeler belli bir süreç içinde merkezlerin özelliklerini alıp değişim yaşayarak, yarı çevresel bir karaktere sahip olabilmektedirler (Wysocka, 2009: 78-79).

Bu modele göre yatırımların, sosyal, kültürel ve teknolojik imkânların merkez bölgede toplanması ve yeniliklerin merkezden çevreye yayılması, çevre bölgeleri dezavantajlı durumda bırakmaktadır. Yatırımların ve yeniliklerin merkez bölgeden çevre bölgeye yayılması için belli bir süreç gereklidir. Bu süreç içerisinde çevre bölgelerin yeterli düzeyde dikkate alınmaması, bu bölgelerin geri kalmalarına neden olabilmektedir. Bir diğer önemli etken ise ekonomik kaynakların merkez bölgede toplanmasıdır. Kaynakların sadece belli bölgelerde yoğunlaşması, kaynak dağılımının adil olmadığını göstermektedir. Bu durum geri kalmış olan bölgelerin kalkınmasını engellemektedir.

1.2.2.3. Sektörler Teorisi

Sektörler teorisine göre bir ülkede ekonomik gelişme, o ülkedeki hâkim olan sektörler göre değişkenlik göstermektedir (Deviren ve Yıldız, 2014: 8). Bir ülkede hâkim olan sektöre bağlı olarak, iktisadi kalkınma hızı da değişkenlik gösterebilmektedir. Bu teori, gelişmemiş bölgelerin kalkındırılmasında farklı sektörler arasında lokomotif sektör özelliğine sahip olan sektöre öncelik verilmesi gerektiğini savunur. Sürükleyici gücü olan bu lider sektör; ölçek hacmi büyük, inovatif ve çevresini etkisi altına alabilen egemen bir sektördür. Gelişmiş teknikleri kullanan sektörün teknik gelişim hızı yüksektir (Erkan, 1987: 22).

Farklı sektörlerde üretilen malların talep esnekliği aynı değildir. Örneğin tarım ve sanayi sektöründe üretilen ürünlerin talep esneklikleri aynı değildir. Sanayi ürünlerinin talep esnekliği yüksek, tarımsal ürünlerin talep esneklikleri düşüktür. Dolayısıyla ekonomik gelişme sanayi sektöründe tarım sektörüne göre daha hızlı gerçekleşmektedir. Buna bağlı olarak bölgelerin sahip oldukları potansiyel sektör ve kaynaklar belirlenerek bölgesel gelişmede bu kaynaklara ve sektörler önem verilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda tarım sektörü açısından bakılacak olursa, bir bölgede üretilen ürünler zamanla değişkenlik gösterebilmektedir. Bu değişkenlikler, üretilen ürünün getirisinin düşmesi ve talep esnekliğindeki değişimlere bağlı olarak meydana gelmektedir. Bu durumda getirisi yüksek ve önceki üretilen ürüne göre talep esnekliği yüksek olan ürünlerin üretilmesine öncelik verilmelidir (Gündüz, 2006: 22-23).

1.2.2.4. Mekân Dengesi Modeli

Mekân dengesi modelini ilk olarak Francois Perroux 1955 yılında ortaya atmış, modelin gelişimi Boudeville tarafından yapılmıştır. Model, bölgesel gelişmenin belirli alanlarda ortaya çıkıp iletişim kanalları aracılığıyla çevreye yayıldığı görüşünü savunmaktadır. Sanayi gelişiminin temel alanı model; yan sanayi dalları ile ekonominin tamamını bünyesine alarak, gelişimin hızlanmasını sağlamaktadır. Mekân dengesi modelinin; merkez çevre teorisine alternatif bir model olarak geliştirildiği düşünülmektedir. Bunun nedeni, merkez çevre modelinde gelişmenin tek bölgede başlaması; diğer bölgeleri dezavantajlı durumda bırakarak, geri kalmalarına sebep

olmaktadır. Modelin bir başka savunduğu görüş ise; bölgesel farklılıkların azalması, ekonomik kaynakların adil dağılımı sonucunda gerçekleşecektir (Gündüz, 1988: 28). Yatırımların tek bölgede yoğunlaşmaması ve ekonomik kaynakların adil dağılımının sağlanması bölgesel farklılıkları azaltıp, bölgelerin eşanlı kalkınmasını sağlayabilecektir.

Mekan dengesi modeline göre ekonomide faktör mobilitesinin önündeki engeller kaldırılırsa, mekanda optimal bir denge olacağı ileri sürülmektedir. Faktör mobilitesinin sağlanması sonucunda, bölgelerin marjinal gelirlerinin eşitleneceği belirtilmektedir. Ancak teorinin bu varsayımı geçerliliğini kaybetmiştir. Faktörlerin marjinal verimliliklerinin aynı olmaması, faktör fiyatlarının aynı düzeyde olacağı varsayımının geçerliliğini yitirmesine sebep olmaktadır. Her ülkede aynı derecede olmasa da bölgeler arası dengesizlik görülmektedir. Bu modelde bölgeler arasındaki dengesizliklerin azaltılmasında en etkin aracın sanayileşme olduğu belirtilmektedir (Gündüz, 2006: 25).

1.2.3. Bölgesel Dengesizliğin Çeşitleri

Bölgeler arası dengesizlik türleri üç başlık altında incelenebilmektedir. Bunlar; tabii ve coğrafi dengesizlik, ekonomik veya fonksiyonel dengesizlik ve sosyal dengesizliktir.

1.2.3.1. Tabii ve Coğrafi Dengesizlik

Bazı bölgeler; buldukları konum, sahip oldukları yeraltı ve yerüstü kaynaklar, verimli araziler ve iklim, kısacası fiziki çevre koşulları bakımından diğer bölgelere göre daha avantajlı durumdadır. Tabii ve coğrafi dengesizlik, yukarıda sıraladığımız fiziki çevre koşulları ve zengin doğal kaynakları içinde barındırması sonucunda ortaya çıkan dengesizliktir. Bu bölgelerin sahip oldukları avantajlar; bölgelerin daha fazla gelişmesini sağlayarak, ekonomik dengesizliğin oluşmasına neden olabilmektedir. Bu bölgesel dengesizlik türüne iyi bir jeopolitik konuma ve zengin maden yataklarına sahip olan bölgelerle; yeryüzü şekilleri engebeli, ulaşım imkânları kısıtlı, arazi yapısı verimsiz, iklim koşulları elverişsiz olma gibi özellikleri barındıran bölgeler arasında meydana gelen dengesizlikler örnek olarak verilebilmektedir. Ülkelerin dünya üzerindeki konumunun ve coğrafyanın, bölgesel dengesizlikler üzerinde etkili olduğunun göstergelerinden bir diğeri de; dünyanın 23° 45 kuzey ve 23° 45 güney enlemleri arasında genellikle geri kalmış yoksul ülkeler bulunurken, orta ve yüksek enlemlerde konumlanan ülkelerin çoğunun gelişmiş ülkeler olmasıdır. (Elmas, 2001: 20-21). Denizlere ve nehirlerle kıyısı olan bölgelerdeki ülkelere bakıldığında da benzer bir durum söz konusudur. Bu bölgelerdeki ülkeler, diğer bölgelere göre daha avantajlı durumdadır. Kalkınma ve sanayileşmede etkileri bulunan tabii ve coğrafi unsurların yeryüzünde homojen dağılmamasından kaynaklanan bölgeler arasındaki gelişmişlik farkları; tabii ve coğrafi unsurların eşit dağılımları durumunda bile her bölge bu unsurları aynı rasyonellikte değerlendiremediği için, bölgeler arasında gelişmişlik farkları oluşabilmektedir (Bildirir, 2005: 6).

1.2.3.2. Ekonomik veya Fonksiyonel Dengesizlik

Ekonomik veya fonksiyonel dengesizliğin temelinde, aynı üretim faktörlerinin farklı piyasalarda değişken verimliliğe sahip olmaları yatmaktadır. Bu durumun asıl nedeni, üretim faktörlerinin her bölgede eşit miktarda olmamasıdır. Buna bağlı olarak üretim faktörlerinin bölgesel dağılımındaki eşitsizlik, üretimdeki verimliliğin de bölgeler arasında değişkenlik göstermesine neden olmaktadır (Gündüz, 2006: 15).

Üretim faktörlerinin her bölgede aynı miktarda bulunmaması, bölgesel dengesizliğin temel sebeplerinden birisidir. Bir bölgede üretim faktörlerinin bazılarının az bulunması ya da hiç bulunmaması, o bölgede gerçekleştirilen üretimdeki verimliliği etkilemektedir. Üretim faktörlerinin dağılımı ve verimliliklerindeki dengesizlik, yatırımların belli bölgelerde yoğunlaşmasına da neden olmaktadır. Girişimciler içsel ve dışsal ekonomilerden yararlanmak amacıyla yatırımlarını genellikle üretim faktörlerinin miktarının ve verimliliklerinin fazla olduğu bölgelerde yapmaktadır. Bu durum gelişmiş bölgelerin daha fazla gelişmesine olanak sağlarken, üretim faktörlerinin geri kalmış bölgelerden bu bölgelere kaymasına neden olmaktadır.

Üretim faktörleri kimi zaman birbirlerini tamamlayabilmektedir. Buna bağlı olarak bir bölgede eksik olan üretim faktörü, diğer üretim faktörleri ile ikame edilebilmektedir. Üretim faktörleri arasında her ne kadar ikame söz konusu olsa da, bu ikamenin belli bir oranda yapılması mümkündür. Diğer bir ifade ile üretim faktörleri arasındaki esneklik sınırlıdır. Bazı bölgelerde üretim olanaklarının kısıtlı olması; sınai üretime geçilmesinde engel oluşturarak, tarımın hâkim olduğu üretim yapısının sürekliliğine yol açmaktadır (Erkan, 1990: 39; Tandırcıoğlu, 1998: 12).

1.2.3.3. Sosyal Dengesizlik

Sosyal dengesizlik; değişik bölgelerde yaşayan insanların faydalandıkları sosyal hizmetlerin, nicelikleri ve kaliteleri arasında oluşan farklılıklar olarak ifade edilmektedir. Bu farklılıklar eğitim, sağlık, altyapı yatırımları, ulaşım ve kültürel alanda görülmesi bölgesel dengesizliğin farklı bir boyutunu ortaya koymaktadır. Herhangi bir ülkenin ekonomik kalkınması, o ülkenin bölgelerinin tamamında eş zamanlı olarak ortaya çıkmamıştır. Bölgeler arasındaki sosyal, ekonomik ve coğrafi farklar, bölgeler arasında gelişmişlik farklarını ortaya çıkarmaktadır. Ekonomik faaliyetlerin yoğun, sosyal hizmetlerin fazla ve ulaşım imkânlarının elverişli olduğu bölgelerde, yatırımların daha fazla olması kaçınılmazdır (Maç, 2006: 100).

Bölgesel dengesizlik türlerinden olan tabii ve coğrafi dengesizlikler insanların müdahalesi olmadan mevcut olan dengesizlikler olmasına rağmen, sosyal ve ekonomik veya fonksiyonel dengesizlikler insan müdahalesi ile birlikte oluşmaktadır (Erkal, 1990: 40).

1.2.4. Bölgesel Dengesizliğin Faydaları

Bölgeler arasındaki farklılıklar; kalkınma politikalarının planlanması, yoksulluğun belli bir karakterle ifade edilmesi, demografik hareketler ve emek göçü kalıplarını anlama gibi sebeplerden dolayı ilgi çekicidir (Rimkuviene ve Sakalauskaitė, 2018: 74).

Bölgeler arasındaki dengesizliklerin, bölgelerin kalkınmasına yönelik olarak politikaların planlanması ve hazırlanması noktasında yol gösterici niteliğe sahip olması, bölgesel kalkınma plan ve politikalarına etkinlik kazandırmaktadır. Ayrıca bölgesel dengesizliklerin tespiti, meydana gelen sosyal ve ekonomik sorunların belirlenmesini ve ifade edilmesini sağlamaktadır. Bazı bölgelerde yaşayan insanların geri kalmışlığa bağlı olarak meydana gelen yetersiz sosyo-ekonomik imkânları, yoksulluk kavramını ön plana çıkarmaktadır. İnsanlar yoksulluktan kurtulmak ve daha yüksek refaha sahip bir yaşam sürmek için gelişmiş bölgelere göç edebilmektedir. Bu bağlamda bölgesel dengesizlikler, yoksulluğun ve demografik hareketlerin nedenlerini anlamada ve bu konularla ilgili çeşitli plan ve programların hazırlanmasında birtakım faydalar sağlamaktadır.

Ekonomik gelişme; sosyal, kültürel, coğrafi özellikler açısından avantajlı olan bölgelerde başlayıp, yoğunlaşmaktadır. Gelişmiş bölgelerin aksine, dezavantajlı durumda olan diğer bölgelerdeki işsizlerden; girişimci olmak ve yatırım yapmak isteyenler, gelişen bölgelere göç etmektedir. Gelişen bölgelere doğru yapılan bu göç, diğer bölgelerde atıl durumda olan kaynakların aktif hale gelmesini sağlamakta ve ülkenin toplam üretim seviyesini arttırarak, ülke kalkınmasına katkı sağlamaktadır (Dinler, 2001: 126).

1.2.5. Bölgesel Dengesizliğin Ortaya Çıkardığı Sorunlar

Bölgeler arası dengesizlik küresel bir olgudur. Dünya ülkelerinin çoğunda görülebilen dengesizlik sorunları, ülkeler arasında da kapsam olarak farklılık gösterebilmektedir (Krimi vd. 2010: 70). Bölgesel dengesizlik, gelişme safhasında olan tüm ülkelerin kalkınmasında görülen ilk aşama olarak nitelendirilmektedir. Dolayısıyla bölgesel dengesizliklerden kaçınma gibi bir durum söz konusu olmamaktadır. Ülkeler için yaşanılacak olan bu aşama istenmeyen bir durum olduğu için; ülkeler bu aşamayı en kısa sürede atlatıp, gelişme safhasında ortaya çıkabilecek bu dengesizlikleri azaltmada azami gayret göstereceklerdir (Kılıçarslan, 2009: 23).

Bölgesel dengesizliklerin azaltılması veya ortadan kaldırılması için gerekli çalışmaların yapılmaması durumunda, gelişmiş ve geri kalmış bölgeler arasındaki fark zamanla daha fazla büyüyecektir. Geri kalmış bölgelerde ekonomik faaliyetlerin yeterli düzeyde olmaması; buna bağlı olarak istihdam imkânlarının kısıtlı olması, sosyal ve kültürel imkânların az olması gibi nedenlerle gelişmiş bölgelere göçler yaşanacaktır. Böylelikle geri kalmış bölgeler gelişme ihtimallerini kaybederken; gelişmiş bölgelerin de aşırı göç alması, birtakım sorunların ortaya çıkmasına neden

olacaktır (Dinler, 2001: 126). Sosyal ve ekonomik alanlarda meydana gelen sorunları şöyle sıralanabilmektedir:

- Geri kalmış bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru yaşanan göç sonucunda, gelişmiş bölgelerde nüfus yoğunluğu artmakta ve birtakım problemlere neden olmaktadır. Ulaşım, elektrik, çevre sorunları (gürültü kirliliği, hava kirliliği, toprak kirliliği, görüntü kirliliği vb.), konut yetersizliği, çarpık kentleşme, suç, yoksulluk, işsizlik ve sağlık gibi birçok probleme zemin hazırlamaktadır (Oyeleye, 2013: 83).
- Geri kalmış bölgelerde oluşan işsizlik, ülkede eksik istihdamın mevcut olduğunu göstermektedir. Bir ülkede eksik istihdamın varlığı, ülkedeki refah seviyesinin en uygun düzeyde olmadığını göstermektedir (Dinler, 2001: 127).
- Ekonomik yatırımın çok az veya hiç yapılmadığı gelişmemiş bölgelerde yaşayan insanlar, genellikle istihdam konusunda sıkıntı yaşamaktadırlar. İstihdam imkânı bulamayan emek, gelişmiş bölgelere göç etmektedir. Gelişmiş bölgelere olan göç ile birlikte, hem modern hem de geleneksel sektörlerde iş arayanların sayısında artışlar meydana gelebilmektedir. Buna bağlı olarak göçün, gelişmiş ve gelişmemiş bölgelerde işsizlik üzerinde etkileri bulunmaktadır. Ayrıca geri kalmış bölgelerde yaşanan istihdam problemi, o bölgede açık ve gizli işsizlik oranlarının ciddi boyutlara ulaşmasına neden olmaktadır (Dinler, 2001: 127; Oyeleye, 2013: 88).
- Sermaye ve nitelikli emeğin gelişmiş bölgelere akışı sonucunda, geri kalmış bölgeler tarım sektöründe kalkınmayı destekleyebilecek önemli üretim faktörlerinden yoksun kalmaktadır (Mayowa vd., 2014: 169-170).
- Bir ülkede bölgeler arasındaki gelişmişlik farkları; ülkede yaşayan halkların din, mezhep, etnik köken farklılıklarından da kaynaklandığı düşünülürse, ülke içinde birtakım karışıklıkları beraberinde getirerek, ülke içi barışın bozulmasına sebep olabilmektedir (Dinler, 2001: 127).
- Çevresel problemler geri kalmış bölgelerde de görülmektedir. İnsanların belirli bir bölgedeki hayat standartları, genelde fiziksel ortamların kalitesini belirleyebilmektedir. Gelişmemiş bölgelerin yapısı genellikle planlanmamış, düzensiz ve çekici değildir. Bu bölgelerde sağlıksız çevre koşulları, salgın hastalıklar, düşük verimlilik ve çekici olmayan koşullar sık görülmektedir (Mayowa vd., 2014: 169-170)
- Gelişmemiş bölgelerdeki yaşam kalitesinin düşük olması, kamuda çalışanlar için de istenmeyen bir durum olarak görülmektedir. Bu bölgelere atanan devlet memurlarının bölgede kalmasını sağlamak ve bu bölgeleri çekici hale getirmek için, devlet tarafından birtakım avantajlar sunulmaktadır. Hatta bazen ülkeler belli bölgeler için zorunlu görev süreleri getirmektedir (Dinler, 2001: 127).

Bölgesel dengesizlik sonucunda nüfusun geri kalmış bölgelerden gelişmiş bölgelere göç etmesi, geri kalmış bölgelerde tarım ve hayvancılık sektörünü de etkilemektedir. Bölgeden yaşanan

göçle, tarım ve hayvancılık faaliyetleri azalmaktadır. Buna bağlı olarak tarımsal ve hayvansal ürünlerde ülke genelinde arz yetersizliği ortaya çıkmaktadır. Arz yetersizliği tarımsal ve hayvansal faaliyetlerden elde edilen ürünlerin fiyatlarının artmasına neden olarak, ülke ekonomisinde enflasyonist etkiler oluşturabilmektedir.

1.2.6. Bölgeler Arasındaki Gelişmişlik Farklarını Azaltmada Kullanılan Yöntemler

Bir ülkedeki bölgesel dengesizliklere bağlı olarak gelişmiş ve geri kalmış bölgelerde birtakım sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bölgesel dengesizlik; toplumlar üzerinde adalet ve güven duygusunu olumsuz boyutta etkilediği gibi, ekonomik etkinliğin sağlanmadığını da göstermektedir. Ülkeler; bölgeler arasındaki dengesizlikleri azaltarak ya da ortadan kaldırarak geri kalmış bölgelerde kalkınmanın sağlanması sonucunda, bölgelerin gelişmişlik düzeylerini eşitlemek için birçok yöntem kullanmaktadır.

Bölgesel kalkınma stratejilerinin hayata geçirilmesinde başlıca araçları; geri kalmış bölgelerin gelişmiş bölgelerden daha hızlı kalkınmasının sağlanmasına ve aşırı kalabalık bölgelerin nüfusunun seyrekleştirilmesine yönelik olarak sınıflandırmak mümkündür (MGK, 1993: 56).

1.2.6.1. Geri Kalmış Bölgelerin Kalkındırılması İçin Kullanılan Araçlar

Bölgesel dengesizliklerin gelişim süreçlerini açıklayan görüşlerden birisi, devletin bölgesel dengesizliklere müdahale etmesinin gerekliliğini savunmaktadır. Geri kalmış bölgelerin kalkındırılmasında bir diğer bir yol ise, devletin bu bölgelere müdahale ederek sosyal ve ekonomik alt yapı yatırımları yapmasıdır. Bu yatırımlar bölgesel düzeyde gelir artışlarının yanında, bölgede ekonomik faaliyetlerin artmasını da sağlamaktadır. Geri kalmış bölgelerin sanayileştirilmesi için gerekli çalışmalarının yapılması diğer bir yoldur. Geri kalmış bölgelerin sanayileştirilmesinde kamu girişimlerinde bu bölgelerin tercih edilebileceği gibi, devlet bu bölgeler için birtakım özendirici avantajlar sunabilmektedir. Bu özendirici faaliyetler genelde parasal olmaktadır. Kredi faizlerinde sağlanan avantajlar ile yeni girişimlerde birtakım vergi avantajlarının sunulması bunlardan birkaçıdır (MGK, 1993: 57).

Bölgeler arasında gelişmişlik farklarının azaltılmasında kullanılacak politikaların bir planlama dâhilinde yapılması, bölgesel kalkınmada etkinlik sağlanması açısından önemlidir. Özellikle kamusal yatırımların dağılımında planlama yapılması, dağılımda etkinlik derecesini arttıracaktır. Ayrıca yapılacak bölgesel planların ulusal planlarla uyumlu olması gerekmektedir (Dinler, 2001: 292).

Az gelişmiş bölgelerin kalkınmasında iç göç politikası etkin bir araç olarak kullanılabilir. Bölgeler arasında dengesizliğin meydana gelmesinde; gelişme potansiyeline

sahip belirli merkezlerin gelişmesi sonucunda, bölgesel dengesizlik oluşmaktadır. Gelişme aşamasında olan bölgeler diğer bölgelerin gelişmelerini engelleyici etkilerde bulunabilmektedir. Az gelişmiş bölgelerdeki nüfusun istihdam imkânlarının kısıtlı olması ve gelir düzeyinin düşük olması gibi sosyo-ekonomik yetersizlikler, nüfusun az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru göç etmesine sebep olmaktadır. Dolayısıyla nüfus yoğunluğu az olan gelişmemiş bölgeler ile nüfus yoğunluğu fazla olan gelişmiş bölgeler arasındaki fark daha fazla açılmaktadır. Bu nedenle geri kalmış bölgelerde istihdam olanakları yaratılarak nüfusun kendi bölgesinde kalması için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

1.2.6.2. Metropol Bölgeler İçin Kullanılan Araçlar

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde metropol şehirler ve bölgeler bulunmaktadır. Bu bölgelerde nüfus yoğunluğu fazla olduğu için, sosyal hizmetlerin ve belediye hizmetlerinin yapılması zordur ve maliyetleri fazladır. Bölgede faaliyette bulunan firmalar olumsuz dışsal ekonomilerden etkilenmekte, buna bağlı olarak maliyet artışları ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu bölgelerde meydana gelen bir diğer sorun ise, çevre kirliliğinin önemli boyutlara ulaşmasıdır. Metropollerde yaşanan bu problemlerin nedeni, nüfusun kırsal alanlardan bu bölgelere göç etmesi sonucunda bölgenin aşırı kalabalıklaşmasıdır. Bu göçün önlenmesinde nüfusun kırsal bölgede tutulması, büyük kentlere girişte belli standartların getirilmesi, metropol bölgelerdeki iktisadi ve toplumsal faaliyetlerin geri kalmış bölgelere taşınması, yeni kent ve uydu kentler oluşturularak, metropol kentlerin nüfusunun dağıtılmasını sağlamak bunlar arasındadır (Dinler, 2001: 315).

1.3. Bölgesel Kalkınma

Kalkınma kavramı İkinci Dünya Savaşından sonra gündeme gelmiş, sanayileşmemiş ülke ekonomilerinin kalkınma sorunu, literatürde çokça tartışılmaya başlanmıştır (Uzay, 2005: 15).

Kalkınma kavramı, toplumların gelişim aşamaları ile paralel bir şekilde dönemden döneme farklı içeriklere sahip olmuştur. Kalkınmanın; sanayileşme, modernleşme, ilerleme, gelişme ve büyüme kavramları ile yakın anlama sahip olan, zaman zaman bu kavramları karşılar nitelikte kullanılması, kavramın anlamında bir netlik olmadığını göstermektedir. Günlük hayatta kalkınma kavramının yukarıdaki sayılan kavramların yerine de kullanıldığı görülmektedir (Yavilioğlu, 2002: 59). Kalkınma kavramı günlük hayatta her ne kadar büyüme ile aynı anlama gelecek şekilde kullanılsa da, nitelik olarak büyüme kavramından farklılık göstermektedir. Bununla birlikte kalkınma ile büyüme arasındaki farkı açıklamak amacıyla, kalkınmayı ekonomik ve sosyal kalkınma olarak iki farklı boyutta ele almak gereklidir (Acar, 2012: 1). Ekonomik kalkınma; bir ülkenin gelir ve üretiminde yaşanan artışın yanında; ekonomi, sosyal, kültürel ve politika alanlarında meydana gelen yapısal değişimlerdir (Bocutoğlu vd., 2003: 198). Kalkınmanın aynı zamanda sosyal bir niteliğe sahip olması, büyüme kavramından farklı olduğunu göstermektedir.

Sanayi Devriminin gerçekleşmesi ile birlikte, toplumların yapısında sosyal ve ekonomik anlamda birçok değişiklik meydana gelmiştir. Sanayi Devriminin bütün ülkelerde aynı anda gerçekleşmemesi ve sosyal ve ekonomik değişmelerin de aynı zamanda ortaya çıkmamasına bağlı olarak, devrimin etkileri de farklılık göstermiştir. Sanayileşme ile ortaya çıkan yeni toplumsal yapılanmalar (işçi sınıfı), insanlar arasında dengesizlikler (gelir dağılımı dengesizliği) oluşturmuştur (Acar, 2012: 1).

Kalkınma kavramı zamanla evrim geçirerek günümüzde kendi kendine sürdürülebilir büyüme, üretim şekillerinde yapısal değişim, teknolojik ilerleme, sosyal, politik ve kurumsal alanda iyileşme ve insanların hayat standartlarında genel iyileşme gibi temel faktörlerden meydana geldiği konusunda yaygın bir görüş birliği bulunmaktadır (Adelman, 2000: 1; Şenses 2004: 1). Bu temel faktörlerden hareketle kalkınmayı siyasal, sosyal, kültürel ve iktisadi bakımdan bir modernleşme süreci olarak ifade etmek mümkündür (Kaynak, 2003: 18).

Bölge ve kalkınma kavramları birbirinden bağımsız olarak incelendiğinde; taşıdıkları anlam ile birlikte değerlendirildiklerinde, ortaya çıkan anlamların önem seviyeleri farklıdır. Dünya düzeninin sürekli bir gelişim ve değişim içinde olması, önem seviyeleri arasındaki farkın açılmasına sebep olmaktadır. Ulusal ve uluslararası alanda meydana gelen değişimler bölge kavramının tekrar düzenlenmesi gerekliliğini gündeme getirirken, ekonomik ve sosyal alandaki dengesizliklerin artması, kalkınma kavramının değerini ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda bölge ve kalkınma arasında işbirliğinin kurulmasının önemi ortaya çıkmaktadır. Ülkeler arasında meydana gelen dengesizlikler bir ülkenin bölgeleri arasında da ortaya çıkabilmektedir. Yeryüzünde kaynak dağılımının bölgeler arasında farklılık göstermesi gelişen bölgelerin daha fazla gelişmesine ivme kazandırırken, geri kalmış bölgelerin gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Buna bağlı olarak gelişmiş ve geri kalmış bölgeler arasındaki sayısal farkın daha fazla artmasına neden olmaktadır. Bölgeler arasındaki bu gelişmişlik farkının azaltılması için alternatif çözümler arayışları, bölgesel kalkınma kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır (Manduz, 2014: 16-17).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, kalkınmada bölgesel kalkınma politikalarını ön planda tutmuşlardır. Bir ülkede bölgesel eşitsizliklerin ciddi boyutta olması, ülkede ekonomik ve politik istikrarı etkileyen önemli bir sorun olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle bu dönemden itibaren birçok ülke bölgesel eşitsizlikleri azaltmaya yönelmiştir (Basılğan, 2012: 47).

Bölgesel kalkınma, geri kalmış bölgelerde bulunan kaynakların faaliyete geçirilmesi, girişimciliğin teşviklerle özendirilmesi, istihdam imkânları yaratılarak istihdam seviyesinin artırılması, gelir seviyesinin ve yaşam standartlarının diğer bölgelerle eşit düzeye getirilmesi, ulaşım, eğitim, sağlık vb. sosyo-ekonomik imkânların artırılması olarak ifade edilebilmektedir (Uzay, 2005: 20). Bölgesel kalkınma ile bir ülkede bölgeler arasında meydana gelen

dengelesizliklerin ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır. Bölgesel kalkınma ile geri kalmış bölgelerin kalkındırılması iki şekilde olabilmektedir. İlk olarak bölgenin kalkınmasında etkili olabilecek bölge içindeki faktörlerin harekete geçirilerek bölge ekonomisine katkı sağlanmaktadır. İkinci olarak da; bölge dışından sermaye ve girişimlerin bölgeye çekilmesi ile bölgedeki ekonomik faaliyetlerin sayısı artırılarak, bölgenin kalkınması gerçekleştirilmektedir. Bölgesel kalkınmanın ülke ekonomisine birçok olumlu etkileri bulunmaktadır. Bu yüzden bölgesel kalkınma bir ülkenin ekonomisi için büyük öneme sahiptir. Bölgesel kalkınmanın ülke ekonomilerine yaptığı etkileri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Tekin, 2011: 38):

- Ülkede atıl durumda bulunan kaynakların iktisadi faaliyetlerde kullanılmasını ve ülkenin kalkınma hızının artmasını sağlamaktadır.
- Bölgesel dengelesizliklerin ortadan kaldırılması ve nüfusun ülke geneline dengeli dağılımında etkin rol oynamaktadır.
- Düalist nitelik gösteren ekonomik yapının bir bütün haline gelmesini sağlamaktadır.
- Bölgeler arasında meydana gelen hayat standartlarındaki farklılıkların ortadan kalkmasında pozitif etkileri bulunmaktadır.
- İktisadi mekânın ve kentleşmenin bölgenin gelişmesine uygun olarak yapılması gibi birçok açıdan etkisi bulunmaktadır.

1.4. Bölgesel Kalkınma Politikası

Bölgesel kalkınma politikası, bir ülkede kalkınmayı sağlayacak her çeşit kaynağın, iktisadi faaliyetlerin ve nüfusun coğrafi bölgeler arasında eşit bir şekilde dağılımını sağlamaya yönelik politikalar bütünü olarak ifade edilmektedir. Bölgesel kalkınma politikaları, dünyada kalkınmanın ve bölgesel kalkınmanın öneminin arttığı İkinci Dünya Savaşı yıllarından sonra ön plana çıkmaya başlamıştır (Takım, 2010: 261). Collits 'e göre ise, bölgesel politikalar belirli bir bölge veya bölgelere yardımcı olmak için özel olarak oluşturulmuş hükümet eylemleridir. Diğer bir deyişle bölgesel politikalar, hükümet ya da bölgesel aktörlerin sosyal, iktisadi ve coğrafi çevre ile ilgili olarak bölgelerin mevcut durumlarını değiştirmek amacıyla oluşturulmuş politikalarlardır (Collits, 2004: 4).

Bölgesel politikaları geniş ve dar anlamda ele alarak tanımlamıştır. Geniş anlamda devletlerin ortaya çıkışından beri bölgesel politikalar “farklı yönetim ilkelerini bir ülkenin farklı bölgelerine uygulama sanatı” olarak tanımlamıştır. Dar anlamda ise yöresel politikaların özellikle ulusal hükümetler ve kamu kurumlarının koordineli bir şekilde özel tedbirler uygulayarak bölgeler arasındaki eşitsizlikleri ortadan kaldırma ya da azaltma girişimleri olarak ifade etmektedir. Dar anlamda bölgesel politikalar, ilk olarak batı Avrupa ve kuzey Amerika’da 1930’lu yıllarda ortaya çıkmış ve 1950’lerden sonra hemen hemen bütün ülkeler bölgesel politikaları uygulamışlardır (Popescu vd., 2016: 26).

1.4.1. Bölgesel Kalkınma Politikalarının Gelişimi

Bölgesel kalkınma politikalarının gelişimi üç aşamada incelenebilmektedir. İlk aşama Altın Çağ olarak ifade edilen ve 1950-1975 yıllarını kapsayan dönemdir. Bu aşamada bölgesel dengesizlikler, bölgesel kalkınmanın önündeki en büyük engel olarak görülmektedir. İkinci Dünya Savaşından sonraki genişleme dönemini kapsayan bu aşamada; bütün ülkelerde ekonomik kalkınma, sanayileşme ve kentleşmenin artmasıyla, bölgesel politikalara olan ilgi hızlı bir artış göstermiştir. Bunun sonucunda ülkelerin genelinde bölgesel politikalar devlet müdahalesi, eşgüdüm ve planlama aracılığıyla daha fazla detaylandırılarak uygulamaya konulmuştur. İkinci aşama bölgesel politikaların azalma eğiliminde olduğu 1976-1990 yılları arasını kapsamaktadır. Bölgesel politikaların altın çağının sona erdiği bu aşamada, bölgesel politikaların azalmasında etkili olan iki faktör dikkat çekmektedir. İlk faktör bu döneme denk gelen petrol krizi, ikinci faktör ise endüstri uygarlığının genel krizi olduğu ileri sürülmektedir. Son aşama ise bölgesel politika kavramının yenilendiği 1990'lı yıllarda başlamaktadır. Bölgesel politika kavramının yenilenmesi birçok faktöre bağlı olarak açıklanmaktadır. Bu yıllarda küreselleşmenin artması, dünya üzerinde birçok değişiklik meydana getirmiştir. Buna bağlı olarak mevcut bölgesel politikalar bölgesel sorunların çözümünde etkinliğini yitirmeye başlamış ve bölgesel politikaların yenilenmesi gerekliliği gündeme gelmiştir. Eski bölgesel politikaların etkinliğini yitirmesinde dört faktörün etkisi söz konusudur. Bu faktörler teknolojiye yaşanan gelişmeler, emek piyasası ve işsizlikte meydana gelen değişimler, ekolojik ve fiziksel alanlardaki değişiklikler ile bölgesel ve yerel düzeyde kimlik bilincinin oluşumu ve artışı olarak ifade edilmektedir (Popescu vd, 2016: 26).

Bölgesel kalkınma politikaları 1950'lerden itibaren günümüze kadar sürekli bir değişim içinde olmuştur. Küreselleşmenin de etkisiyle şartların değişmesi ve yeni olguların ortaya çıkması, bölgesel kalkınma dinamiklerinde de farklılıklar meydana getirmiştir (Eraydın, 2004: 4). 1980'lerin ilk yıllarına kadar gelişmiş kapitalist ekonomilerin bölgesel gelişme politikalarında Keynesyen ilkeler hâkim olmuştur. Keynesyen ilkeler genel olarak, geri kalmış bölgelerde talebin sürekliliği, gelirin yeniden dağılımı, refah politikaları ve devletin bu bölgelerin kalkınmasında etkili olacak girişimlere teşvik vermesi olarak ifade edilebilmektedir (Keune, 2001: 6). 1980'lerden sonra piyasa yanlısı neoliberal yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bu dönemde piyasa mekanizmasına olan inanç, piyasalardaki kısıtlayıcı unsurların incelenmesi, geri kalmış bölgelere eğitim, ulaşım ve iletişim gibi alanlarda altyapı yatırımlarının yapılması ve son olarak teşviklerle bu bölgelerde girişimciliğin desteklenmesi gibi neoliberal yaklaşımın ilkelerinin önemini artırmıştır (Uzay, 2005: 23; Keune, 2001: 6).

Keynesyen bölgesel politikaların az gelişmiş bölgelerdeki istihdam ve gelirin artışında etkili olduğu, ancak bu etkinin verimlilikte yeterli düzeyde artış sağlayamadığı görülmüştür. Bundan dolayı yerel kaynakların ve karşılıklı bağımlılıkların harekete geçmesi ile meydana gelen kendiliğinden büyüme sağlanamamıştır. Diğer bir yaklaşım olan neoliberal yaklaşım ise az gelişmiş

bölgelerde gelir ve refah kaynağı olan finansal transferlerde azalmaya yol açtığından, daha kötü sonuçlar doğurmuştur (Keune, 2001: 7).

Bölgesel dengesizliğin artışı olumsuz etkilere sahip olan sorunlu bölgelerin, kalkınma ve ekonomik gelişmedeki olumsuz etkisi halen süregelen bir sorun olarak görülmektedir. Gelir seviyesinin düşük olması, işsizlikteki yükseliş, göç, sürdürülebilir yerel rekabette etkinlik sağlanamaması gibi unsurlar yeni bir yaklaşımı gündeme getirmiştir. Yeni bölgeselcilik olarak ifade edilen yaklaşımda, rekabete ve yeniliğe önem veren ve yerel bölgelerin kalkınmasını ön planda tutan politikalar oluşturulmuştur (Yiğit ve Maden, 2019: 115-116). Ayrıca yeni bölgeselcilik yaklaşımında yerel kaynakların harekete geçirilmesi ve ekonomi politikaların uygulanması için merkezden bölgeye yetki ve kaynak aktarımı ile oluşturulmuş kurumsal bir yapının olması gerektiği savunulmaktadır (Sezgin, 2013: 10).

Tablo 1: OECD'ye Göre Yeni Bölgeselcilik Yaklaşımında Strateji, Hedef, Araç ve Aktörler

Strateji	Hedefler	Araçlar	Aktörler
Mekânın özellikleri dikkate alınmalı, girişimcilik arttırılmalı, beşeri ve sosyal sermaye gelişimi ile bölgesel rekabet gücünde artış sağlanmalı	Bölgesel politikalar yalnızca geri kalmış bölgeleri kapsamamalı, gelişmiş bölgeler de bu politikalar kapsamına alınarak rekabet avantajlarında sürdürülebilirlik sağlanmalıdır.	Bölgelere yapılan yardımlar bölgedeki potansiyel kaynakları harekete geçirecek, rekabet gücünü arttıracaktır.	Bölge halkı bütün süreçlerde etkin rol almalı, şeffaflık ilkesine önem verilmeli, tavandan tabana yaklaşım terk edilmelidir.

Kaynak: Kumral, 2006.

Tablo 1'de OECD'nin yeni bölgeselcilik yaklaşımında strateji, hedef, araç ve aktörleri verilmiştir. Strateji ve hedeflere bakıldığında bölgesel rekabet gücünü arttırmaya yönelik altyapı yatırımları, teknoloji merkezleri, araştırma enstitüleri gibi hizmetlerde iyileştirmelerin sağlanması amaçlanmıştır. Bir diğer önemli faktör aktörlerdir. Yeni yaklaşımda bölge halkının bütün süreçlerde yer alması ve tabandan tavana yaklaşımının benimsenmesi ön plana çıkmıştır (Erdem, 2019: 64).

1.4.2. Bölgesel Kalkınma Politikasının İlkeleri

Bölgesel kalkınma politikaları uygulamalarında başarılı sonuçlar alınabilmesi için bir takım ilkelerin dikkate alınması gerekmektedir. Bu ilkeleri; sosyal kârlılık ilkesi, kalkınma kutbu ilkesi ve halkın katılımı ilkesi olarak üç başlık altında ele almak mümkündür (Kuru, 2012: 21).

1.4.2.1. Sosyal Kârlılık İlkesi

Firmalar yatırım kararı alırken ilk olarak yapacakları yatırımın kârlılığını ön planda tutarak, kârlarını maksimize edecek bölgeleri tercih etmektedir. Bu yüzden firmalar yatırım yapacakları alanları seçerken, temel amacı olan kâr maksimizasyonunu sağlayamayacağından dolayı, altyapı sorunları olan, coğrafi konumu elverişli olmayan, istihdam problemlerinin yaşanacağı geri kalmış bölgeleri seçmeleri mümkün olmayacaktır. Bu bakımdan firmalar genellikle maliyetlerinin minimum ve kârlarının maksimum olacağı bölgelerde yatırım yapmaktadır. Firmalar yatırımlarını birçok açıdan avantaja sahip gelişmiş bölgelerde yapmaktadır. Buradan hareketle özel sektörün maksimizasyoncu davranışı, toplum faydası ile çakışmaktadır. (Dinler, 2001: 284).

Özel sektörün geri kalmış bölgelere yatırım yapmaması durumunda, bu bölgelerin iktisadi gelişiminin nasıl gerçekleştireceği sorusu önem arz etmektedir. Devlet bu durumda devreye girerek, bu bölgelerde birtakım alt yapı yatırımları ve bölgenin ekonomisini harekete geçirecek yatırımlar yapmaktadır (Zeren, 2018: 23). Devlet eliyle yapılan bu yatırımlar ekonomik açıdan düşük kâr oranına sahiptir. Fakat sosyal karlılığı yüksek seviyededir (Ildırar, 2004: 16). Özel sektörün yatırım için tercih etmediği geri kalmış bölgelerin, devlet müdahalesi olmadan kalkınması mümkün değildir. Devlet bu durumda geri kalmış bölgelerde yatırım yapacak girişimcilere mali ve vergisel teşvikler sağlamanın yanında, bölgenin kalkınmasında etkili olacak faaliyetleri de bizzat üstlenmelidir (Dinler, 2001: 285).

1.4.2.2. Kalkınma Kutbu İlkesi

Bölgesel gelişme bir ülkenin bütününde, aynı hızda ve eş zamanlı olarak başlamamaktadır. Ülkelerin gelişme süreçlerine bakıldığında; gelişme, belli bölgelerde başlayıp zamanla diğer bölgeleri etkilemektedir (Kaya, 2008: 25). Bir bölgede gelişmenin görülmesi; o bölgenin coğrafi, ekonomik ve doğal kaynak bakımından birtakım avantajlara sahip olmasının yanında, politik ve tarihi nedenlere bağlı olarak da gerçekleşebilmektedir (Kılınç Savrul, 2012: 34).

Büyüme kutbu teorisi, ekonomik güçlerin ortaya koyduğu bir vektör niteliğindedir (Erkan, 1987: 22). Diğer bir deyişle ekonomik gelişme, bir ülkenin bütün bölgelerinde eş zamanlı olarak görülmemektedir. Gelişmenin ilk olarak gelişme potansiyeline sahip bölgelerde başlaması, bu bölgelerin zamanla bir kutup merkezi haline gelmesini sağlamaktadır. Bölgenin kalkınması belli bir olgunluğa eriştikten sonra, çevresine ve zamanla ülkenin bütüne de yayılmaktadır. Ekonomik gelişmenin belli bölgelerde başlaması, sadece geri kalmış ülkelere özgü bir durum değildir. Gelişmiş ülkelerde de benzer durum söz konusudur. Bu soruna geri kalmış bölgelerde yapay kalkınma kutupları oluşturularak çözüm üretilmeye çalışılmaktadır (Dinler, 2001: 285). Kalkınma kutupları farklı şekillerde oluşturulabilmektedir. Bunlara istihdam sorununu çözmek için seçilen bölgelerde endüstri merkezleri kurulması örnek olarak gösterilebilir. Yeni bir kutup merkezi

oluşturulurken, yatırımların karşılaştırmalı olarak üstün oldukları sektör ve alanlara yapılması, daha akıllıca bir karar olacaktır (İldırrar, 2004: 18).

Türkiye için, Batman (Raman, Garzan petrollerinin çıkartılması ve rafine edilmesi), Seydişehir (alüminyum yataklarının işletilmesi), Afşin-Elbistan (yüzey kömür yataklarının işletilmesi) ve enerji üretimi örnekleri bir bölge planlamasına bağlı olarak meydana gelen gelişmeler olmasa da, kalkınma kutbu ilkesi kapsamında geliştirilebilecek bölgeler olarak nitelendirilebilir (DPT, 2000: 64).

1.4.2.3. Halkın Katılması

Bölgesel kalkınma politikasının bir diğer ilkesi, halkın katılımı ilkesidir. Bir bölgede uygulanacak bölgesel kalkınma politikasının başarılı olabilmesi için, bölgesel kalkınma politikasının hazırlanmasından uygulama aşamasına kadar, bölge halkının söz sahibi olmasıyla gerçekleşebilecektir. Bölgesel kalkınma politikasının hazırlık ve uygulama sürecinde halkın katılımı ilkesi doğrultusunda bilgilendirme, ortak çalışma, danışma ve delegasyon yöntemleri kullanılabilmektedir (GAP, 2002: 13-14).

Bölgesel kalkınma, hem ekonomik hem de sosyal ortamın etkin bir şekilde birlikte hareket etmesi sonucunda gerçekleşebilecektir. Böylelikle halkın bölgesel kalkınmadaki etkin rolü halkın motivasyonunu arttırmasının yanında, merkezi ve yerel yönetimlerin bölge ile ilgili aldığı kararların halkın büyük çoğunluğu tarafından kabul görmesini sağlayacaktır. Halkın yönetimin kararlarında etkin rol üstlenmesinde sivil toplum kuruluşları (STK), partiler, vakıf ve dernekler, işveren ve işçi sendikalarının aktif rol almaları gerekmektedir. Özellikle üniversitelerin bölgesel kalkınmada çok önemli rolü olduğu dikkate alınmalıdır. Üniversitelerin bölgesel kalkınmaya teorik ve bilimsel altyapı çalışmaları ile destek vermeleri önem arz etmektedir. Ayrıca bir bölgeye üniversitenin kurulması, bölgesel kalkınmada önemli bir politika olarak görülmektedir (İldırrar, 2004: 18; Denli, 2013: 40).

1.4.3. Bölgesel Kalkınma Politikalarının Amaçları

Bölgesel kalkınma politikasının amaçlarını, nüfusun bölgeler arasındaki dengesiz dağılımının önlenmesi, geri kalmış bölgelerin gelişmesini engelleyen sorunlara çözüm üretilerek bu bölgelerin kalkınması, sosyal ve ekonomik alanda ortaya çıkan düalist yapının engellenmesi olarak üç farklı kategoride incelememiz mümkündür.

Göçlerin meydana gelmesinde bölgeler arası dengesizliklerin önemli etkileri bulunmaktadır (Gürlevik, 2014: 62). Bölgeler arasındaki sosyal, ekonomik ve kültürel imkânların eşit düzeyde olmaması, insanların geri kalmış bölgelerden gelişmiş bölgelere göç etmesine sebep olmaktadır.

Nüfusun az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere göç etmesinde, az gelişmiş bölgelerin itici faktörleri ve gelişmiş bölgelerin çekici unsurları önemli rol oynamaktadır. Az gelişmiş bölgelerde tarım sektörü diğer sektörler göre daha ön plandadır. Teknolojik gelişmelerle birlikte tarımda makineleşmeye gidilmesi, toprakların bölünmesi, doğal afetler, coğrafik koşullar, terör vb. faktörler itici nedenler olarak nitelendirilmektedir. Gelişmiş bölgelerdeki istihdam imkânları, ulaşım, iletişim ve teknolojik imkânlar, kırsal bölgelerde temin edilmesi zor olan mal ve hizmetlerden faydalanma, sosyal ve kültürel alanlardaki faaliyetler ise gelişmiş bölgeler için çekici nedenlerdir (Bozdoğan, 2008: 18; Keleş, 1997: 23-24).

Bölgeler arasında yaşanan bu göç hem az gelişmiş hem de gelişmiş bölgelerde birçok sorun ortaya çıkarmaktadır. Az gelişmiş bölgelerden nüfusun göç etmesi, özellikle çalışma çağındaki kişilerin göç etmesi bu bölgelerin kalkınmasında önemli üretim faktörlerinden biri olan emek faktörünün kaybedilmesine neden olurken, gelişmiş bölgelerde nüfusun göç etmesine bağlı olarak birtakım sosyal, kültürel, ekonomik ve çevresel sorunlara yol açmaktadır. Aşırı nüfus yoğunluğuna bağlı olarak meydana gelen konut yetersizliği sonucunda, gecekondulaşma ve çarpık kentleşme gibi çevresel sorunlar meydana gelirken, aşırı emek arzına bağlı olarak işsizlik ve kayıt dışı istihdamdaki artış ise sosyo-ekonomik sorunlara sebep olmaktadır. Nüfusun göç etmesi sonucunda oluşan problemleri önlemek veya ortadan kaldırmak ve nüfusun bölgeler arasında dengeli bir şekilde dağılımını sağlamak bölgesel kalkınma politikalarının temel amaçlarından biridir (Genç vd., 2019: 486).

Bölgesel kalkınma politikalarının bir diğer amacı ise, geri kalmış bölgelerin kalkınmasını engelleyen sorunlara çözümler üretilerek bu bölgelerin kalkınmasını sağlamaktır. Bölgesel politikalarla dezavantajlı durumda olan bölgelerin gelişme potansiyelleri ortaya çıkarılarak, bu bölgelerin kalkınmasının sağlanması ile ulusal ekonominin kalkınmasındaki payını arttırmak amaçlanmaktadır. Bölgesel kalkınmanın sağlanması ülkenin büyüme oranında pozitif bir etki yaratarak ülkenin kalkınma hızını arttıracaktır (Bozdoğan, 2008: 20).

Bölgesel dengesizliğe bağlı olarak sosyal ve ekonomik alanlarda ortaya çıkan düalist bir yapının önlenmesi amacıyla da bölgesel kalkınma politikaları uygulanmaktadır. Düalizm, “herhangi ikili bir münasebete veya çift unsurlu bir prensibe dayanan sistem” olarak tanımlanmaktadır. Bölgesel düalizm ise bir ülkenin farklı bölgeleri arasında meydana gelen sosyal ve ekonomik eşitsizlikler bütünü olarak ifade edilmektedir (Karluk, 1997: 75). Az gelişmiş ülkeler düalist niteliklere sahiptir. Ancak bölgesel düalizm olgusu yalnızca az gelişmiş ülkelerde görülmemekte, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerde de görülebilmektedir (Erkan, 1999: 122-123). Bölgeler arasında birçok faktöre bağlı olarak meydana gelen hayat standartlarındaki sosyal ve ekonomik farklılıklar, düalist bir yapının oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bölgelerin karşılaştırmalı olarak üstün oldukları kaynakları ve karakteristik özellikleri dikkate alınarak,

bölgesel kalkınma politikalarının hazırlanması düalist bir yapının oluşmasının engellenmesinde etkili olabilecektir (Bozdoğan, 2008: 22).

Bu amaçlara ek olarak bölgesel kalkınma politikalarının bölgenin sahip olduğu potansiyel kaynakların değerlendirilmesi, gelişmenin ekonominin tamamına yayılması, bölgelerde sağlıklı büyümeye gereken önemin verilerek refah artışının sağlanması ve endüstrinin ülkede en uygun şekilde dağılmasının gerçekleştirilmesi gibi amaçları da bulunmaktadır. Geleneksel bölgesel kalkınma politikalarının amaçları, yeni bölgesel kalkınma politikaları ile birlikte birtakım değişikliklere uğramıştır. Yeni bölgesel kalkınma politikalarında amaçlar temelde bölgenin kaynaklarının iktisadi rekabet gücünün artırılmasına dayanmaktadır (Peşelioğlu, 2007: 56). Buradan hareketle yenilikçilik, AR-GE, girişimci eksenli ve öğrenen bölge rolüne sahip bölgesel kalkınma stratejileri kapsamında bölgesel politikalarda yeni amaçlar ortaya çıkmıştır (Deviren ve Yıldız, 2014: 20 – 21). Bu yeni bölgesel kalkınma politikalarının amaçlarını şu şekilde sıralamamız mümkündür (Peşelioğlu, 2007: 56);

- Bölgede bulunan bilgi ağlarının yapısal olarak sağlamlaştırılması,
- Kolektif öğrenme ağlarının geliştirilmesi,
- Sürekli eğitim kurumlarının nicelik ve niteliğinde artışın sağlanması ve
- Teknoparkların yapılarında çeşitliliğin artırılıp teknolojik gelişimde etkinliğin sağlanması olarak sıralanmaktadır.

Günümüzde bu yeni bölgesel kalkınma politikalarının amaçları Fransa, İngiltere ve Danimarka gibi birçok ülkede bölgesel kalkınma politikalarının oluşturulması aşamasında önemli rol oynamaktadır (Bilen, 2005: 154; Yuill vd., 2004: 1).

1.4.4. Bölgesel Kalkınma Politikalarının Araçları

Dünyadaki ülkelerin tamamı, kalkınmayı sağlamak için bölgesel kalkınma farklılıkları ve bölgesel dengesizlikleri ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Bölgesel kalkınma farklılıkları ve dengesizlerin giderilmesi için çözüm odaklı uygulamaların ön plana alınması gerekmektedir. Bölgesel dengesizlikleri gidermek ve geri kalmış bölgelerin kalkındırılması için ekonomik, sosyal, kültürel vb. yönlerden kalkınma sağlanması ve halkın refah düzeyinin yükseltilmesi gerekmektedir. Bu noktada bölgesel kalkınma politikası ve araçları önem arz etmektedir (Demirezen, 2020: 21). Bölgesel kalkınma politikası araçları, farklı gelişme seviyelerine sahip bölgeler ve ülkelerde farklılık gösterebilmektedir. Bölgesel kalkınma politikası araçları; bölge planlama, mali teşvikler, idari teşkilatın bölgesel kalkınma sorunlarına uyumu, girişimciliğin teşviki ve diğer araçlar olmak üzere beş başlık altında toplamak mümkündür.

Bunlara ek olarak günümüzde “bölgesel kalkınma ajanslarından, girişim sermayesi ve iş meleklerine, sanayi bölgeleri, teknokentler, teknoparklar, iş geliştirme merkezleri, kuluçkahaneler ve iş kümelerine kadar” birçok yeni bölgesel kalkınma araçları önemli hale gelmiştir (Akın, 2006: 297). Üniversiteler, yerel yönetimler gibi geleneksel bölgesel kalkınma araçları da düşünülürse, bölgesel kalkınma araçlarının çok çeşitli olduğu görülmektedir.

1.4.4.1. Bölge Planlama

Planlama kavramının yapılmış birçok tanımı bulunmaktadır. Ancak evrimsel ve tarihsel gelişiminde toplumun tamamında meydana gelen değişim ve gelişmelere cevap verecek planlamanın kesin bir tanımını yapmak mümkün değildir. Fakat planlamanın belirli özellikleri, bütün planlama tanımları yapılırken ortak özellikler olarak kullanılmaktadır. Genel planlamanın temel niteliğini, gelecekte meydana gelecek sorunların çözümünde kullanılmak için oluşturulmuş eylemler olarak ifade etmek mümkündür. Friedman’ a göre planlama, ilk olarak sosyal ve ekonomik sorunları ele almanın bir yoludur. Planlama genellikle geleceğe yöneliktir. Belirlenen amaçlar ve alınan ortak kararların ilişkisiyle detaylı olarak ilgilenmekte, politika ve programların daha açık olmasını sağlamaktadır (Glasson, 1974: 4).

19. yüzyıl sonlarında sanayi ve teknolojiye yaşanan gelişmeler, sanayinin daha çok büyük şehirlerde yığılmasına neden olmuştur. Buna bağlı olarak nüfus, kırsal alanlardan sanayileşmenin yoğun olduğu kentsel alanlara göç etmiştir. Nüfusun şehirlerde yığılması toplumsal yapıda büyük çapta fiziksel, sosyal ve ekonomik değişmelere neden olmuştur. Sosyal ekonomik ve fiziki yapıdaki beklenilmeyen bu değişimler bölgesel planlamanın doğuşuna zemin hazırlamıştır. (Taneri, 1977: 4-5).

Bir ülkede ekonomik, sosyal ve fiziksel kaynakların dengesiz dağılması, toplumların sosyal, kültürel ve fiziksel bakımdan farklı özelliklere sahip olması, ülkesel mekânlarda gelişme potansiyeli yüksek olan ve gelişme potansiyeli olmayan alanların oluşmasına neden olabilmektedir. Bölgesel planlama, dünyadaki bu tür alanların ekonomik, sosyal ve fiziki açıdan entegrasyonunda faydalanılan bir araçtır (DPT, 2000: 10). Planlamada esas amaç; sistemin istikrarıyla örtüşebilecek ve eşgüdümlü üretim hedefleri belirlenebilecek şekilde, ülkenin ya da bölgenin ekonomik kalkınmasında geniş bir bakış açısı meydana getirmektir (MGK, 1993: 38). 20. yüzyıl kentleşmenin ciddi boyutlarda yaşandığı bir dönemdir. Kentleşmede ciddi boyutlardaki artışa bağlı olarak, kentlerde meydana gelen sorunlarda da artışlar yaşanmıştır. İktisadi ve sosyal alanlarda meydana gelen gelişmeleri planlar aracılığıyla kontrol altına alma amacı güden ülkeler, kentleşme ve yerleşme sorunları için kalkınma planlarına ayrı bir önem vermişlerdir (İldırar, 2004: 22).

1990’lardan sonra bölgesel stratejiler oluşturulurken; küresel ve yerel etkileşim, fiziki çevre sorunları ve sürdürülebilir kalkınma gibi unsurlar önemli hale gelmiştir. Kaynak kullanımında

gelecek nesillerin ihtiyaçları düşünülerek, çevrenin zarar görmemesi için gerekli önlemlerin alınması ve küresel ekonomi ile bir bütün halinde üretimde kullanılması zorunlu hale gelmiştir (DPT, 2000: 22; Cilavdaroglu, 2008: 16). Küreselleşme süreciyle birlikte bölge planlamasında birçok değişiklik meydana gelmiştir. Bölgesel kalkınma planlarında büyük ölçekli özel veya kamu yatırımlarının yerini, daha küçük ölçekte sürdürülebilir ve katılımcı bir anlayışa sahip, planlama yapılacak bölgenin potansiyellerini dikkate alan stratejik planlar almaya başlamıştır. Buna bağlı olarak planlar yapılırken; bölgenin kendine özgü özellikleri, iktisadi, sosyal, fiziksel ve mekânsal yapılar göz önüne alınmaktadır. Böylelikle bölgesel kalkınmada kullanılan araçlar ilgili bölgenin bölge içi ve bölge dışı potansiyel özelliklerine bağlı olarak oluşturulmaya başlanmıştır (Elvan, 2012: 93).

1.4.4.2. Mali Teşvikler

Geri kalmış bölgelerin özellikleri incelendiğinde, temelde istihdam imkânlarındaki yetersizliğin neden olduğu işsizlik ve buna bağlı olarak gelir seviyesinin düşüklüğü öne çıkmaktadır. Bu tür bölgeler, girişimler ve yatırımlar için uygun koşullara sahip değildir. Dolayısıyla girişimciler yatırım yaparken bu bölgeleri tercih etmemektedir. Bu bölgelerde yatırım yapmak isteyen girişimcilere diğer bölgelerde elde edecekleri avantajlardan daha fazlasının sağlanması gerekmektedir. Bu anlayış teşvik tedbirlerinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur (Başkaya, 2001: 247 akt Yıldız, 2013: 49). Ülkeler; gelir düzeyi düşük bölge ve sektörlerde yapısal ve kurumsal unsurları yetkinleştirerek, gelir düzeyi yüksek olan bölge ve sektörlerle rekabet içine girebilmesi için birtakım finansal ve finansal olmayan araçlar ile bu bölgelerde yatırımları teşvik etmektedir (Sağbaş vd, 2011: 312).

Teşviklerin bölgesel kalkınma üzerindeki etkisinin boyutu ve bölgesel dengesizlikleri azaltıp azaltmadığı gibi konular, yerel karar alıcılar ve araştırmacıların üzerinde durduğu önemli konulardır. Geçmişten günümüze kadar bölgesel kalkınmayı sağlamak ve bölgeler arasındaki farkları azaltmada kamu otoritesinin kullandığı teşvikler bölgesel politika araçları içinde en önemlileri olmuştur (Armstrong ve Taylor, 1993: 28).

Mali teşvikler, yatırımların geri kalmış bölgelere yönelmesini sağlayarak bölgesel dengesizlikleri azaltmada kullanılan en eski bölgesel kalkınma politikası araçlarıdır. Mali teşvikler merkez idarenin denetimi altındadır. Merkez idarenin mali teşviklerine ek olarak bölgesel idarelerinin de düşük de olsa kendi bütçelerinde sağladıkları teşvikler vardır. Mali teşvik araçlarını şöyle sıralamak mümkündür (Uzay, 2005: 54):

- Gelir vergisi muafiyeti ve indirimi,
- Gümrük vergisi muafiyeti ve indirimi,
- Vergi resim ve harç istisnası,

- Uzun vadeli düşük faizli veya faizsiz kredi,
- Geliştirme ve bölgesel teşvik fonları,
- Devlet iştirakleri,
- Enerji ve istihdam desteği ve
- Kamu arazi, bina ve tesislerinin satış ve kiralanması vb.

Mali teşvikler içinde en fazla kullanılanların uzun vadeli yatırım kredileri ve vergisel teşviklerin olduğu ifade edilmektedir. Fakat günümüzde bu tür politikalara pek sıcak bakılmadığı için yatırımcıların kredilerini piyasa mekanizması aracılığıyla sağlamaları istenmektedir (Uzay, 2005: 54). Vergi teşvikleri; gelişmekte olan bir bölgede gerçekleştirilecek projeye bağlı olarak kurulacak tesisin başka bölgelerde kurulması halinde elde edilecek avantajların eksik kalan kısmının tamamlanarak, diğer bölgelerdeki değere eşitleme amacı taşımaktadır (Yıldız, 2013: 51). Vergisel teşviklerin vergi gelirinde azalma oluşturacağı düşüncesi her zaman geçerli olmayabilir. Vergi teşvikleri asıl amacına ulaşırsa ve teşvik verilen sektör ve girişimci üretim ölçeğini arttırsa, vergi gelirlerinde arttırıcı bir etki durumu söz konusu olabilmektedir (Güngör, 2017: 29).

Ülkeler bölgesel kalkınma politikalarını uygulamaya başladığı zamanlarda mevcut yönetsel örgütün politikalara adaptasyonunda güçlük yaşamaktadırlar (Türkoğlu, 2002: 56). Bu güçlüğü ortadan kaldırmak için idari teşkilatların bölgesel kalkınma sorunlarına uyumunun sağlanması gerekmektedir. Bölgesel kalkınma politikası araçlarından bir diğeri olan idari teşkilatın bölgesel kalkınma sorunlarına uyumu ayrı bir başlık altında detaylı olarak incelenecektir.

1.4.4.3. İdari Teşkilatın Bölgesel Kalkınmayı Destekleyecek Hale Getirilmesi

Bölgesel kalkınma politikalarının uygulanması noktasında idari teşkilatlar politikaların gereklerini yerine getirmede birtakım güçlüklerle karşılaşabilmektedir. Bu nedenle bölgesel politikaların hazırlanmasından uygulama aşamasına kadarki süreçte bir bölgesel örgütün oluşturulması gerekmektedir. Bölgesel eşitsizlikleri ortadan kaldırmada kullanılan araçlarda en önemli etken, ülkedeki idari örgütün yapısı politika araçlarının kullanılmasını destekleyecek bir niteliğe sahip olmamasıdır. Böyle bir niteliğe sahip olmayan bölgesel kalkınma araçlarının hedeflenen amaçları gerçekleştirilmede başarılı olması mümkün olmayacaktır. Bu sebeple belirlenen amaçlara ulaşmada idari örgütün güçlendirilmesi ve bölge sorunları ile uyumunun sağlanması gerekmektedir (Yıldız, 2013: 53). Yönetsel örgütün bölgesel örgütlenmeyi tercih ederek bölgesel bir örgüt kurması ve bölgesel sorunlara adaptasyonda etkinlik derecesini arttırmasıyla, bölgesel kalkınma politika araçlarının hedeflenen amaçlara ulaşması daha kolay ve daha hızlı bir şekilde gerçekleşebilmektedir (Yıldız, 2007: 70). Merkezi yönetimler geleneksel yönetimden farklı olarak oluşturulan bu bölgesel yönetimlere yetkilerinin belli bir bölümünü devreder (İldırar, 2004: 36). Bu devir; yetki devri, yetki genişliği ve yerinden yönetim olmak üzere üç şekilde olabilmektedir.

Bölgede bulunan doğal, iktisadi, kültürel ve teknolojik kaynaklar ile potansiyel fırsatların merkezi yönetim tarafından bilinmesi, bu fırsatların en uygun şekilde değerlendirilerek planlanıp hazırlanması ve takibi zordur. Hızlı bir iktisadi gelişme için bu tür organizasyonların yerinden yönetim birimlerince yapılması daha rasyonel bir karar olacaktır (Bildirir, 2005: 17).

Günümüzde yeni bir bölgesel politika anlayışı karşımıza çıkmaktadır. Bu yeni politika anlayışında rekabetçi üstünlüğü yerleşen bilgi, ağ yapı ve kurumsal diyalogların oluşturulması ile sosyal sermayeye dayanmaktadır. Dolayısıyla yeni bölgesel politika anlayışını geleneksel bölgesel teşvik yöntemleri ile izlemek bir hayli zorlaşmıştır. Bunun sonucunda yeni bölgesel politika araçları, yalnızca firmalar arasında değil, firmalar ile yerel yönetimler, STK'lar ve diğer bölgesel kuruluşları kapsayan ilişki-ağyapı-inovasyon üçgeni şeklinde görülmektedir. Yani politikaların içeriğinin oluşturulmasında yalnızca bilimsel ve teknolojik alt yapının yeterli olmadığı görülmekte ve "inovasyon" bölgesel mimari için vazgeçilmez bir unsur haline gelmiştir (DPT, 2008: 16-17). Buna bağlı olarak bilimsel, teknolojik ve inovasyonu temel alan ve bölge şartlarını da dikkate alarak daha hızlı ve daha etkin kararlar alınmasını sağlayan yeni bir örgüt gereksinimi doğmaktadır (Dilmaç, 2017: 19).

1.4.4.4. Girişimciliğin Teşvik Edilmesi

Üretim faktörlerinden toprak, emek, sermaye ve teknolojiyi bir araya getirerek, risk almaktan kaçınmayan, yenilikleri takip eden, fırsatları değerlendiren ve dolayısıyla ülke ekonomileri için motor rolü üstlenen üretim faktörü girişimcilik olarak ifade edilmektedir. Gelişmiş ülkelerin gelişmesinde etkili olan unsurlar incelendiğinde; endüstriyel yapının iyileştirilmesi, rekabet edilebilirliğin ve ekonomik büyüme hızının artırılması, istihdam seviyesinin ve gelir düzeyinin yükseltilmesi gibi unsurlar ön plana çıkmaktadır. Bu unsurların sağlanması için ekonomik yapının yeniliklere ve değişimlere açık olması gerekmektedir (Eren vd, 2012: 369; Karakaya ve Kızıloğlu, 2015: 2). Küreselleşmenin de etkisiyle, günümüzde bölgesel kalkınmanın sosyal, ekonomik ve politik yönlerini de kapsayan yeni yaklaşım ihtiyacı doğmuştur. Yeni yaklaşımın temelinde yerel aktörler bulunmaktadır. Yerel aktörlerin içinde en fazla dikkat çeken ise, girişimcilik ve girişimlerdir. Bu nedenlerle; bölgesel kalkınmanın sağlanması için, ekonominin girişimci ve yenilikçi bir yapıya sahip olması gerekmektedir (Perktaş, 2014: 481).

Bölgesel dengesizliklere neden olan bölgesel faktörler incelendiğinde, bölgesel bir kalkınma stratejisi olan girişimciliğin ön planda tutulması gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Perktaş, 2014: 48). Dezavantajlı bölgelere girişimcilerin yatırım yapmaması, bu bölgelerin kalkınmasının önündeki en önemli engeldir. Yatırım için kârlı olmayan bu bölgelere yönelik çeşitli çalışmalar yapılarak, yatırım için cazip bir bölge haline getirilmesi amaçlanmalıdır. Altyapı yatırımları ve sermayenin bu bölgelere kaydırılarak, bu bölgelerde girişimcilik faaliyetlerin artırılması amacıyla çeşitli teşvik ve desteklerin sağlanması gerekmektedir.

Bölgelere yapılan girişimcilik faaliyetleri, bölgedeki yatırımları ve bunun sonucunda bölgede faaliyette bulunan işletmelerin sayısını artmaktadır. Yeni yatırımlardaki artış, bölgeye sosyal ve ekonomik yönden birtakım katkılar sağlamaktadır (Özkul, 2008: 47-49). Bu katkılar şunlardır:

İstihdamın ve gelirin artması; girişimciliğin desteklenerek teşvik edilmesi bu bölgelerde yatırımın kârlı hale getirecek ve bölgede yeni işletmelerin kurulmasını sağlayacaktır. Yeni işletmeler yeni iş imkânları sunarak, istihdam seviyesini artırmada ve gelir düzeyinin yükselmesinde etkili olacaktır.

Vergi gelirlerinde artış meydana gelmesi; yeni işletmelerin kurulması kişisel gelirlerin ve şirket kârlarının artmasına bağlı olarak, devletin bu bölgelerden elde edeceği vergi gelirlerini arttıracaktır.

Hareketlendirme ve motivasyon etkisi; bölgeye girişimlerin yapılması bölgede hareketlenmelere neden olarak, bölge halkının motivasyonunun yükselmesini sağlayacaktır.

Yatırımlar için cazip bir yer haline gelmesi; girişimcilik faaliyetlerindeki artış, bu bölgenin girişimcilik altyapısının uygun olduğunu göstermektedir. Uygun koşulların varlığı, farklı bölgelerden yatırım yapmak isteyen girişimcilerin bu bölgede yatırım kararı almasında etkili olabilmektedir.

Sosyal hayata etkisi; ekonomik olarak birçok avantajı beraberinde getiren yeni girişimlerin sosyal hayata da birçok etkisi olabilmektedir. Bölgenin sosyal ve toplumsal gelişimi; kişisel gelirin artmasına bağlı olarak bölge halkının satın alma gücünün ve refahının artması sonucunda insanların daha mutlu bir hayat sürmesini sağlayabilmektedir.

1.4.4.5. Diğer Araçlar

Ülkeler kendi sosyo-ekonomik şartlarını dikkate alarak bölgesel araçlar oluşturmaktadır. Bu araçlara Tek Köy Tek Ürün, Tek Durak Ofisi, Teknokentler-Bilim Parkları, Organize Sanayi Bölgeleri (OSB), Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA), Küçük Sanayi Siteleri (KSS) ve Bölge İçi Sektörel Sanayi Ağı gibi oluşumlar örnek olarak gösterilebilir (İldırrar, 2004: 43-44).

1.4.4.5.1. Bölgesel Kalkınma Ajansları

1980 sonrası küreselleşmenin hız kazanması ile birlikte dünyadaki birçok sistem gibi mekânların algılanma biçimlerinde de değişiklikler olmuştur. Dünyayı etkisi altına alan küreselleşmeyle önceden ülkeler arasında oluşan rekabet, bölgelerin uluslararası rekabette etkin rol oynamaya başlaması ile yerini ulus altı ölçeklere bırakmıştır (Cankorkmaz, 2011: 114). Bölgelerin

ekonomik sistem içinde giderek önemlerinin artması ve küreselleşmenin etkisiyle, bölgeler yoğun rekabetle karşı karşıya kalmışlardır. Bu yoğun rekabet koşullarına ayak uydurabilmek ve bölgesel gelişmenin sağlanması için oluşturulacak birçok aracın yanında, kurumsal bir yapının gerekliliği de gündeme gelmiştir. Bu bağlamda özel sektör, sivil toplum kuruluşları gibi diğer yerel aktörlerin bölgesel kalkınma sürecine dâhil edilmesini sağlama amacı, kalkınma ajanslarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. (Demiroğlu, 2014: 179).

İlk olarak ekonomik kalkınma ajansı olarak ortaya çıkan kalkınma ajansları; küresel ve yönetim eğilimlerinin dünyayı etkisi altına almasıyla, âdem-i merkeziyetçi bir niteliğe sahip olarak bölgesel kalkınma ajansları olarak kurulmuştur. Bölgesel kalkınma ajansları farklı adlarla kurulmuş olsalar da, amaçları bakımından ortak paydada buluşmaktadır. Genel olarak kalkınma ajansları, ekonomik kalkınma amacı gütmektedir (Işık vd, 2010: 10).

1933 yılında ABD’de kurulan “Tennessee Valley Authority”, ilk bölgesel kalkınma ajansıdır. 1950’lerde batı Avrupa ülkelerinin ilgi odağı olan bölgesel kalkınma ajansları, 1970’lerden itibaren yaygınlık kazanmıştır (Toktaş vd, 2018: 254). Kalkınma ajanslarının yaygınlık kazanması üzerine, 1991 yılında Brüksel’de kalkınma ajanslarını tek çatı altında toplamak için Avrupa Kalkınma Ajansları Birliği (EURADA) kurulmuştur (Tamer, 2008: 9). EURADA bölgesel kalkınma ajanslarını genel ve sektörel sorunları gidermek için çözüm arayışları içinde olan, yöntem ve fırsatlardan yararlanıp, farklı projeleri destekleyerek teşvik eden bölgesel kurumlar olarak tanımlamıştır (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006: 85). Kalkınma ajanslarının bir diğer tanımı ise; merkezi yönetimden bağımsız olarak, sınırları belirlenmiş bir bölgede ekonominin kalkınması için faaliyette bulunan idari birimler olarak ifade edilmektedir (Akbulut ve Göküş, 2017: 82). Kalkınma ajansları kuruluş şekli, fonksiyonları ve yapıları bakımından farklılıklar göstermektedir. Fakat tümünde asıl amacın, belli bir coğrafi bölgenin gelişmesi için içsel potansiyellerini ortaya çıkaracak çalışmalar yaparak, mevcut potansiyellerin harekete geçirilmesi ve kalkınmanın sağlanması noktasında kalkınma ajanslarının ortak bir paydada toplanmasıdır (DPT, 2008: 18).

BKA’lar önemli görevler üstlenmektedir. Bu görevler şöyle sıralanabilmektedir (Robert ve Lloyd, 2000: 75):

- Bölgeleri kalkındırmak için kullanılacak stratejileri oluşturmak,
- Kırsal alanlarda ekonomik gelişmeyi gerçekleştirerek yenilikçi bir yapı oluşturmak,
- Bölge ile eşgüdümlü içsel yatırımlar yapmak,
- Bölgesel kalkınma konusunda merkezi yönetime (hükümet) tavsiyeler sunmak,
- Yatırımlar için uygun koşullar sağlayarak, yatırımların daha kolay ve daha hızlı yapılmasını sağlamak,
- Teknolojinin dezavantajlı bölgelere çekilebilmesi için teşvikler vermek,

- Bölgenin yatırıma elverişli bir alan olduğunun tanıtılarak, yabancı yatırımcılar için cazip hale getirmek ve
- Coğrafi, kültürel ve sosyo-ekonomik alanlarda yapılan projelere gerekli destekleri vermektir.

BKA'ların kuruldukları bölgede başarılı olabilmelerinde birçok faktörün etkisi vardır. BKA'ların başarılı olması için, kuruldukları bölgenin de belli başlı kriterlere sahip olması önem arz etmektedir. (Toktaş, 2013: 677; Eren ve Cideciğiller, 2011: 393). Nüfusun yeterli düzeyde olması, yatırım ve girişimlerin yapılabilmesi için gerekli potansiyele sahip olması, nitelikli emeğin olması, bölgesel kalkınma stratejileri üzerinde ortak bir görüş olması ve kalkındırılacak bölgeyi tanımlayan sektör yapısının bulunması gibi kriterler, kalkınma ajanslarının başarısı için bir bölgede bulunması gereken kriterlerdir. BKA'ların başarısını etkileyen kriterler bunlarla sınırlı değildir. Bunlara ek olarak finansman kaynaklarının varlığı, nitelikli personel, yasallık ve yetki, halkın desteği, bölgenin ortak hedeflerinin belirlenmesi gibi faktörler de bulunmaktadır (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006: 95).

Bölgesel kalkınma politikası araçları içinde önemli bir yere sahip olan kalkınma ajanslarının amaçları; ekonomik kalkınmayı gerçekleştirme, sosyal ve fiziki alanda inovatif çalışmalar yapma, yatırım yapan firmalara gereken desteği verme, sosyo-ekonomik desteklerle yatırım ve rekabet gücünün artırma olarak ifade edilmektedir. (Robert ve Lloyd, 2000: 75). BKA'ların temel amacı; bölgelerin kalkınmasında etkili olacak dezavantajlı faktörler ve potansiyeller belirlenerek, oluşturulan politikalarla o bölgeyi iktisadi olarak canlandırmak ve bölge insanını da bu sürece dâhil ederek kalkınmaya katkı sağlamaktır (Berber, 2005: 148).

BKA'lar diğer kalkınma araçları içerisinde fonksiyon ve yapısı dikkate alındığında, büyük öneme sahiptir. BKA'lar kalkınma araçlarına yol gösterme, başlıca strateji, politika, plan ve programları oluşturan ya da hazırlatan, kaynakların verimli kullanımı ve eşit bir şekilde dağıtımını sağlayan, yerelde temel potansiyel ve ihtiyaçları belirleyen, bölgesel kalkınmada kullanılan diğer araçlarla işbirliği ve koordinasyonu gerçekleştiren bir merkez niteliğine sahiptir. Diğer bölgesel kalkınma araçları ile uyumlu, eş güdümlü ve işbirliği içinde olması, BKA'ların başarısının en temel şartıdır (Akın, 2006: 297).

1.4.4.5.2. Yatırım Destek Ofisleri

Yatırım destek ofisleri (YDO), küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin (KOBİ) işletmelerini kurma aşamasında, bütün idari işlemleri tek bir noktadan yürütebilecekleri ve aynı zamanda danışmanlık hizmeti alabilecekleri birimlerdir (DPT, 2008: 23). Bir diğer adı tek durak ofisler olan yatırım destek ofisleri; yatırımcılara yatırım öncesi, yatırım ve işletme ruhsatının alınma aşamasına kadarki bütün süreçlerde yatırımcı adına idari işlemleri takip etmektedir. Yatırım destek ofislerinin

amaçları; halk ve girişimcilerin gözünde kamunun imajını yükseltmek, kamu yönetiminin her sürecinde ve bütün işlemlerinde tasarruf sağlamak için verimliliği ve etkinliği gerçekleştirmek, iş ortamının düzenlenerek daha iyi hale getirmek ve ekonomiyi güçlendirmek olarak ifade edilmektedir (Akpınar vd., 2011: 42).

1.4.4.5.3. Organize Sanayi Bölgesi

OSB'ler ilk olarak 1896 yılında İngiltere ve daha sonra 1899 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) fikir olarak ileri sürülmüş, fakat uygulamaya geçilmesi 1950'leri bulmuştur. ABD' de ilk OSB uygulamaları, özel sektör tarafından kâr amacıyla yapılmıştır. İkinci dünya savaşını takip eden yıllarda, KOBİ'lerin gelişimini desteklemek için düzenlenen OSB'ler kamu yatırım aracı olarak nitelendirilmeye başlanmıştır (Ofazoğlu, 2016: 138).

OSB'ler, küçük ve orta ölçekli işletmelerin belli bir alanda bir araya gelerek kuruluşlarından oluşan ve optimal düzeyde altyapısı olan alanlar olarak ifade edilmektedir (Örnek Özden, 2016: 107). OSB'lerin oluşturulmasında birden çok amaç güdülmüştür. Fakat OSB'ler asıl olarak üç amacı gerçekleştirmek için kurulmuşlardır (Eyüpoğlu, 2005: 52);

- KOBİ'lerin gelişimine katkı sağlayarak üretim şartlarının iyileştirilmesi,
- Ekonomik gelişmişlik düzeyi açısından bölgeler arasında ortaya çıkan eşitsizlikleri gidererek dengeli kalkınmanın sağlanması,
- Sanayileşme ve kentleşme arasındaki ilişkinin düzenlenmesi. Buradaki amaç, sanayi işletmelerini şehir merkezlerinden uzaklaştırmak ve işletmelerin düzenli bir şekilde yerleşmelerini sağlayıp; çıkabilecek olumsuz etkileri ortadan kaldırmaktır.

OSB'ler bölgesel kalkınmaya üç farklı yolla etki edebilmektedir. İlk olarak OSB'lerin asıl amacı olan sanayileşme ile meydana gelen olumsuzlukların önlenerek, fiziki çevrenin gözetildiği düzenli kentleşmenin sağlanmasıdır. OSB'lerin bölgesel kalkınmaya bir diğer etkisi, iktisadi faaliyetlerin etkin ve verimli bir şekilde gerçekleştirilmesi için girişimcilere kamu hizmetinin sunulmasıdır. Son olarak OSB'ler ile benzer işkollarında faaliyet gösteren firmaların belli bir alanda toplanmasıyla, firmaların birbirleri üzerinde birtakım olumlu etkiler meydana getirmektedir. Kümelenme yaklaşımına dayandırılan bu yaklaşım; firmalara birçok maliyet avantajı sağlaması ve sinerji yaratmasıyla, firmaların verimliliklerinin artmasına imkân tanımaktadır (Çağlar, 2006: 312).

1.5. Bölgesel Kalkınma Sürecinde Emek Piyasalarının Rolü

İşgücü veya insan kaynakları iktisadi gelişme sürecinin belirleyicileri arasında ilk sırada yer almaktadır. İşgücüne gereken önem verilip iyi kullanıldığında, iktisadi gelişme için tetikleyici role sahip olabilmektedir. İşgücü ve girişimci yetenekler, insan kaynaklarından oluşmaktadır. Etkin,

eğitilmiş, disiplinli ve girişimci ruhu bulunan insan kaynağı, büyüme süreci için stratejik ve önemli bir faktördür. Doğal kaynak yönünden zengin olmayan bazı ülkeler, bu eksiklerini insan kaynaklarından daha fazla yararlanarak kapatmaya çalışmaktadır. Japonya'nın demir madeni, İsviçre'nin ise üretim için yeterli toprağı bulunmamaktadır. Ancak bu ülkelere bakıldığında, insan kaynaklarını etkin kullanmalarına bağlı olarak günümüzde sanayileşmiş ülkeler arasında yer aldığı görülmektedir (Berber, 2017: 42-43).

1.5.1. Bölgesel Kalkınmada İnsan Kaynağının Stratejik Rolü

Sosyal, kültürel, politik ve iktisadi alandaki yapısal değişimlerin kalkınma kapsamında yer alması, kalkınma sorununun tek değişkene bağlı olmadığını göstermektedir. Verimlilik seviyesi, gelir dağılımı, teknolojik ilerleme, demografik yapı, sosyal ve kültürel yapı, bölgesel ve uluslararası gelişme seviyesi gibi faktörler kalkınma seviyesinin belirlenmesinde etkili olabilmektedir. Buna bağlı olarak bölgesel kalkınmada, insan kaynağının etkisinin belirlenmesi, kalkınmada etkili olan temel faktörler ve insan sermayesi arasındaki ilişkinin analiz edilmesi gerekmektedir. İnsan kaynaklarına yapılan yatırımlar, kalkınmayı belirleyen faktörlerdeki gelişmeler üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Dolayısıyla bölgesel kalkınmanın sağlanması için bölgesel potansiyellerin harekete geçirilmesinde insan kaynağındaki gelişmeler büyük önem arz etmektedir. İnsan kaynağındaki bu gelişmeler ve yapısal değişimler, nitelikli insan kaynağının gerekliliğini ön plana çıkarmaktadır (Acar, 2006: 89).

Nitelikli insan kaynağının bölgesel kalkınmada sosyal, kültürel, politik ve ekonomik açıdan önemli fonksiyonları bulunmaktadır. Ekonomik açıdan verimlilik artışı; teknolojik gelişmeyi sağlama, rekabet gücü kazandırma, yayılma ve dışsallık etkisi, istihdam yaratma, yenilik ve girişimcilik kültürü oluşturma gibi birçok fonksiyona sahiptir. Sosyal ve kültürel açıdan ise; gelir dağılımında adaletin sağlanması, eğitim, sağlık, kültür, barınma vb. hizmetlerin sağlanması, toplumun her kesiminde temel ihtiyaçların karşılanması için imkânların sunulması, beşeri sermayenin artırılması vb. pek çok unsuru içermektedir. Bu unsurlar üretim sürecinde ekonomik gelişmelerin yanında sosyal gelişmelerin de önemli boyutlarda etkileri olduğunu göstermektedir. Bu nedenlerle; bu etkilerin bölgesel kalkınmada hızlandırıcı bir fonksiyona sahip olduğu söylenebilir (Özguven, 1988: 154-155; Acar, 2006: 90).

1.5.2. Bölgesel Kalkınmada Emegın Önemi

İşgücü piyasaları, toplumun temel dinamikleri arasında yer almaktadır. Toplumsal gelişimin sağlanmasında üretim sürecinde emek piyasalarında yer alan emek faktörü, büyük öneme sahiptir. Bir toplumun iktisadi, sosyal, kültürel, politik vb. açılardan gelişebilmesi, emek piyasalarının optimal bir şekilde kullanılmasını gerektirmektedir. Buna bağlı olarak emek piyasaları bölgesel kalkınmanın temel faktörlerinden biridir (Cerev ve Bulut, 2019: 80).

İşgücü piyasalarının kalkınma üzerindeki etkilerine yönelik olarak birçok çalışma yapılmıştır. Bölgesel kalkınma analizlerinde istihdamın yapısına ve niteliğine dikkat çeken çalışmalardan birisi içsel büyüme teorileridir. Bu modele göre bir ekonomideki sermaye birikimi, bölgesel ve makroekonomik büyümenin temel yapı taşıdır. İstihdam ve istihdam edilen emeğin verimliliğinin artmasının uyum süreçleri ile gerçekleşebileceği ifade edilmektedir. Bu modele göre emeğin önemli üretim faktörlerinden birisi olmasına karşın, tam kapasite ile kullanılmamaktadır. Ayrıca bu modelde bölgesel kalkınma ile bağlantı kurulabilmesinin, artan istihdam oranlarını güçlendirdiği bir uyum süreciyle bağlantılı olduğu öne sürülmüştür (Blien ve Wolf, 2002: 394; Akıncı ve Yılmaz: 2013: 26-27).

İçsel ekonomik büyüme teorisinde bir bölgede istihdamın artması ve buna bağlı olarak kişi başına düşen gelirin artması için, insan kaynağına yapılacak yatırımların önemi üzerinde durulmuştur. İnsan kaynağına yapılacak yatırımlar ile meydana gelen beşeri sermaye birikimi, bölgede istihdam ve kişi başına düşen gelirin artmasında pozitif etkiler oluşturabilecektir. Beşeri sermaye birikimi; gerek eğitimle, gerek iş başında eğitim ile emeğin niteliğinin artırılmasıdır (Mathur, 1999: 205). Nitelikli emeğin istihdamı ile kazanılan teknoloji, bilimsel bilgi, icat, yenilik ve fikir esaslı gelişim bölgesel kalkınma sürecinde birtakım etkilerde bulunmaktadır. Bu etkileri ölçek ekonomisi, verimlilik artışı, sosyal fayda, sermaye birikimi ve rekabet gücü olarak sıralamak mümkündür (Akıncı ve Yılmaz, 2013: 27).

Beşeri sermaye birikiminin artmasına bağlı olarak yeniliklerde artış, farklı ürünler geliştirme ve yeni piyasalara açılma ile üretim faktörlerinden emeğin istihdamında artışlar yaşanacaktır. Diğer bir ifade ile insan kaynağı girişimci kimliğini kullanarak istihdam alanı oluşturacaktır. Bu durum bölgesel kalkınmada pozitif etkiler yaratırken, nitelikli insan faktörünün de bölgesel kalkınmadaki rolünü ortaya koymaktadır (Acar, 2006: 98).

1.5.3. Bölgesel Gelişmişlik Farklarının İstihdam Açısından Sonuçları

Bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının istihdam açısından işsizlik, ücret düşüklüğü, emek göçü ve kayıt dışı istihdam gibi birçok sonucu bulunmaktadır.

1.5.3.1. İşsizlik

Geri kalmış bölgelerde yaşanan önemli sorunlardan biri işsizliktir. Bu bölgelerin genellikle ülkedeki kalkınmadan pay alamamaları, bölgesel işsizliğin üzerinde durulması gereken önemli bir unsur olarak görülmesini sağlamaktadır. Geri kalmış bölgeler; genellikle sanayi yatırımlarının yetersiz olduğu ve işsizlik oranlarının yüksek olduğu bölgelerdir. Bu bölgelerdeki istihdam imkânlarının yetersiz olması ve refah kaybına yol açmasına bağlı olarak emek, gelişmiş bölgelere göç etmektedir. Bu göçle birlikte emeğin eksik istihdamı, açık ve gizli işsizliğin yüksek düzeylerde

seyretmesine neden olmaktadır. Ayrıca geri kalmış bölgelerde genellikle tarım sektöründe istihdam seviyesinin yüksek olmasına bağlı olarak, mevsimsel işsizlik oluşmaktadır. Yine bu bölgelerde tarım sektöründeki istihdamın diğer sektörlerle göre daha fazla oluşu, bölgede tarım dışı işsizlik oranlarında artışa sebep olmaktadır (Çoban, 2016: 56).

Geri almış bölgelerde fiziksel sermaye yetersizliğine bağlı olarak, beşeri sermaye bölgeden ayrılmaktadır. Bu bölgelerde kıt olan beşeri sermayenin bölgeyi terk etmesi; diğer üretim faktörlerinin atıl kalmasına neden olur ve bu durum ise niteliksiz iş gücünün istihdam oranını düşürecek önemli bir faktördür. Dezavantajlı durumda olan bu bölgelerde gelir seviyesinin azalması ve işsizliğin artması, göçün itici nedenleridir. Bu durum kalkınma üzerinde kısır bir döngüye sebep olmaktadır (Daşdemir, 2017: 746).

Düşük ücret ve işsizliğe bağlı olarak meydana gelen göçler istihdam hacmi ve emek piyasası kamu maliyesi üzerinde de etkiler oluşturabilmektedir. Bu etkiler, vergisel taban, kamu harcaması ve sosyal politikalar aracılığıyla olabilmektedir. Göç eden bireyler; göç ettikleri bölgelere uyum sağlayabilmek, yoksulluk ve işsizlikten kurtulmak için bu bölgelerdeki kamusal mal ve hizmetler için sosyal bir talep oluşturabilmektedir (Çelikay, 2017: 209).

1.5.3.2. Ücret Düşüklüğü

Neoklasik göç teorisi, göç olgusunu ücretlerle açıklamaktadır. Göç emek arz ve talebi arasındaki coğrafi farklılıklar sonucunda meydana gelmektedir. Ulusal ve uluslararası düzeyde olan bu farklılıklar, ülkeler ve emek piyasaları arasındaki ücret seviyelerinde oluşan farklılık sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu teoriye göre; ücret farklılıkları giderilirse, emek göçü durmaktadır (European University Institute [EUI], 2018: 1). Emek, ücretlerin düşük seviyede olduğu bölgelerden ücretlerin yüksek seviyede olduğu bölgelere göç etmektedir. Ücretlerin yüksek seviyede olduğu bu bölgelere yaşanan göç, emek arzında artışlara neden olarak bu bölgelerde de ücretlerin düşmesinde etkili olabilmektedir.

Az gelişmiş bölgelerde işsizliğin yüksek olmasına bağlı olarak ücretler genellikle düşük seviyelerde seyretmektedir. Ücretlerin düşük olması üretimde bu bölgelere maliyet avantajı sunarak rekabet gücü kazanmalarını sağlamaktadır. Ancak bu bölgelerin maliyet avantajlarını düşük ücretli emek ile elde etmeleri, ekonomik alanda uzun vadede varlıklarını devam ettirmelerini mümkün kılmamaktadır. Düşük ücret düzeylerinin sosyal boyutlu pek çok sorunun meydana gelmesinde de etkili olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır (Bozdoğan, 2008: 17).

Geri kalmış bölgelerde ücretlerin düşük düzeyde seyretmesi; bölgede yaşayanların fakirlik ve işsizlik sarmalından kurtulup, refah seviyelerini artırabilmelerini engellemektedir (Çelikay, 2017:

209). Buna bağılı olarak bu bölgelerde hayat standartlarının düşük seviyelerde olması kamu harcamaları ve kamu yatırımlarında artışlara neden olmaktadır. Aksi takdirde insanlar, daha iyi gelir elde etmek ve yaşam koşullarını iyileştirmek amacıyla, bu bölgelerden göç edebilecektir. Bu duruma bağılı olarak bölgesel dengesizlikler arasındaki fark açılabilir. Ülkeler bu bölgelere çeşitli yatırımlar yaparak veya teşvikler vererek bu sorunun önüne geçmeye çalışmaktadır.

1.5.3.3. Emek Göçü

Göç; sosyal ve ekonomik boyutları olan bir olaydır. Göç, yalnızca göç eden kişinin hayatında değil hem ayrıldıkları yerde hem de göç ettikleri yerde; sosyal, kültürel ve ekonomik pek çok değişikliğe neden olmaktadır. Göçün dışsallıkları olarak ifade edilebilecek bu olgunun, emek piyasalarına etkileri kaçınılmazdır. Göçün emek piyasaları ve ekonomi için birtakım olumlu etkileri de söz konusudur. Ekonomik kalkınma yolunda sektörler arası geçişi sağlaması, sanayi ve hizmet sektörlerine insan kaynağı sunması gibi etkileri bulunmaktadır. Fakat göçün, göç alan ve göç veren bölgelerde birçok olumsuz etkisi de bulunmaktadır. Göç alan bölgelerde yaratılan istihdam imkânları ile emek arzı arasında dengesizlik meydana getirerek, bu bölgelerde işsizliğin kronikleşmesine neden olmaktadır. Aynı zamanda göç veren bölgelerin işsizlik sorunlarına çözüm olmamakta ve bu bölgeler yüksek işsizlik oranları ile karşı karşıya kalmaktadır (Bahar ve Bingöl, 2010: 44). Bu durumda emek piyasasında meydana gelen dengesizliklerde, bölgesel gelişmişlik farklarının etkisi olduğu anlaşılmaktadır.

İşgücü piyasalarında meydana gelen dengesizlikler ekonomik kalkınma için önemli bir sorun teşkil etmektedir. Kentsel ve kırsal alanlarda yaşanan yüksek ve sürekli işsizlik ekonomide yaşanan birçok sorunun temel nedenleri arasında yer almaktadır. Bölgesel emek hareketlerinin; işsizliğin, emek piyasası göstergelerinin ve bölgesel kalkınma politikalarının kalkınma çalışmalarıyla ilişkisi bakımından anahtar bir göreve sahiptir (Yüceol, 2007: 109).

1.5.3.4. Kayıt Dışı İstihdam

Kayıt dışı istihdam, istihdam faaliyetlerinin, istihdam süresinin ve ücret miktarının resmi belgelerde yer almaması ve resmi makamlara bildirilmemesi ya da eksik bildirilmesi olarak ifade edilebilir (Mahiroğulları, 2017: 548).

Geri kalmış bölgelerde istihdam alanlarının yetersizliğine bağılı olarak, kişiler iş bulma ümidiyle diğer bölgelere göç etmektedir. Göç edenlerin birçoğu hemen iş bulamamaktadır (Çoban, 2016: 59). Bölgesel dengesizlikler sonucunda meydana gelen bu göçle birlikte ortaya çıkan hızlı nüfus artışı; işsizliği arttırmakta ve iş seçiciliğini ortadan kaldırarak kişileri nerede, nasıl ve hangi koşulda olduğuna bakmaksızın bulunan herhangi bir işte çalışmak durumunda bırakmaktadır (DPT,

2001: 46). Geri kalmış bölgelerden göç eden bu kişilerin çoğu genellikle tarım sektöründe çalışmış, eğitim düzeyi düşük ve herhangi bir iş tecrübesi olmayan kişilerdir. Dolayısıyla niteliksiz olan bu işgünün kayıtlı sektörde çalışma imkânı bulması oldukça düşüktür. Buna bağlı olarak iş bulamayan bu emek sahipleri ücret düzeyi düşük ve sosyal güvencesi olmayan işlerde çalışmaya razı olmak durumunda kalmaktadır (Kulaksız, 2008: 83).

Kayıt dışı istihdama neden olan bir diğer faktör ise yoğun teknolojilerin kullanıldığı modern sanayi ve hizmet sektörlerdir. Geri kalmış bölgelerden yapılan göçlerle birlikte kentlerde biriken emeğin sadece belli bir kısmına kentsel modern faaliyetler tarafından istihdam imkânı sağlanmaktadır. Dolayısıyla modern sektörlerde istihdam imkânı bulamayan emek büyük bir “emek arz fazlalığı” oluşturmaktadır. Kentlerde meydana gelen bu fazla emek, eğer işsizlik sigortası ya da diğer gelir sağlayıcı unsurlar aracılığıyla finanse edilmezse, yaşamlarını devam ettirecek geliri elde etmek amacıyla, çalışma alanlarını kendileri oluşturmak durumunda kalmaktadır. Kayıt dışı sektör, modern sektörde istihdam imkânı bulamayan emek için alternatif istihdam alanı oluşturmuştur. Sonuç olarak modern sektörde istihdam güçlükleri ve kayıt dışı sektördeki istihdam kolaylıkları, kayıt dışı sektördeki istihdamın temel nedenleri arasında yer almaktadır (Ekin, 1995: 39).

1.5.4. İstihdamın Arttırılmasına Yönelik Bölgesel Politika Araçları

Emek, bölgesel kalkınmanın planlı bir şekilde gerçekleşmesinde önemli araçlardan birisidir. Bölgesel emek piyasasında etkinliğin sağlanması için; emeğin etkin ve verimli bir şekilde üretimde yer alarak bölgesel refah seviyesinde pozitif etkiler oluşturabilmelidir. Bölgesel kalkınmada politikaların esaslarının belirlenmesi için, emek piyasalarının verilerinin iyi analiz edilmesi gerekmektedir. İşgücü verileri içinde yer alan işgücüne katılma oranı, bölgenin potansiyel emek faktörünü ortaya koyar, ve bu oranla ilgili temel hedef bölgenin istihdam oranlarında azami seviyeye ulaşmaktır (Lordoğlu vd., 1999: 43; Cerev ve Bulut, 2019: 80).

Emeğin iyi bir şekilde planlanarak üretim faktörleri içinde yer alması kalkınma açısından önemlidir. Kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için işgücüne yönelik politikalar dikkate alınmalıdır. İşgücüne yönelik olarak oluşturulan ulusal politikalar gibi bölgesel işgücü politikaları da kalkınmanın sağlanmasında önemli bir role sahiptir (Cerev ve Bulut, 2019: 80). Bölgeye yönelik olarak hazırlanacak planlarda, politika ve programların doğru seçimi, değerlendirilmesi, eksikliklerin ve aksaklıkların belirlenmesi ve giderilmesi yeni oluşturulacak politika ve programlar açısından önem arz etmektedir (İslamoğlu vd., 2014: 27).

1.5.4.1. Kamu Yatırımları

Kamu yatırımları, geri kalmış bölgelerin kalkındırılmasında doğrudan müdahale niteliğine sahip bölgesel kalkınma politikası araçlarındandır. Bu bölgelerde üretim kapasitesinin artırılması, özel sektör yatırımları için gerekli ortamın oluşturulması, hayat standartlarının yükseltilmesi ve insan kaynaklarının geliştirilmesi gibi birçok fonksiyonu yerine getirmektedir. Kamu yatırımları; yatırımların yapıldığı bölgeden başlayıp, çevreye ve çevreden bölgeye gelir ve ürün akışı sağlayıp, satın alma gücü ve talep seviyelerinde değişiklikler yaparak, bölgesel eşitsizlikte pozitif etkiler oluşturmaktadır. Ayrıca kamu yatırımları ile bölgede yüksek yatırım harcamaları gerektiren altyapı yatırımları da yapılmış olmaktadır. Bu altyapı yatırımları özel sektör yatırımlarının bu bölgelere kaymasında etkin bir rol oynamaktadır (Emiroğlu, 2002: 7; Bozdoğan, 2008: 38-39).

Kamu yatırımları; özel sektör yatırımları için uygun bir alan oluşturulması sonucunda, bu bölgelere yapılan yeni yatırımlar bölgenin üretim miktarını artırırken, yeni istidam alanlarının açılmasını ve buna bağlı olarak istihdam oranının artmasını sağlayacaktır. Üretim ve istihdamda meydana gelen bu artışlarla, bölgenin satın alma gücü ve talep düzeyinde olumlu etkiler oluşturabilecektir. Bu yatırımlar, işsizliği azaltarak insanların gelirlerini arttırmaktadır. Bu gelir artışları ise insanların hayat standartlarında olumlu etkiler meydana getirmektedir.

1.5.4.2. Teşvik Tedbirleri

Bir ekonomide önemli araçlardan biri de teşviklerdir. Teşviklerin iktisadi büyüme, ekonomik istikrar, istihdam, sanayileşme ve teknoloji politikası gibi ekonomik amaçları bulunmaktadır. Teşvikler bölgeler arası dengesizlikler ve göç gibi sosyo-ekonomik sorunların çözümünde de önemli rol oynamaktadır (Eşiyok, 2002: 35).

Ülkeler hazırladıkları bölgesel kalkınma politikalarının amaçlarına ulaşabilmeleri için, geri kalmış bölgelerin özel sektör yatırımları için cazip hale getirilmelerinde birtakım mali ve vergisel teşvikler sağlamaktadır. Bu teşvikler genellikle yatırımların maliyetlerini düşürmek veya kârlılığını arttırmak için yapılmaktadır (Taştekin, 2007: 29).

Geri kalmış bölgelerin teşviklerle maliyet ve kâr avantajı kazanarak, diğer bölgelerle rekabet edebilecek bir duruma gelmesi; özel teşebbüslerin bu bölgelerde yatırım yapmasında etkili olabilecektir. Özel teşebbüs yatırımları; bölgenin kalkınmasını sağlayarak, yatırımların bölgede üretim ve istihdam seviyesinin artmasını sağlayacaktır. Bu yatırımların yeni iş alanları yaratarak istihdam imkânı sunması, bölge halkının kişisel gelirinde artışlara ve buna bağlı olarak bölge halkının refahının da artmasında pozitif etkiler oluşturacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. BÖLGESEL KALKINMA VE EMEK PİYASASI İLİŞKİSİ: ARAKLI ÖRNEĞİ

İktisadi kalkınmada emek piyasaları oldukça önemlidir. Emek piyasaları gerek ülkenin bütününde gerekse bölgesel kalkınmanın yaşandığı bölgelerde ortaya koyduğu performans ile istikrarlı gelişmenin sağlanmasında anahtar bir görev üstlenmektedir (Cerev, 2017: 16). Bu doğrultuda bu bölümde Türkiye'deki kalkınma süreci ve bölge planlamasında karşılaşılan sorunlar ele alınmış ve Araklı'da bölgesel kalkınma sürecinde emek piyasasının rolüne ilişkin yapılan alan araştırması değerlendirilmiştir.

2.1. Türkiye'de Bölgesel Kalkınma ve Kalkınma Planlarında Bölgesel Politikalar

Türkiye'de bölgesel kalkınma ve bölge planlama alanında yapılan ilk çalışmalar, Osmanlı devletinin son yıllarında gerçekleştirilmiştir. Fakat o dönemdeki çalışmalar; günümüz anlamındaki bölge planlamasından farklı olarak, asayiş ve güvenliğin sağlanmasına yöneliktir. Türkiye'de çağdaş anlamda bölgesel kalkınma ve bölge planlama alanındaki çalışmalar, cumhuriyet döneminde yapılmıştır (Kayan, 2012: 107). Bölgesel eşitsizlikleri gidermek ve bölgesel gelişmeyi sağlamaya yönelik çalışmaları, planlı dönem ve planlı dönem öncesi dönem olarak iki dönemde incelemek gerekmektedir. Planlı dönem öncesi döneminde 1923-1950 ve 1950-1960 olarak iki ayrı dönemde incelenmesi mümkündür (DPT, 2000: 24).

1923-1950 yılları arasını kapsayan dönemde Türkiye'de bölge ayrımı ve bölgesel kalkınmaya yönelik politikaları gerçekleştirebilecek bir ortam bulunmamaktaydı. Ülkenin bütününde geri kalmışlık özellikleri görülmekteydi (DPT, 2000: 24). Mustafa Kemal Atatürk doğu ve batı arasındaki farkı ortadan kaldırmak için, 1930'lardan sonra birinci ve ikinci beşer yıllık sanayi kalkınma planlarını hayata geçirmeyi hedeflemiştir. Birinci beş yıllık kalkınma planı ile yurdun her bölgesine kamu yatırımlarının götürülmesi amaçlanmıştır. İkinci dünya savaşının patlak vermesi nedeniyle ikinci beş yıllık sanayi planı hayata geçirilememiştir (Gündüz, 2013: 65). 1950-1960 yılları arasında özel sektör yatırımları ağırlıklı olarak İstanbul ve Marmara bölgelerinde yapılmıştır. Devlet, yatırımları ülkenin bütününde gerçekleştirmek istemesine rağmen, ülkenin doğusu ile batısına yapılan yatırımlar aynı oranda olmamıştır (DPT, 2000: 24). 1960'lı yıllar Türkiye'de planlı ekonominin başladığı yıllardır. Planlı ekonomi ile ülkenin sosyal, ekonomik ve kültürel bakımdan kalkınması için, kalkınma planları hazırlanmıştır. Hazırlanan kalkınma planlarının ilkinden itibaren "bölgesel kalkınma" ve "bölgesel planlama" konularına özel bir önem verilmiştir (Bozdoğan, 2008:

96). 1960 sonrası dönem planlı dönem olarak incelenmektedir. 1960’larda planlı ekonomiyle bölgelerin kalkınmasında etkili olacak bölgesel planların hazırlanması ve uygulanması, devlet planlama teşkilatı tarafından yürütülmeye başlanmıştır (Gürel, 2011: 329). Planlı dönem ile birlikte başlayan kalkınma planları; bölgeler arasındaki sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmişlik farklarını gidermek için, öncelikli yöreler ve teşvik uygulamalarının bulunduğu beş yıllık planlar olarak hazırlanıp uygulanmıştır. 2006 yılına kadar planlar beşer yıllık olarak düzenlenmiş, 2006 yılında ise diğer planlardan farklı olarak ilk defa yedi yıllık olan dokuzuncu kalkınma planı kabul edilmiştir (Keskin ve Sungur, 2010: 282). Hazırlanan ve uygulamaya konulan kalkınma planları ve bu planlarda bölgesel kalkınmaya yönelik politika, amaç ve araçlarına aşağıda yer verilmiştir

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963-1967, bu planda temel ilkeler ve yöntemler “Bölge Planlama ve Kalkınması” başlığında detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Ülkede potansiyel gelişme bölgeleri, geri kalmış bölgeler ve büyük kent bölgeleri olarak üç tür bölge bulunduğu ortaya konulmuştur. Geri kalmış bölgelerde yatırımları arttırmaya yönelik olarak, yatırım yapacak kişi ve kuruluşlara vergi ve yatırımda birtakım avantajlar sunulmuştur (DPT, 1963: 471; Bakırcı vd., 2014: 3). Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile Çukurova, Zonguldak, Antalya ve Marmara’nın doğusunda bölgesel kalkınma projeleri gerçekleştirilmiştir (DPT, 2000: 27).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968-1972, bu plan döneminde kırsal alanların gelişmesini sağlamak ve özel sektör yatırımlarını bu bölgelere çekebilmek için kamu yatırımları, kredi imkânları ve vergi indirimleri gibi teşviklerle, yatırımların bu bölgelere kaydırılması amaçlanmıştır (DPT, 1968: 269). Kalkınmada öncelikli yöreler idaresi bu plan döneminde kurulmuştur (Özaslan ve ünlü, 2015: 70). Bu plan döneminde DPT’ye bağlı olarak doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde meydana gelen sorunları ortadan kaldırmak için, “Doğu Grubu” oluşturulmuştur (Bakırcı vd., 2014: 3). Birinci beş yıllık kalkınma planındaki görüşlere ek olarak, bölge planlarının milli planlardan bağımsız olarak oluşturulmaması gerektiği görüşü kabul görmüştür (DPT, 2000: 28).

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1973-1977, bu kalkınma planı döneminde bölge kavramının yerine, “Kalkınmada Öncelikli Yöre (KÖY)” kavramı ön plana çıkmıştır. Ülkenin bazı yöreleri, iktisadi kültürel ve sosyal açıdan gelişme gösterememiştir. Geri kalmış bu yöreleri milli planlara dâhil ederek; bu yörelerde yatırımları düzenlemek, gerekli araştırmalarda bulunmak, plan ve programlar ile bağlantısını sağlamak, uygulamayı takip etmek ve değerlendirmek için DPT içinde örgütlenmeye gidilmiştir. İlk olarak kırk il belirlenerek bu kapsama alınmıştır. Öncelikli olarak belirlenen listedeki bu illerde zamanla değişimler yaşanmıştır. Bu plan ile birlikte bölgesel kalkınma politikalarında farklı bir yöntem izlenmeye başlanmıştır. KÖY’lerin kalkınma potansiyellerinin yöre özellerinde değerlendirilerek, beşeri ve doğal kaynakların belirlenip bu yöreleri kademeli programlara tabi tutarak kalkındırılması amaçlanmıştır (DPT, 1973: 947-948; Çelikkaya vd., 2018: 25).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1978-1983, bu plan döneminde gelişmiş ve gelişme potansiyelleri harekete geçirilmiş bölgelerdeki gelişmenin; ülkenin planları, hedefleri ve amaçları ile uyumunda süreklilik sağlanması, kentleşme ve arazi kullanımında belli bir disiplinin oluşturulması, altyapı-sanayi arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi üzerinde durulmaktadır. Gelişmemiş bölgelerde ise temel amaç, bölgenin gelişmeye başlaması sağlanarak bu gelişme sürecini sürekli kılmaktır (DPT, 1979: 72).

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1984-1989, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında bölge planlaması görüşü benimsenmiştir. Kalkınmada öncelikli yöreler uygulamasının da süreceği belirtilmiştir (Özaslan ve Ünlü, 2015: 70). Bu dönemde ekonomik gelişmenin gerçekleşmesi için hizmet, sanayi ve alt yapı yatırımlarının ülke genelinde adil dağılımının sağlanması amaçlanmıştır. Kalkınmada öncelikli yörelerde gelişme hızının artırılması, ekonomik ve sosyal altyapının iyileştirilmesi için bu yörelerin gelişme potansiyelleri ortaya çıkarılarak, diğer yöreler ile gelişmişlik farklarının azaltılması hedeflenmiştir (DPT, 1985: 1). Bölgelerin belirlenmesinde idari sınırlara bağlı olmayan bölge kavramı temel alınarak, DPT tarafından 16 bölge oluşturulmuş ve planlama yapılırken bunların dikkate alınarak yapılması gerekliliği vurgulanmıştır (DPT, 2000: 29). 1989 yılında kurulan GAP idaresi ve GAP projesi, oluşturulan GAP master planıyla bütünleşmiş bir bölgesel gelişme projesine çevrilerek uygulamaya konulmuştur (Bakırcı vd., 2014: 3).

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994, bu plan döneminde bölgesel gelişme kavramı, bölgesel planlama kavramının yerini almıştır. Bölge planlama beşinci beş yıllık kalkınma planında oluşturulan 16 bölgede yapılmamıştır. Planların kalkınmada öncelikli yörelerde yapılması kararı alınmıştır. Bu dönemde politikalar hazırlanırken, Avrupa Birliği bölgesel politikaları dikkate alınması ve fiziksel planlama yapılmasında çevre ön planda tutulmuştur (DPT, 2000: 29). Bu planda kırsal alanlara yönelik olarak bu alanlarda yaşayan halkın ürettiği ürünlerin değerlendirilmesi ve gelir düzeyinin yükseltilmesi amaçlanmıştır. Bu plan döneminde bir diğer amaç ise, göçlerin metropol alanlardan alt merkezlere yönlendirilmesidir (Bakırcı vd., 2014: 3; DPT, 1990: 3).

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996-2000, yenilikçi yaklaşımların benimsenmesi gerekliliği, ilk kez bu plan döneminde ortaya atılmıştır (Kargı, 2009: 33). Sürdürülebilir kalkınma; iktisadi toplumsal ve kültürel anlamda ulusal bütünlüğü sağlamada ve bölgeler arasındaki eşitsizliği azaltmada ele alınması gerekliliği düşüncesi, yedinci beş yıllık kalkınma planının ilkelerindedir (DPT, 2000: 30). Bu plan döneminde, ülkenin bütün bölgelerinin coğrafi sosyal ve iktisadi bakımdan aynı olanaklara sahip olmaması nedeniyle, sektörel politikalar hazırlanırken mekânsal boyutun da dikkate alınması zorunlu hale gelmiştir. Bu amaçla ülkenin geri kalmış bölgelerinde mevcut kaynak ve potansiyeller dikkate alınarak, bu bölgelerin gelişmesini sağlayacak projeler hazırlanması temel hedeflerden birisi olmuştur. Bir başka hedef; Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde istihdam, konut ve hayvancılık alanlarında meydana gelen sorunların çözümü için

onarım projeleri hazırlanmasıdır (DPT, 1996: 174). Bu plan döneminde ülke içinde ve ülke dışında değişen şartlar dikkate alınarak, başlangıçta ön görülen yıllık programların, piyasaların değişen şartlarına uyum sağlamada esnek bir yapıya sahip olması amaçlanmıştır (DPT, 1996: 21).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005, bu dönemde sektör bazlı politikaların bölgesel gelişme stratejileri dâhilinde oluşturulacağı ve başlıca ilke olarak benimseneceği görüşü bulunmaktadır (Gündüz, 2013: 65). Sürdürülebilirlik, bölgelerarası entegrasyon, yaşam kalitesi, sosyal ve ekonomik bakımdan eşitlik ve katılım ilkelerine, bölgelerin kalkınması için oluşturulan politikalarda öncelik verilecektir. Bölgesel politikalarda, Avrupa Birliği bölgesel politikalarına uyum dikkate alınacaktır (DPT, 2000: 228-229). 1999 Helsinki zirvesi ile aday ülke statüsüne sahip olan Türkiye’de, Avrupa Birliği’ne uyum süreci kapsamında 2002 yılında istatistiki bölge birimlerinin nomenklatörü NUTS sistemi kabul edilmiştir (Gündüz, 2013: 65). Bu sistemde; AB’ne üye ülkeler, bölgesel sorunları gidermede sosyal ve ekonomik alanda bölgesel politikalar oluşturabilmek için, bölgesel düzeyde ihtiyaç duydukları istatistikleri NUTS sistemi ile elde edebilmektedirler (Şengül vd, 2013: 77). Türkiye’nin bu sistemi kabul etmesi ile düzey2 kapsamında 26 bölge belirlenmiştir (Kayalak ve Kiper, 2006: 46).

Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, bu plan; kararlı bir şekilde büyüyen, daha adil bir gelir dağılımına sahip olan, uluslararası alanda rekabet edebilen, bilgi toplumu olma yolunda ilerleyen bir Türkiye vizyonu çizmektedir. Bu plan döneminde; bölgesel kalkınma vizyonunda bölgesel kalkınma politikalarının merkezi düzeyde etkinliğinin artırılması, gelişmeyi gerçekleştirmede içsel potansiyellere odaklanılması, yerelde kurumsallaşmanın artırılması ve kırsal alanların gelişmesinin sağlanması ilkeleri benimsenmiştir (DPT, 2006: 4). Bölgesel düzeyde sekizinci kalkınma planındaki yaklaşım aynen devam etmektedir. Bu plan döneminde de bölgelerin ve şehirlerin küresel rekabet ortamında etkin bir aktör olarak rol aldığı görülmektedir. Bölgelerin iç dinamikleri ve potansiyelleri analiz edilerek; bölgeye özgü stratejiler geliştirilirken, toplumun her kesimi kalkınmanın bütün aşamalarına dâhil edilip iyi yönetim modelleri ile kalkınma hedeflenmektedir (Filiztekin, 2008: 98). Ayrıca bu plan döneminde yüksek gelişme potansiyeline sahip olan merkezlerde; etkin bir bölgesel Ar-Ge altyapısı oluşturulması kararı alınmıştır (Bakırcı vd., 2014: 3).

Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018, bu dönemde bölgesel kalkınma ile rekabetçilik birlikte ele alınmaktadır. Buna göre küreselleşmenin etkisi ile bölgesel kalkınma anlayışında dönüşüm yaşanarak; yeni bölgeselcilik anlayışı, bölgesel politika düzenlemelerinde yer edinmeye başlamıştır (Özaslan ve Ünlü, 2015: 71). Onuncu kalkınma planında bölgesel gelişme politikaları ile bölgesel dengesizlikler azaltılarak; refahın ülke genelinde eşit bir şekilde dağılımının sağlanması, bütün bölgelerin rekabette etkinliklerinin artırılması ve bölgelerin ulusal kalkınmadaki paylarının en yüksek düzeye çıkarılması amaçlanmıştır. Bu amaçları gerçekleştirmede birtakım politikalar kullanılmıştır. Bölgesel düzeyde kalkınma için ulusal boyutta öncelikler ve hedefleri ortaya

koymak, alt ölçekte oluşturulan plan ve stratejilerin kapsamalarını belirlemede Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejilerini (BGUS) yürürlüğe koymak, bölgesel olarak oluşturulan gelişme plan ve stratejileri, bölge düzeyinde hazırlanan eylem planları ve programları ile hayata geçirmek, bu politikalardan birkaçıdır (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 123).

On Birinci Kalkınma Planı 2019-2023, On Birinci Kalkınma Planında bölgesel gelişmeye yönelik olarak temel amaç, hem bölge içinde hem de bölgeler arasındaki dengesizliği azaltmaktır. Buna bağlı olarak bölgelerin yenilik ve işbirliğine yönelik bir şekilde fırsat ve yeteneklerini yönetim temelinde dönüştürülmesi ve ülkede kalkınmanın dengeli bir şekilde gerçekleşmesi için maksimum katkının sağlanması istenmiştir. Bu kalkınma planında bölgesel gelişme hedefleri ve kırsal kalkınma hedefleri yer almaktadır. Bölgesel gelişme hedefleri; en yüksek gelirli bölgenin kişi başına düşen gelirinin, en düşük gelirli bölgenin kişi başına düşen gelire oranı 2018 yılında % 4,38 iken, 2023 hedefinde ise % 3,85 olarak belirlenmiştir. Eğitim düzeyi en düşük beş bölgedeki yükseköğretim ve üstü mezunlarının oranında artış öngörülmektedir. Bu beş bölgedeki 2018 yılı mezunlarının oranı % 10,9 iken, bu oranın 2023 yılında % 16 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Bir diğer gelişme hedefi ise, sanayi ve hizmetlerin bölge ekonomisindeki payının, en düşük beş bölgede artırılmasına yöneliktir. 2018 yılında bu pay % 77,4 olmuştur. 2023 yılı hedefi ise % 80 olarak belirlenmiştir. Gelişme hedefleri incelendiğinde, gelişme gösterememiş ya da az gelişmiş bölgeler ile gelişmiş bölgeler arasındaki dengesizliğin azaltılmasına yönelik hedeflerin belirlendiği görülmektedir (SBB, 2019: 170-172).

Kırsal kalkınmanın sağlanmasında ise şu amaçlar belirlenmiştir; üretici birlikleri ve aile firmalarının kapasitelerinin artırılması, kırsal bölgedeki emeğin istihdamının artırılması, yaşam standardının yükseltilmesi, yoksullukla mücadele edilerek kırsal kesimde yaşayan halkın düzenli ve yeterli gelir olanaklarına sahip olması ve nüfusun kırsalda yaşamaya devam etmesinin sağlanması olarak sıralanabilmektedir. Bu amaçlar, sürdürülebilir kalkınma anlayışı benimsenerek oluşturulmuştur. Köy Alt Yapısını Destekleme Projesi (KÖYDES) ve Kırsal Altyapıya Destek (KİRDES) projeleriyle; kırsal alanların sosyal ve fiziki altyapı ihtiyaç ve hizmetlerinin belirlenip, takip edilerek bu ihtiyaçların karşılanması sağlanacaktır. Kırsal kalkınma hedeflerinden KÖYDES ve KİRDES kapsamında yapılan köy yolu uzunluğu 2018 yılında 125.348 km iken 2023 yılının için hedef 148.490 km olarak belirlenmiştir. Köylerde içme suyu tesisi yapılan ve yenilenen ünite sayısı 2018 yılı için toplam 64.700 adet iken 2023'te bu sayının 69.700 adet olarak gerçekleşmesi beklenmektedir (SBB, 2019: 180-182).

1963-2019 yıllarını kapsayan süreçte toplam on bir kalkınma planı uygulamaya konulmuştur. Bu planların ilk beş tanesine bakıldığında, bölgesel kalkınmada geleneksel anlayışın hâkim olduğu görülmektedir. Küreselleşme hareketleri ile birlikte bölgesel kalkınma konusunda birçok değişiklik yaşanmıştır. Türkiye'nin bölgesel kalkınmaya bakışı ve 1963-2007 yılları arasındaki süreçte uygulamaya konulan toplam dokuz adet kalkınma planı değerlendirildiğinde; 1990'lı yıllara kadar

uygulamaya konulan ilk beş kalkınma planının geleneksel bölgesel kalkınma anlayışı çerçevesinde oluşturulduğu görülmektedir (Keskin ve Sungur, 2010: 288).

2000’li yıllara kadar az gelişmiş yörelerin kalkındırılmasına yönelik kalkınmada öncelikli yöre (KÖY) politikaları, OSB ve küçük sanayi siteleri (KSS), hem büyük şehirlerde hem de küçük şehirlerde sanayi altyapısını geliştirmeye yönelik uygulamalar olmuştur. Fakat 20. yüzyılın sonlarına kadar kullanılan araçlar ve uygulanan politikalar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, bölgesel dengesizliği azaltmada yeteri kadar etkili olmadığı söylenebilir (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 7-8).

20. yüzyılın sonlarına doğru altıncı beş yıllık kalkınma planı ve sonraki planlarda küreselleşmenin etkisi ile geleneksel bölgesel kalkınma anlayışından uzaklaşarak, yeni bölgeselcilik yaklaşımının benimsendiği görülmektedir. Yeni bölgeselcilik yaklaşımı, yerel kaynakların potansiyellerinin ortaya çıkarılması üzerinde yoğunlaşmıştır. Yerel düzeydeki ekonomilerin geliştirilmesinde, kent gelişimleri, öğrenen bölgeler, AR-GE, yenilikçilik, ağ tabanlı yönetim vb. unsurlar önem kazanmaya başlamıştır (Özaslan ve Ünlü, 2015: 67).

Yeni bölgeselcilik yaklaşımı ile "bölgelerin uluslararası piyasaya eklenme çabalarında; yalnızca piyasaya dayanılmasının yetersizlikleri ortaya çıkarılmış ve bölgesel/ulusal iktisadi gelişmeyi destekleme sürecinde devletin rolü yeniden değerlendirilmiştir." Ancak devletin rolü 1950-1960’lı dönemdeki bölgesel kalkınma anlayışından farklıdır (Çakmak ve Erden, 2004: 83). Yeni bölgeselcilik yaklaşımında devletin rolü bakımından karma bir kalkınma anlayışının hâkim olduğu görülmektedir. Bu karma anlayış ne tamamen devlet güdümlü, ne de tamamen devletten bağımsız bir anlayıştır (Vatansever Deviren ve Yıldız, 2014: 20-21).

2.2. Türkiye’de Bölge Planlamasında Karşılaşılan Sorunlar

Bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını azaltmak ve geri kalmış bölgelerin potansiyellerini ortaya çıkararak kalkınmayı sağlamak amacıyla, bölgesel kalkınma planlamaları yapılmaktadır. Oluşturulan bu planların hazırlanma aşamasından uygulama aşamasına kadar, birçok sorun ve kısıtlama ile karşı karşıya kalılabilmektedir (Kayan, 2012: 122). Bölgeler arasındaki gelişmişlik farkının artması, bölgesel politikaların karşılaştığı sorunlar ve kısıtlamalar sonucunda meydana gelmektedir (Jakšić, 2010: 5). Bu sorunlar: yasal çerçeve, kurumsal çerçeve, ekonomik ve sosyal kaynaklı sorunlar, koordinasyon eksikliği ve ülke planlama sistemiyle bütünleşmemedir.

Yasal çerçeve, bölgesel kalkınmayı sağlamak için bölge kalkınma planlarının yapılmasına ilişkin çerçeve yasa özelliğine sahip bir kanun bulunmaması, bölge kalkınma planları oluşturulurken belli bir standardın olmamasına neden olmaktadır. Bu durumun, bölge kalkınma planlarının birbirlerine örnek niteliği kazanmasını engelleyebilmektedir (Kayan, 2012: 122).

Kurumsal çerçeve, bölgesel kalkınmada karşılaşılan önemli bir problem, bölgesel politikaların uygulanmasında kurumsal çerçevenin tamamlanamaması ya da hiç olmaması durumudur. Bölgesel kalkınma planlarının yapılması ve yürütülmesi görevini yerine getirecek özerk bir örgütün olmaması, bölgesel kalkınma planlarının kim ve hangi örgüt tarafından yapılacağı noktasında belirsizlik oluşmasına neden olmaktadır. Bu durum; ülkenin kaynaklarını ve potansiyelini harekete geçirmede kalkınma planlarında eşgüdüm eksikliği ortaya çıkararak, merkez ile bölge arasında bağlantı eksikliği meydana getirmektedir (Jakšić, 2010: 5; Kayan, 2012: 123).

Ekonomik ve sosyal sorunlar, bölgesel planlamada ekonomik ve sosyal alanlarda da sorunlar meydana gelebilmektedir. Ekonomik sorunlarının en önemlilerinden birisi, istihdam sorunudur. Bölgesel kalkınmanın dengesiz ve istikrardan yoksun oluşu, potansiyel iş gücü ve üretim kaynaklarının verimli bir şekilde kullanılamamasına yol açmaktadır. Yatırımcıların bölgeye çekilmesindeki başarının düşük olması; verilen teşviklerde bölgelerin özelliklerinin dikkate alınmaması, teşviklerin gerçek yatırımcılara ulaşmaması (kayırmacılık), yatırımların takibinde ve denetiminde ortaya çıkan sorunlar, üretim ve yatırımın eksikliği çerçevesinde ele alınması gereken alt sorunlar olarak görülmektedir. Bölgelerin kalkınmasında meydana gelen bir diğer sorun ise; kırsal bölgelerde hâkim olan ekonomik faaliyet alanlarının tarım, hayvancılık, ormancılık ve el sanatları gibi katma değeri düşük olan alanlarda yoğunlaşması sonucunda, bölgelerin kendi kendine yeterliliğinin sağlanamamasıdır. Bu noktada, kırsal alanların yalnızca tarım sektörünün yaygın olarak yapıldığı alanlar olarak nitelendirilmesinden vazgeçilmelidir. Bu alanlar için ekonomik planlamaların, tüm sektörleri kapsayan bütüncül bir anlayış içinde ele alınması gerekmektedir (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2009: 23).

Sosyal alanda meydana gelen sorunlar ise; nüfus ve gelir dağılımındaki dengesizlik, sosyal ve beşeri sermayenin yeterli düzeyde olmaması, sosyal projelerin çeşitlendirilmesindeki kısıtlar, sosyal güvenlik alanındaki eksiklik, yaşam standardının düşüklüğü ve temel hizmetlere ulaşım noktasında yaşanan eksikler olarak ele alınmaktadır. Bu sosyal sorunların iktisadi verimliliği etkileyen boyutu da mevcuttur. Gelişmekte olan ülkelerde sosyal sorun, daha çok beşeri altyapı sorunudur. Dolayısıyla bu beşeri altyapı sorunlarından insan kaynaklarının yetiştirilmesi, en temel sorundur. Bölgesel kalkınma ile bölge insanının sosyal ve ekonomik açıdan hayata etkin katılımlarının sağlanması ve hayat standartlarının yükseltilmesi önem arz etmektedir. Yatırımlarda, kapasite ve imkânlardan verimli bir şekilde faydalanabilmek için, sağlıklı ve bilgili insan gücünün yetiştirilmesi büyük öneme sahiptir (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2009: 23).

Koordinasyon sorunu, bölgesel gelişmede bölge planları ve programlar oluşturulurken; bölgede yaşayanlar ve bölgesel aktörlerin etkinliklerinin kısıtlı düzeyde tutulması, halkta her şeyin devlet eliyle yapılacağı düşüncesinin yaygınlık kazanmasına neden olabilmektedir. Merkezi yönetimin bütün yetkileri kendinde toplayarak her şeyi yöneten bir duruma gelmesi sonucunda, yerel bürokrasi etkinliğini kaybetmektedir. Bu duruma bağlı olarak bölgesel yatırımlarda etkinlik

ortadan kalkarken; dengeli bölgesel gelişme, yerini belli bölgelere yığılan atıl durumdaki yatırımlara bırakmıştır. Günümüz iş dünyası teşkilatlarının ve STK'ların bölgesel gelişmede artan rolleri, kamu yönetiminde adem-i merkeziyetçilik anlayışının benimsenmesi, katılımcılık anlayışının benimsenmeye başlanması gibi sebepler; yerel ve bölgesel aktörlerin bölgesel gelişmedeki etkinliklerini arttırmıştır. Fakat özel kesim ve yerel kamu yönetimleri arasında meydana gelen dinamizm farkı ve yerel kamu yönetimlerinin kendi içindeki işbirliği ve koordinasyon eksikliği, bölgesel gelişmede önemli bir sorun olarak görülmektedir (Akın, 2006: 297-298).

Ülke planlama sistemiyle bütünleşememe sorunu, bir ülkede bölge kalkınma planlarında istenilen düzeyde başarı elde edilebilmesi, ülkenin planlama sistemiyle bir bütünlük içinde olmasına bağlıdır. Bir ülkede oluşturulan ulusal planlar bölünerek bölgelerin ihtiyaçlarına, bölgelerin kaynakları, fırsatları ve potansiyel unsurları da ulusal planlara yansıtılmalıdır. Kısaca bölge kalkınma planlarının, ulusal kalkınma planları içerisinde yer alması gerekmektedir. Bu sorun ülkemizde görülmektedir. Hazırlanan 13 kalkınma planının; yalnızca yedi tanesi uygulamaya geçilmiş, altı tanesi ise bu sorundan dolayı uygulanamamıştır. (Kayan, 2012: 124).

2.3. Araklı'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Emek Piyasası

372 km² yüzölçümüne ve 50 mahalleye sahip olan Araklı, 48734 kişilik nüfusu ile Trabzon'un ikinci en büyük ilçesidir. 1954 kamu ve özel işyeri, 4 banka, 10667 öğrenci sayısı ile Türkiye'deki pek çok ilden büyüktür.

2.3.1. Tarihçesi

Araklı'nın tarihi incelenirken, Trabzon'un tarihini de dikkate almak gerekmektedir. Anadolu'da tarihi dönemler, M.Ö. 2000'li yıllarda Hititler ile başlamaktadır. Bu dönemde Trabzon ve çevresinde yörenin yerli ahalisi, Halibler ve Hititler ile çeşitli ticari faaliyetlerde bulunmuşlardır. M.Ö. 756 yılında Trabzon'a gelerek yerleşen Eski Yunanlıların; bölgeye geliş amaçlarının ticaret olduğu düşünülmektedir. Yunanlılardan sonra; Kimmerler, İskitler, Medler ve Persler ticaret, savaş ve diğer amaçlarla bölgeye gelerek yerleşmiştir. 1204 yılında Bizans İmparatorunun torunlarından olan I. Alexis Commen, Trabzon devletini kurmuştur. Fatih Sultan Mehmet Han'ın 15 Ağustos 1461 yılında Trabzon'u almasıyla Araklı'nın fethi de gerçekleşmiş oldu (Durmuş vd., 1996: 14-25).

Birinci Dünya Savaşında Trabzon ile birlikte, Araklı da Rus işgaline uğramıştır. Araklı'nın Gümüşhane ve Bayburt ile bağlantısının olması, Karadere'nin önemi gibi stratejik özelliklere sahip olması; Rusların Araklı'ya çıkartma yapmasında etkili olmuştur. Araklı 1916-1918 yılları arasında kapsayan iki yıl boyunca işgal altında kalmıştır. 26 Şubat 1918' de, 37. Tümen iki yıl işgal altında

bulunan Araklı'ya gelerek, Araklı'nın işgaline son vermiştir. Cumhuriyet döneminin büyük bir bölümünde Sürmene'ye bağlı bucak iken, 1953 yılında 27.2.1953 tarih ve 6068 sayılı Kanun ile ilçe olmuştur (Durmuş vd, 1996: 14-25).

2.3.2. Coğrafi Yapısı

Karadeniz'in kıyısında bulunan Araklı, sahip olduğu vadiler ile Karadeniz'i Gümüşhane ve Bayburt'a bağlayan noktada bulunması, ilçeye stratejik bir konum kazandırmaktadır. Doğusunda Sürmene, batısında Arsin ve güneyinde ise Gümüşhane yer almaktadır. Arsin'in sınırında yer alan Yanbolu deresi, Sürmene'ye sınır Küçükdere ve ilçenin merkezinden geçen Karadere gibi nehirlerin arasındaki bölgede yer almaktadır. 5 metre rakıma sahip olan Araklı'nın kıyı uzunluğu 9 km. olarak ölçülmüştür (Bal, 2016: 33). İlçenin ilk yerleşim merkezi, günümüzde ilçe merkezinin batısında yer alan "Konakönü" mevkiidir (Araklı belediyesi, 2020: 1).

Araklı, Karadere'nin oluşturduğu "V" şeklindeki delta üzerinde kurulmuştur. Bölgede dağların kıyıya paralel bir şekilde konumlanmış olmasının; bölgenin iklimi, bitki örtüsü, yerleşim yerleri ve şekilleri üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Bölgenin doğusu boyunca uzanan dağların yüksekliği, yaklaşık 3937 metreye kadar ulaşabilmektedir. Sürmene, Arsin ve Araklı'nın güneyinde 2856 metre yüksekliğe sahip Polut Dağı, Madur Dağı (2742 m), Ziyaret Dağı (2400 m), Aho Dağı (820 m) ve ilçenin batısında yer alan Turup tepesinin (500 m), ilçenin coğrafi yapısı üzerinde etkileri bulunmaktadır (Bal, 2016: 33).

Doğu Karadeniz bölgesi ülkemizin en fazla yağış alan bölgesidir. Bölgede her mevsim yağış görülmele birlikte, yağış miktarı kıyıdan iç kesimlere gidildikçe azalış göstermektedir. Araklı ilçesi, ılıman iklimin denizel karakterini yansıtmaktadır. İlçenin bitki örtüsünde, dağların kıyıya paralel bir şekilde konumlanmalarının etkisi büyüktür. Bölgede her mevsim görülen yağışlara bağlı olarak havanın kışları ılık geçmesi, kıyıdan iç kesimlere doğru bitki örtüsünün zenginleşmesini sağlamaktadır. Genellikle 0-200 m. arasında, kış mevsiminde yapraklarını döken geniş yapraklı ağaçlar bulunmaktadır. 1200-1400 m. arasında ise, daha çok iğne yapraklı ağaçlar görülmektedir. 1400 metreden sonra; bölge halkının yayla olarak ifade ettiği, alp bitki topluluklarının bulunduğu alanlar yer almaktadır. Yaylaların hayvancılık için elverişli alanlar olması, bölge halkı için geçimlerinin temininde büyük önem arz etmektedir (Durmuş vd, 1996: 35-39).

Bir bölgenin coğrafi özellikleri o bölgede yetiştirilen tarım ürünlerinin türlerini ve hâkim iktisadi sektörü belirlemektedir. Araklı'da coğrafi özelliklerine uygun olarak çay, fındık ve mısır yoğun olarak üretilmektedir. Bölge halkının temel geçim kaynakları arasında yer alan bu ürünler, ilçe ekonomisinde de önemli bir yere sahiptir. Araklı'nın ekonomisinde tarım, hayvancılık ve ormancılık önemli bir yere sahiptir. Özellikle tarım, ilçede hâkim sektör konumundadır.

2.3.3. Sosyal Yapısı

Bu başlık altında ilçenin yıllar itibari ile nüfus ve göç hareketleri, eğitim ve sağlık durumları ayrı başlıklar halinde detaylı bir şekilde incelenecektir.

2.3.3.1. Nüfus ve Göç

Araklı'da 2020 yılı itibariyle, 24364 erkek ve 24370 kadın olmak üzere toplam 48734 kişilik bir nüfus bulunmaktadır. İlçe nüfusunun cinsiyet bakımından dengeli bir dağılıma sahip olduğu söylenebilir. Tablo 2'de Araklı ilçesinin 2009-2019 yılları arasında cinsiyete göre nüfus istatistikleri verilmiştir.

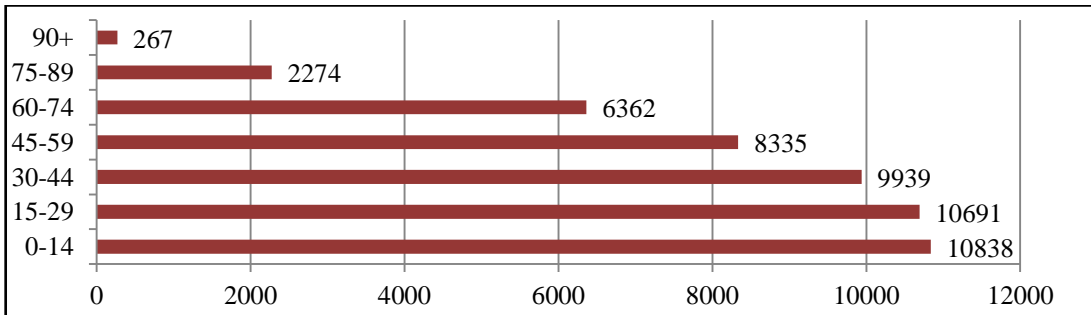
Tablo 2: Cinsiyete Göre Nüfus Verileri (2010-2020)

Yıllar	Erkek	Kadın	Toplam
2010	24096	25103	49199
2011	23801	24840	48641
2012	23719	24535	48254
2013	23914	24575	48489
2014	23695	24265	47960
2015	23460	23967	47427
2016	23485	23849	47334
2017	23465	23726	47191
2018	24764	24732	49496
2019	24426	24234	48660
2020	24364	24370	48734

Kaynak: TÜİK, 2020a.

Tablo 2 incelendiğinde 2010 yılından 2020 yılına kadar toplam ilçe nüfusunda önemli bir değişim görülmemektedir. Tablo 2010-2020 yılları itibariyle cinsiyete göre incelendiğinde ise, kadın ve erkek nüfuslarının hemen hemen birbirine eşit olduğu görülmektedir.

Grafik 1: 2019 Yılı Araklı İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus İstatistikleri

Kaynak: TÜİK, 2020b

Grafik 1’de Araklı ilçesinin yaş gruplarına göre nüfus verileri bulunmaktadır. 0-14 yaş gurubu 10838 ile toplam nüfus içinde en kalabalık nüfusa sahip yaş aralığı olarak görülmektedir. 15-29 yaş aralığındaki genç nüfus olarak nitelendirilebilen nüfus ise 10691 ile toplam nüfusun yaklaşık % 22’sini oluşturmaktadır. Çalışma çağındaki nüfusu temsil eden 15-64 yaş aralığında bulunan nüfus ise 31541 kişi ile toplam nüfusun % 65’ ini oluşturmaktadır. 65 yaş ve üstü grupta ise, toplam 6355 kişi yer almaktadır. Yaşlı nüfus ilçe nüfusunun yaklaşık % 12,5’ini oluşturmaktadır. Genç nüfus olarak nitelendirilen 25-44 yaş grubunda ise, toplam 13333 kişi bulunmaktadır. Bu verilerden hareketle, ilçe nüfusunun genç bir nüfusa sahip olduğu söylenebilir.

Tablo 3: Göç Hareketleri (2015-2018)

Yıl	Toplam nüfus	Aldığı göç	Verdiği göç	Net göç (Aldığı- verdiği)	Net göç hızı (binde)
2015	47427	1309	2045	-736	-15,40
2016	47334	1139	1549	-410	-8,62
2017	47191	1252	1649	-397	-8,38
2018	49496	4608	2832	1776	36,54

Kaynak: TÜİK, Göç İstatistikleri, 2020.

Göç, bölgesel dengesizlikler üzerinde artırıcı bir etkiye sahiptir. Özellikle geri kalmış bölgelerden gelişmiş bölgeye yapılan göç, geri kalmış bölgelerin kalkınma potansiyellerinin kaybedilmesine neden olmaktadır. Bu durum geri kalmış bölgelerin kalkınmasını engelleyerek bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını daha fazla artırmaktadır. Tablo 3’te Araklı’ya ait 2015-2018 yılları arasındaki göç istatistikleri verilmiştir. Tablo 3 yıllar itibari ile incelendiğinde, 2015 yılından 2017 yılına kadar verilen göçün fazla olduğu görülmektedir. Ancak verilen göç rakamlarının yıllar itibari ile düştüğü gözlenmektedir. İlçede göçün itici nedenlerinden biri olan istihdam alanlarının yetersizliğinin giderilmesi, ilçede göçün önlenmesinde etkili olabilecektir.

2.3.3.2. Eğitim Düzeyi

Araklı ilçesinde okuma yazma bilmeyen 2254 kişi bulunmaktadır. İlçe genelinde lise düzeyini bitirip, lisans ve sonrasında lisansüstü eğitimine devam edenlerin toplam nüfus içindeki payı % 6,8’dir (TUİK, 2019). Tablo 4’te Araklı ilçesinde yaşayanların eğitim düzeyi istatistikleri verilmiştir.

Tablo 4: Eğitim Düzeyi İstatistikleri (6 Yaş ve Üstü), 2019

Eğitim düzeyi	Kadın	Erkek	Genel toplam
Okuma yazma bilmeyen	2004	250	2254
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	2918	2164	5082
İlköğretim	1312	2345	3657
İlkokul	7298	5551	12849
Ortaokul veya dengi meslek ortaokul	3895	4634	8529
Lise veya dengi meslek okulu	2742	4611	7353
Yüksekokul veya fakülte	1553	2150	3703
Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dâhil)	64	142	206
Doktora	12	23	35
Bilinmeyen	293	243	536

Kaynak: TUIK, Ulusal Eğitim İstatistikleri, 2019.

Tablo 5’te Araklı ilçesinin eğitim kurumları ve okullaşma istatistikleri verilmiştir. Araklı’da toplam 403 derslik, 9556 öğrenci ve 590 öğretmenle eğitim öğretim faaliyetleri devam etmektedir. Araklı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü’ne bağlı 35 kurum/okul, 653 öğretmen ve 10100 öğrenci bulunmaktadır (Araklı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, 2020). Ayrıca ilçede 2 adet rehabilitasyon merkezi, 2 adet sürücü kursu, 2 adet yurt ve bir adet ana okulu özel eğitim kurumları olarak faaliyette bulunmaktadır. Bunlara ek olarak İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü’ne Bağlı 1 adet Halk Eğitim Merkezi, Öğretmenevi ve ASO bulunmaktadır.

2013 yılında kurulup, 2016 yılında öğretime başlayan Karadeniz Teknik Üniversitesine bağlı Araklı Ali Cevat Özyurt Meslek Yüksek Okulu, Araklı’daki ilk yükseköğrenim kurumudur. Yönetim ve Organizasyon, Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümleri olmak üzere 2 adet bölüm bulunan meslek yüksekokulunda, 11 akademik personel ve 260 öğrencisi ile eğitim öğretim faaliyetlerine devam etmektedir.

Tablo 5: Eğitim Kurumları İstatistikleri (2017-2018)

Okul Türü	Sayı	Derslik Sayısı	Okullaşma oranları (%)		Derslik başına düşen öğrenci sayıları	
Okul öncesi	2	9	5 yaş	% 99	-	
			4-5 yaş	% 54,23		
			3-5 yaş	% 45		
İlkokul	12	149	99		İlkokul + Ortaokul	25
Ortaokul okul	14	129	97			
Orta öğretim kurumları	6	116	87,02		Genel orta öğretim	222
					Mesleki ve teknik	220

Kaynak: Araklı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, 2019 – 2023 Stratejik Planı 2019.

Tabloda 5'teki ilçede okullaşma oranları incelendiğinde, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında okul öncesi eğitimde okullaşma oranı 5 yaş grubunda % 99, 4-5 yaş grubunda % 54,23 ve 3-5 yaş grubunda ise % 45'dir. Ortaokullarda net okullaşma oranı ise % 97 iken, bu oran ortaöğretimde % 87,02'dir. Araklı'da toplam 10100 adet öğrenci bulunurken, bu sayının 178'i ortaokul ve 696'sı lise olmak üzere toplamda 874 öğrenci açıktan eğitim ve öğretim hayatına devam etmektedir (Araklı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, 2019).

Araklı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü verilerine göre; 2018 yılında ortaokulu bitirip lise eğitim ve öğretimine devam eden öğrenci sayısı, merkezi sınavla yerleşen 41 ve mahalli olarak yerleşen 576 kişi olmak üzere, toplam 617 kişi LYS sınavı ile ilçe içinde ve ilçe dışındaki liselere yerleşmişlerdir. İlçede bulunan liselere ise toplam 554 kişi yerleşmiştir (Araklı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, 2019).

Tablo 6: Liselerden Mezun Olan ve Üniversiteye Yerleşen Öğrencilerin Sayıları (2014-2019)

Dönem	Liseden mezun olanların sayısı	Üniversiteye yerleşen öğrenci sayısı (Ön lisans + lisans)
2014-2015	349	190
2015-2016	482	224
2016-2017	581	215
2017-2018	586	196
2018-2019	554	171
Toplam	2552	996

Kaynak: Araklı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, 2020.

Tablo 6'da 2014-2019 yılları arasında Araklı ilçesinde bulunan liselerden mezun olan ve üniversiteye yerleşen öğrenci sayıları verilmiştir. 2014 yılında ilçede bulunan liselerin tamamından 349 kişi mezun olurken, mezun olanların 190'ı üniversiteye yerleşmiştir. 2014 yılından itibaren 2019 yılına kadar liselerden mezun sayısında sürekli bir artış olduğu görülmektedir. Aynı dönemler itibari ile üniversiteye yerleşen öğrenci sayılarına bakıldığında ise, 2015-2016 dönemi üniversiteye en fazla öğrencinin yerleştiği yıl olmuştur. Bu dönemden sonra üniversiteye yerleşen öğrencilerin sayılarında sürekli bir azalış olduğu görülmektedir (Araklı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, 2020).

Eğitim düzeyi ile iş bulabilme ihtimali arasında doğrusal bir ilişki olduğu söylenebilir. Eğer alınan eğitim emek piyasasının talep ettiği niteliklere yönelikse, bu eğitime sahip olan kişilerin iş bulabilme ihtimalleri yüksektir. Ayrıca beşeri sermaye teorisine göre eğitim seviyesi yükseldikçe, gelir seviyesi de yükselmektedir. Eğitim ile kişiler arasında oluşan beşeri sermaye farklılıkları, kişilerin gelirleri arasında da farklılıklar meydana getirmektedir. Teoride eğitim almış kişilerin eğitim almamış kişilerden daha yüksek gelir elde edebileceği varsayılmaktadır (Biçerli, 2009: 254). Dolayısıyla bölgenin kalkındırılmasında ve refah düzeyinin yükseltilmesinde eğitim önem arz etmektedir.

2.3.3.3. Sağlık Sistemi

İlçe genelinde bir adet hastane, 2 adet aile sağlığı merkezi, 11 adet sağlık evi bulunmaktadır. Ayrıca ilçede 8 uzman doktor, 4 pratisyen, 5 diş doktoru, 71 hemşire ve 18 ebe görev yapmaktadır. İlçede halkın sağlık problemleri ile ilgili bütün ihtiyaçlarını karşılayacak bir sağlık kuruluşu bulunmadığı için halk daha büyük sağlık problemlerinde Trabzon ilinde bulunan Karadeniz Teknik Üniversitesi Tıp Fakültesi Farabi Hastanesi ve ilin diğer bölgelerinde bulunan sağlık kuruluşlarından yararlanmaktadırlar. Tablo 7’de Araklı ilçesinin 2019 yılı itibari ile sağlık istatistikleri yer almaktadır.

Tablo 7: Sağlık Verileri (2019)

Konu	Sayı
Hastane	1
Aile sağlığı merkezi	2
Sağlık evi	11
Uzman doktor	8
Pratisyen	4
Diş doktoru	5
Hemşire	71
Ebe	18
Sağlık memuru	6
112 istasyonu	3

Kaynak: Araklı İlçe Sağlık Müdürlüğü, 2019.

2.3.4. Ekonomik Yapısı

Trabzon sosyo-kültürel bakımdan gelişme sağlamış ancak ekonomik gelişmişlik yönünden istenen düzeye ulaşamamıştır. İlin ekonomisi incelendiğinde, tarım ve hayvancılık hala önemli bir yere sahiptir. Nüfusun yaklaşık % 65 gibi önemli bir kısmı bu faaliyetlerle geçimini sağlamaktadır (TTSO, 2017: 25). Araklı’nın ekonomik yapısı da geçmişten günümüze kadar tarıma dayalı olarak gelişme göstermiştir. Araklı’da yüksek kesimlerde yaşayan halk tarımsal faaliyetlerde bulunurken, kıyı kesiminde yaşayan halk ise daha çok balıkçılık faaliyetlerinde yer almıştır. Bir diğer ekonomik faaliyet alanı ise arıcılıktır. Bunların yanında bakırcılık, keten ipliği, gemi yapımı, kerestecilik faaliyetleri, tabanca ve çakmak imalatı, balık ağı imalatı, maden işlemciliği gibi ekonomik faaliyetlerde mevcuttur (Bilgin, 1990: 332).

Araklı’da tarımsal faaliyetler Karadere ovasında yoğun olarak yapılmıştır. Bu tarımsal faaliyetler genelde “ortakçılık” şeklinde oluşmuştur. Zamanla ortakçılık azalarak, ortadan kalkmıştır. Tarımsal alanların inşaat sektörünün artışına bağlı olarak azalması ve ortakçılık yapanların eskiye nazaran ekonomik durumlarında iyileşme olması gibi faktörler, ortakçılık

sisteminin ortadan kalkmasına yol açmıştır (Durmuş vd., 1996: 65). İlçenin coğrafi yapısı tarım sektörünün gelişmesinde olumsuz bir etkiye sahiptir. Coğrafi yapının tarımda makinalaşmayı kısıtlaması ekstansif tarım anlayışının devam etmesine neden olmaktadır. Fakat son yıllarda sebzeçilik ve meyvecilik alanında seracılık faaliyetlerinin yapıldığı görülmektedir. Araklı'da tarımsal faaliyetlerin yanında, hayvancılık da yapılmaktadır. Hayvancılık alanında balıkçılık, arıcılık, büyük ve küçükbaş hayvancılık faaliyetleri, geçmişte olduğu gibi günümüzde de devam etmektedir.

Araklı ilçesi sektörler itibari ile incelendiğinde, tarım sektörünün ilçe ekonomisinde önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. İlçede ekonomik faaliyetler daha çok tarım ve hayvancılık alanında yoğunlaşmaktadır. Araklı'nın ekonomisinde potansiyel bir sektör olarak görülen ve bölge kalkınmasında etkin rol oynayabilecek turizm sektörü potansiyel olarak önem arz etmektedir. Bölgenin coğrafi yapısı ve bitki örtüsü ile eşsiz doğal güzelliklere sahip olması, turizm sektörünü ön plana çıkarmaktadır. İlçede sanayi sektöründe büyük çapta üretimde bulunan işletmeler bulunmamaktadır. Aşağıda ilçenin ekonomik yapısı sektörler itibariyle ayrı başlıklar halinde açıklanmaktadır.

2.3.4.1. Tarım ve Hayvancılık

Tarım Trabzon ekonomisi içinde önemli bir yere sahiptir. Tarım kitlesellikten daha çok, stratejik bir özelliğe sahiptir. Stratejik tarım ile ifade edilen, tarımsal faaliyetler daha çok devlet desteğine bağlı olarak yapılmaktadır. İklim koşulları, sanayi bitkilerinin üretimi için uygundur. Bölgenin jeolojik yapısı nedeniyle ekime elverişli alanlar kısıtlıdır. Fakat ormanları, fındık ve çay alanları, yaylaları, otlakları geniş bir alanı kaplamaktadır. Trabzon'da fındık, çay, mısır, tütün ve fasulye ağırlıklı olarak üretimi yapılan tarım ürünleridir. Bunların yanında sebzeçilik ve meyvecilik faaliyetleri de önemli bir yere sahiptir (Karakuş ve Alptekin, 2017: 38).

Ilıman ve yağışlı bir iklime sahip olan Araklı ilçesinin ekonomisi; tarım, hayvancılık ve ormancılığa dayanmaktadır. İlçede tarımsal faaliyetlerin başında fındık, çay ve mısır üretimi; hayvancılık alanında ise balıkçılık ve arıcılık yer almaktadır. İlçe toprakları deniz kenarının hemen gerisinden başlayarak dağlardan oluşmaktadır. Bölgenin engebeli bir yapıya sahip olması, tarım topraklarını da etkilemektedir. İlçedeki tarım topraklarının yaklaşık % 75'i çok eğimlidir. Kıyı boyunca ve vadilerin tabanlarında düz topraklar çok kısıtlıdır. Arazinin engebeli yapıya sahip olması nedeniyle tarımda makineleşmeyi kısıtlaması, tarıma olan ilgilinin azalmasında etkili olmaktadır. Bu durum tarımsal kalkınma üzerinde engelleyici etkiler oluşturmaktadır. (Araklı Belediyesi 2019: 1; Bal, 2016: 33).

Tablo 8'de ilçenin arazi dağılımı detaylı bir şekilde verilmiştir. Tablo incelendiğinde, İlçede tarım arazilerinin toplamı 9176 hektar, mera arazilerinin 13806 hektar, çayır arazilerinin 2627

hektar, orman arazilerinin 17904 hektar, kayalık ve iskân arazilerinin toplamı ise 2950 hektardır. İlçe arazisinin önemli bir kısmını orman arazilerinin oluşturduğu görülmektedir. Bölgenin sahip olduğu iklim ve yeryüzü şekilleri, orman arazilerinin diğer arazilere oranla fazla olmasında büyük etkiye sahiptir. Orman arazilerinin fazla olması ilçede ormancılık faaliyetlerinin ilçe ekonomisinde önemli bir yer edinmesini sağlamaktadır. Ormancılık faaliyetlerinin aynı zamanda istihdam olanakları oluşturarak işsizliği azaltıcı bir etkisi bulunmaktadır.

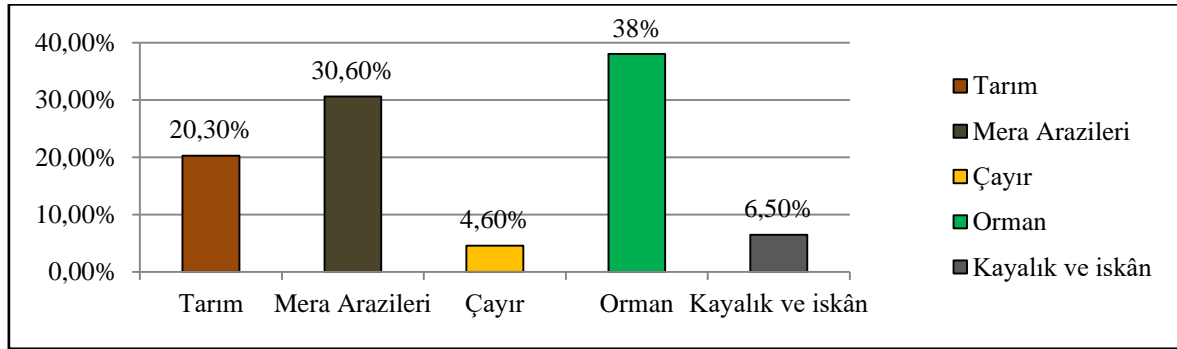
Tablo 8: Arazi Dağılımı (Ha, %)

Arazi Türü	Yüz Ölçümü (Ha)
Tarım	9176
Mera Arazileri	13806
Çayır	2627
Orman	17904
Kayalık ve iskân	2950
Toplam	46463

Kaynak: Araklı İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü, Araklı Arazi Dağılımı 2019a.

Grafik 2’de Araklı’da arazi dağılımı oransal olarak verilmiştir. İlçede ormanlık alanlar, mera alanları ve tarım alanları toplam arazinin yaklaşık % 80’ini oluşturmaktadır. İlçede ormanlar toplam arazinin % 38’ini oluştururken mera arazileri % 30’unu ve tarım arazileri ise % 20’lik bir kısmını oluşturmaktadır.

Grafik 2: Arazi Dağılımı (Ha, %)

Kaynak: Araklı İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2019a.

İlçede tarım yapılabilen topraklar 9176 hektardır. Tarım arazilerinde hâkim olarak üretilen ürünlerin çeşidine göre arazi dağılımında; fındık üretimi 6500 hektar, yaş çay üretimi 802 hektar ve mısır üretimi 800 hektar alanda yapılmaktadır.

Çay üretimi: İlçenin en önemli tarım ürünlerinden olan çay 802 hektar alanda üretimi gerçekleştirilmektedir. Araklı İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü 2019 yılı verilerine göre, yaklaşık

8020 ton yaş çay üretimi yapılmaktadır. Getirisinin diğer tarım ürünlerine oranla yüksek olması, son yıllarda çay üretim alanlarında artışlara neden olmuştur.

Fındık üretimi: İlçenin bir diğer önemli tarım ürünü fındıktır. İlçede fındık üretimi, 6500 hektar alanda gerçekleştirilmektedir. Fındık üretim miktarı Araklı İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü 2019 yılı verilerine göre, 5238 tondur. Çay üretiminin aksine, fındık üretim alanlarında son yıllarda azalmalar yaşanmıştır Bunun en önemli sebebi, fındık üretiminin getirisinin düşük seviyelerde olmasıdır. Buna bağlı olarak fındık üreticileri, fındık alanlarını çay ekim alanlarına dönüştürmüşlerdir.

Mısır üretimi: Mısır ilçede yaygın olarak üretilen tarım ürünlerinden biridir. Mısır insan yiyeceği ve hayvan yemi olarak yetiştirilmektedir. Yaklaşık 800 hektar alanda yıllık 3200 ton mısır üretilmektedir.

Sebze ve meyvecilik: Önceki yıllarda sebze ve meyvecilik doğa şartlarında yetiştirilirken, son yıllarda seracılık faaliyetleri artmıştır. İlçede üç adet yüksek tünel sera ve dokuz adet alçak tünel sera bulunmaktadır. Sebze ve meyve olarak karalahana, patates, baklagiller, salatalık, kivi, mandalina, Trabzon hurması gibi ürünler yetiştirilmektedir. İlçede sebze ve meyvecilik yaklaşık 1110 hektar alanda yapılmaktadır. Tablo 9'da Araklı'nın tarım arazisinin üretilen ürün çeşidine göre dağılımı detaylı bir şekilde verilmiştir.

Tablo 9: Tarım Arazisinin Üretilen Ürün Çeşidine Göre Arazi Dağılımı (2019)

Ürün Çeşidi	Alan (Ha)	Yüzde	Üretim Miktarı (Ton)	Ortalama Verim Kg/Da
Fındık	6500	68	5238	90
Mısır	800	11	3200	400
Çay	802	7	8020	1000
Patates	300	3,3	2700	900
Karalahana	600	6,6	4800	800
Baklagiller	200	2,2	600	300
Salatalık	5	0,05	50	1000
Kivi	5	-	35	2500
Diğer	559	6,1	-	-

Kaynak: Araklı İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2019c.

Araklı ilçesinde ekonomik faaliyet alanlarından biri de hayvancılıktır. Genelde büyük baş hayvancılıkta sığır, küçükbaş hayvancılıkta koyun ve keçi yetiştirilirken, balıkçılık ve arıcılık da yapılmaktadır. Hayvancılık, geleneksel yöntemlerle yapılan ahır hayvancılığına dayanmaktadır. Hayvancılığın daha çok kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak yapıldığı söylenebilir. Kıyı ve orta kesimlerde aile ekonomisine katkı sağlamak ve daha çok süt üretmek amacıyla kültür ırkı sığır beslenirken, iç kesimlere doğru gidildikçe yerli sığır ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği daha

yaygındır. Tablo 10’da Araklı ilçesine ait hayvancılık verileri verilmiştir. Tablodan da görüleceği üzere ilçe genelinde 13033 adet büyükbaş, 28871 adet küçükbaş hayvan bulunmaktadır.

Tablo 10: Hayvancılık Verileri

Türü	Miktarı
Büyükbaş Hayvancılık	13033 adet
Küçükbaş Hayvancılık	28871 adet
Tatlı su balıkçılığı (4 adet tesis bulunmakta)	39,450 ton
Deniz balıkçılığı	631,300 ton
Arı Kovanı	9200 adet

Kaynak: Trabzon İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2019.

İlçede bir diğer hayvancılık türü olan arıcılık da yapılmaktadır. İlçe genelinde toplam 9200 adet arı kovanı bulunmaktadır. İlçenin Karadeniz’e kıyısı olması, hayvancılık alanında balıkçılığın da öneminin artmasını sağlamaktadır. İlçede 150 adet 10 metreden küçük balıkçı gemisi, 7 adet gırgır gemisi bulunurken; bunların üçü taşıyıcılık, kalan dört tanesi ise gırgır avcılığı yapmaktadır. Trabzon İl Tarım ve Orman Müdürlüğü’nün 2019 yılı verilerine göre, deniz balıkçılığında yıllık 631 ton balık avlanmıştır. İlçede tatlı su balıkçılığı da yapılmaktadır. Yıllık toplam 39 ton kapasiteye sahip dört adet alabalık tesisi bulunmaktadır. İlçede balıkçılık alanında 18 adet perakende satış noktası vardır.

2.3.4.2. Sanayi Yapısı

Trabzon’da büyük ölçekli sanayi kuruluşu kısıtlı sayıdadır. İmalat sanayi kuruluşları, daha çok tarımsal ürünleri işlemek amacıyla kurulan küçük ve orta ölçekli işletmeler olarak ön plana çıkmaktadır. Trabzon’daki sanayi sektöründe gıda, dokuma, orman ürünleri, kâğıt ürünleri kimya, petrol, taş ve metal sanayi ağırlıklı olarak bulunmaktadır. Trabzon’da sanayi kuruluşu olarak toplamda 2.589 işyeri faaliyette bulunmaktadır. Bu işyerlerinde istihdam kapasitesi 22465’dir. Faaliyette bulunan bu kuruluşların 15’i kamuya, 642’si özel sektöre aittir. 112 işyeri OSB’de, 1820 işyeri ise küçük sanayi sitesinde faaliyette bulunmaktadır (TTSO, 2017: 35).

Araklı’da faaliyette bulunan sanayi kolları, tarıma dayalı olarak gelişme göstermiştir. Araklı’da ekonomik faaliyetlerde tarımın ön planda olmasına bağlı olarak, ilçede büyük ölçekli üretim yapan sanayi tesisleri bulunmamaktadır. Bir adet özel sektöre ait, bir adette Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü’ne (ÇAYKUR) ait olmak üzere 2 adet çay fabrikası bulunmaktadır. İlçenin en önemli sanayi kuruluşu ÇAYKUR’a ait olan Araklı Çay Fabrikasıdır (Bal, 2017: 137). İlçede özel sektöre ait ihracat yapan bir adet tuğla fabrikası, iki adet fındık kırma fabrikası, bir adet beton kiriş fabrikası, 2 adet PVC sektörüne ait sanayi kuruluşu faaliyette bulunmaktadır. İlçede bunlara ek olarak; taş ve toprağa dayalı olarak faaliyette bulunan 7, imalat sanayinde ise 2 üretim tesisi

bulunmaktadır. İlçede küçük ölçekli sanayi için de Araklı belediyesi ve TOKİ iş birliği ile yapılan, içinde 216 adet iş yerinin bulunduğu küçük sanayi sitesi 2016 yılında kurulmuştur (Araklı Belediyesi 2020:1; Bal, 2017: 142).

Araklı İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü 2019 yılı verilerine göre ilçede 408 adet gıda işletmesi bulunmaktadır. Bu işletmelerin 51 tanesi gıda üretim işletmesi (fırın, pastane, unlu mamul, çay fabrikası, fındık fabrikası vb.), 139 tanesi gıda tüketim işletmesi (lokanta, kafeterya vb.), 218 adet gıda satış işletmesi (market, bakkal, kasap, şarküteri, manav vb.) bulunmaktadır (Araklı İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2019b).

Günümüzde Araklı tarıma dayalı bir ekonomik yapı gösterse de sanayileşme alanında yatırımlarda artış olduğu görülmektedir. Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası verilerine göre; Araklı'da Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıtlı imalatçı üye sayısı 19 İken, TTSO'ya kayıtlı firma sayısı 237'dir (TTSO, 2019).

2.3.4.3. Turizm Sektörü

Turizm sektörü ülke ekonomilerine birçok açıdan fayda sağlamaktadır. Ülkelerin bazı bölgelerinde endüstriler gelişme gösterememektedir. Bölgelerde turizm potansiyeli bulunması halinde turizm sektörü; endüstriyel faaliyetlerin eksikliği ile meydana gelen açığı kapatarak, bölgelerin gelişmesinde etkin rol oynamaktadır. Turizm sektörü; ülkelerde doğal, tarihi, kültürel ve beşeri faktörlerin kullanılmasını sağlayarak, bölgesel gelişmede önemli bir unsur olarak ön plana çıkmaktadır. Sektörün emek yoğun bir sektör olması, işsizlik sorunun çözümünde önemli rol oynayabilir. Turizmin geliştirilmesi için altyapı yatırımlarının yapılması, aynı zamanda geri kalmış bölgelerde altyapı sorunlarının çözümünde de etkili olmaktadır. Bu durum yerli ve yabancı yatırımların bölgeye çekilmesini sağlayarak, bu sektörden gelir sağlayan kişilerin yaptıkları harcamalar nedeniyle bölge gelirini artıracaktır. Ayrıca sektör, bağlantılı olduğu diğer sektörlerin ve bölgelerin hareketlenmesine de yardımcı olmaktadır (Gülbahar, 2009: 20).

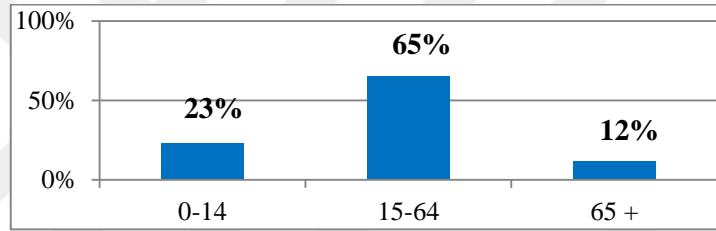
Araklı'da turizm alanında, önemli tarihi ve coğrafi özelliklere sahip turizm merkezleri bulunmaktadır. Araklı Taştepe, Tekneciler, İstiklal Tepesi, Konakönü, Buzluca Köyü, Canayer kalesi ilçede bulunan sit alanlarıdır. İlçenin turizmde doğal güzellikler önemli rol oynamaktadır. İlçede en önemli turizm merkezi, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca 20 Mayıs 1991 tarih ve 20876 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile turizm merkezi ilan edilen Araklı Pazarcık turizm merkezidir. İlçede bulunan bir diğer turizm merkezi, 11 Ocak 1998 tarih ve 23227 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile turizm merkezi olarak ilan edilen Yeşilyurt-Yılantaş yaylası turizm merkezidir. Her yıl geleneksel olarak yayla şenliklerinin düzenlendiği Yeşilyurt-Yılantaş yaylası, ilçe turizmi açısından büyük önem arz etmektedir. İlçenin sahil kısmında ise, sit alanları dışında turizm bakımından önemli sayılabilecek alanlar fazla değildir. Fakat son zamanlarda Araklı ve Sürmene arasında butik

plaj özelliği taşıyan denizin doldurulması ile oluşturulmuş kumsallar mevcuttur (Bal, 2017: 134-135). Bunlara ek olarak; ilçede bulunan Turup, Asmasu, Turnalı şelalesi, kalecik ve mahura acı su bölgeleri, turizm değerine sahip alanlardır. Turup; “Atatürk Orman Çiftliği” adı ile ağaçlandırma çalışmaları yapılarak, turizm potansiyeli kazandırılmış bir bölgedir. İlçeye bağlı Bereketli köyünde yer alan mahura (acı su); birtakım hastalıkların tedavisinde etkili olması, ilçenin sağlık turizmi potansiyeline sahip olmasını sağlamıştır (Araklı Belediyesi, 2020: 1).

2.3.5. Emek Piyasası

Araklı ilçesinde, çalışma çağındaki nüfus 31605 kişidir. Bu sayı toplam nüfusun yaklaşık % 65’lik kısmına denk gelmektedir. Yaşlı nüfus % 12 ve 0-14 yaş aralığında bulunan çocuk nüfusu ise % 23’lük paylara sahiptir. Grafikteki verilerden hareketle ilçede emek potansiyelinin bulunduğu yorumu yapılabilir. Grafik 3’te Araklı ilçesinde çalışma çağındaki nüfus istatistikleri verilmiştir.

Grafik 3: Çalışma Çağındaki Nüfus İstatistikleri

Kaynak: TÜİK, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr>, 2020.

Araklı ilçe SGK 2019 yılı verilerine göre, Araklı’da özel sektöre ait 1867 ve kamu sektörüne ait 87 olmak üzere ilçede toplam 1954 işyeri bulunmaktadır. Kamu sektöründe 881 kadın ve 1353 erkek olmak üzere toplam 2234 kişi çalışmaktadır. Özel sektöre bakıldığında ise, kamu sektörüne göre aktif SSK’lı sayılan çalışanların çok daha fazla olduğu görülmektedir. Özel sektörde 3232 kadın ve 9491 erkek olmak üzere toplam 12723 kişi çalışmaktadır. İlçe genelinde kamu ve özel sektörde SSK’lı olarak çalışan toplam 14957 kişi bulunmaktadır. İlçede aktif olarak SSK’lı çalışan sayısı, toplam nüfusun yaklaşık % 30,2 sini oluşturmaktadır. Bu oran sadece kayıt altına alınmış istihdamı göstermektedir. Kayıt dışı istihdam da dikkate alındığında, bu oran artacaktır. Tablo 11’de 2019 yılında Araklı’da SGK verilerine göre aktif çalışan sayıları verilmiştir.

Tablo 11: SGK Verilerine Göre Aktif Çalışan Sayısı (2019)

	Kamu	Özel	Toplam
Kadın	881	3232	4113
Erkek	1353	9491	10844
Toplam	2234	12723	14957

Kaynak: Araklı İlçe SGK Müdürlüğü, 2020.

Araklı İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü 2019 yılı verilerine göre, ilçede Çiftçi Kayıt Sistemine (ÇKS) kayıtlı yaklaşık 6200 kişi bulunmaktadır. Bu sayı çeşitli desteklerden faydalanan ve kayıt altına alınan kişilerden oluşmaktadır. Bu sayı toplam nüfusun yaklaşık % 12,5'ine denk gelmektedir. ÇKS sistemine kayıtlı olmayan çiftçiler de göz önüne alındığında, bu sayı artabilecektir (Araklı İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü 2019).

2.4. Araklı'da Bölgesel Kalkınma Sürecinde Emek Piyasasının Rolüne İlişkin Bir Uygulama

Araklı'da bulunan işveren çalışan ve çalışmayanlara yönelik olarak ayrı ayrı uygulanan anket çalışmasının amacı, yöntemi, kapsamı, verilerin toplanması ve değerlendirmesi yöntemi; bu anket çalışmasının içeriğini oluşturmaktadır. Çalışmanın bulguları işveren, çalışan ve çalışmayanlar için ayrı başlıklar altında ele alınmaktadır. Üç ankette de ortak olarak yer alan işveren, çalışan ve çalışmayanların bölgesel kalkınmaya bakış açılarına ilişkin bulgular ise, ayrı bir başlık altında incelenmektedir.

2.4.1. Çalışmanın Amacı

Bölgesel farklılıklar, bölgeler arasında dengesizlikler meydana getirmektedir. Bu dengesizlikleri ortadan kaldırmak ve bölgesel kalkınmayı sağlamak için, ortaya çıkan sorunların çözümleri gerekmektedir. Bu çalışmada; Araklı'nın bölgesel kalkınmasının önündeki engellerden biri olan emek piyasasındaki mevcut sorunların tespiti ve bu sorunların çözümüne yönelik önerilerin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

2.4.2. Çalışmanın Kapsamı

Bu çalışma, Araklı ilçesinde 2020 yılı itibari faaliyette bulunan 50 işletme, 100 çalışan ve 150 çalışmayı kapsamaktadır. İşletmelerin, çalışanların ve çalışmayanların seçiminde herhangi bir kriter gereği ayrıma tabi tutulmamış, olabildiğince çeşitlilik göstermesine özen gösterilmiştir.

2.4.3. Verileri Toplama Yöntemi

Verileri toplamada, en çok tercih edilen yöntem olan anket yöntemi kullanılmıştır. Birincil kaynaklara ulaşmada en kolay ve etkili olan yöntemlerin başında anket gelmektedir. Yapılan çalışmanın amacına uygunluk göstermesi nedeniyle, anket yöntemi tercih edilmiş ve 50 işveren, 100 çalışan ve 150 çalışmayan kişilere 2020 yılının Ocak-Şubat döneminde uygulanmıştır.

Anket formu hazırlama sürecinde ilk olarak bir ön çalışma yapılarak, daha önce yapılmış olan çeşitli yayımlar (Şahin, 2019), (Güner, 2018), (Türkoğlu, 2002) incelenmiştir. İncelenen çalışmalar

göz önünde bulundurularak; çalışmamızın amacına uygun olarak işveren, çalışan ve çalışmayanlar için ayrı ayrı üç farklı anket formu geliştirilmiştir. Bu anket formları belirli sayıda bir alana uygulanıp, formlardaki eksiklikler ve aksaklıklar giderilerek, anket formlarına son şekli verilmiştir. İşveren, çalışanlar ve çalışmayanlar için oluşturulan üç ayrı anket formu, üç ayrı kategori şeklinde düzenlenmiştir. Anketlerde çalışmanın amacına uygun olarak geliştirilen sorular, çoktan seçmeli ve katılımcıların şahsi düşüncelerini belirtebilecekleri açık uçlu sorular şeklindedir.

34 adet sorudan oluşan işveren anketinin ilk bölümünde demografik özellikleri analiz etmeye yönelik sorular sorulurken, ikinci bölümünde işletme, personel sorunları ve işveren beklentilerine yönelik sorular yer almaktadır. 38 sorunun yer aldığı çalışan anketinde ise ilk bölümde demografik özellikleri tanımlayıcı sorular bulunmaktadır. Anket formunun ikinci bölümünde ise, çalışanların emek piyasası profilleri, yaşadıkları sorunlar ve iş yaşamından beklentilerine yönelik sorular sorulmuştur. Son olarak 40 sorudan oluşan çalışmayanlar anket formunun ilk bölümünde demografik özellikler yer alırken, ikinci bölümünde çalışmayanların işlerinin olmamasının nedenleri ve iş piyasasından beklentilerine yönelik sorular bulunmaktadır. Üç ayrı anket formunun son bölümünde, işveren çalışan ve çalışmayanların bölgesel kalkınmaya bakış açılarını araştırmaya yönelik ortak sorular yer almaktadır.

2.4.4. Verilerin Analizi ve Değerlendirilmesi

Araştırma verilerinin toplanmasında anket yöntemi kullanılmıştır. Verilerin SPSS (Statistical Package For Social Science) 23.0 programı kullanılarak, frekans analizleri yapılmıştır. Frekans analizleri sonrasında elde edilen veriler; işveren, çalışan ve çalışmayanlar için ayrı başlıklar altında tablolar halinde sunulmuştur. İşveren, çalışan ve çalışmayanlara uygulanan üç ayrı anket formunda ortak olan sorular ise, ayrı bir başlık altında aynı tabloda karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

2.4.5. Araştırma Bulguları

Bu başlık altında uygulama çalışmasının işveren, çalışan ve çalışmayanlara yönelik uygulanan anketin bulguları ayrı ayrı incelenerek değerlendirilmiştir.

2.4.5.1. İşveren Anketi Bulguları

İşverenlere 34 adet soru içeren ve üç bölümden oluşan anket uygulanmıştır. Bu başlık altında anketin ilk iki bölümünde yer alan bulgular değerlendirilecektir. İlk bölümde işverenlerin demografik özelliklerini tanımlayıcı bulgular yer alırken, ikinci bölümde işletmeler ve işverenlerin Araklı emek piyasasındaki beklentilerine yönelik bulgular değerlendirilecektir.

2.4.5.1.1. Demografik Bulgular

Bu başlık altında ankete katılan işverenlerin cinsiyet, medeni durum, yaş ve eğitim durumu gibi demografik özellikleri incelenecektir.

Tablo 12: İşverenlerin Demografik Özellikleri

		Frekans (Kişi Sayısı)	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	6	12
	Erkek	44	88
	Toplam	50	100
Medeni Durum	Evli	37	74
	Bekâr	13	26
	Toplam	50	100
Yaş	15-19	-	-
	20-24	1	2
	25-34	18	36
	35-54	29	58
	55-64	2	4
	Toplam	50	100
Eğitim Durumu	İlkokul	5	10
	Ortaokul	6	12
	Lise	19	38
	Ön lisans	3	6
	Lisans	15	30
	Lisansüstü	2	4
	Toplam	50	100

Tablo 12 ankete katılan işverenlerin demografik özelliklerini göstermektedir. Çalışmaya katılan işverenlerin demografik özelliklerine bakıldığında; işverenlerin % 12'si kadın, % 88'i erkektir. İlçede işverenler arasında erkeklerin yoğunlukta olduğu görülmektedir. Katılımcıların önemli bir kısmı (%74) evli, % 26'sı ise bekârdır. Yaş aralığına bakıldığında ise, işverenlerin büyük bölümü (%58) 35-54 yaş aralığındadır. Çalışmaya katılan işverenlerin % 38'i lise mezunu, % 30'u lisans mezunu, % 22'si ise ilkokul veya ortaokul mezunudur. Lisansüstü eğitim alanların oranı % 4'tür. İşverenlerin önemli bir kısmının eğitim seviyesi yüksektir. Bu verilerle eğitim düzeyi ile girişimcilik arasında doğrusal bir ilişki olduğu yorumu yapılabilir.

2.4.5.1.2. İşletmelere ve İşveren Beklentilerine İlişkin Bulgular

Tablo 13'te işletmelerin faaliyette buldukları sektörlerin dağılımı verilmiştir. İşletmelerin % 64'ü geleneksel hizmet sektöründe faaliyet göstermektedir. İmalat ve sanayi sektöründe faaliyet gösteren işletmeler % 24'lük bir paya sahiptir. Teknoloji ağırlıklı olarak faaliyet gösteren yenilikçi

hizmet sektörünün oranı oldukça düşük (% 2) olduğu görülmektedir. Geleneksel hizmet sektöründe faaliyette bulunan işletmelerin fazlalığının nedeni, ilçedeki işletmelerin genelde küçük ölçekli işletmelerden oluşmasıdır. Tablodaki verilerden hareketle, ilçede sanayi yatırımlarının yetersiz olduğu söylenebilir. Sanayi yatırımlarının yetersizliği ilçede işsizliğin yüksek olmasında önemli faktörlerden biridir.

Tablo 13: İşletmelerin Faaliyette Buldukları Sektörler

Sektör	Frekans	Yüzde
İmalat ve Sanayi Sektörü (gıda üretimi dâhil)	12	24
Madencilik Sektörü (taş işlemciliği vb.)	2	4
Geleneksel Hizmet Sektörü (lokanta, otel, taşımacılık, toptan ve perakende ticaret, marketçilik, inşaat, kuyumculuk, vb.)	32	64
Yenilikçi Hizmet Sektörü (iletişim (haberleşme), bilişim, reklamcılık, danışmanlık, sigortacılık, müşavirlik)	1	2
Diğer	3	6
Toplam	50	100

Tablo 14’de işletmelerin faaliyette buldukları süre ve istihdam sayıları detaylı bir şekilde verilmiştir. İşletmelerin toplam faaliyet yıllarına bakıldığında, önemli bir kısmının 15 yıl ve daha fazla bir süredir faaliyette bulunduğu görülmektedir. Çalışmaya katılan işletmelerin % 40’ı 15 yıl ve daha fazla, % 28’i 1-8 yıl arası, % 22’si 6-10 yıl arası ve % 10’u ise 11-15 yıldır faaliyette bulunmaktadır. Tablodan da görüldüğü üzere; ankete katılan işletmelerin istihdam sayılarına göre işyerlerinin, önemli bir kısmının (% 80) mikro işletmelerden oluştuğu görülmektedir. Küçük boy işletmeler % 16’lık bir orana sahiptir. İlçede yalnızca 2 adet büyük ve orta büyüklükte işletme bulunmaktadır. Araklı’daki işletmelerin çoğunluğunun uzun yıllardır faaliyette olduğu gözlenmektedir. Yeni açılan işletme sayılarının az olması ve önemli bir kısmının mikro işletmelerden oluşması, bölgede yatırımları arttırıcı yönde çalışmalar yapılması gerekliliğini ön plana çıkarmaktadır.

Tablo 14: İşletmelerin Faaliyette Buldukları Süre ve İstihdam Sayıları

Faaliyette Bulunulan Süre	Frekans	Yüzde
1-5 yıl	14	28
6-10 yıl	11	22
11-15 yıl	5	10
15 yıl ve fazlası	20	40
Toplam	50	100
İstihdam Sayıları	Frekans	Yüzde
1-9	40	80
10-50	8	16
51-150	1	2
151 ve fazlası	1	2
Toplam	50	100

Tablo 15’te işletmelerin mülkiyet yapıları ve kuruluş biçimleri ile ilgili veriler yer almaktadır. Tablo incelendiğinde, işletmelerin büyük bir çoğunluğunun şahıs işletmelerinden oluştuğu görülmektedir. İşletmelerin % 60’ı şahıs işletmesiyken geriye kalan işletmelerin % 34’ü aile işletmesi, % 6’sı ise ortaklıklardan oluşmaktadır. İşletmelerin % 72’si işletme sahipleri ve % 24’lük kısmı ise ortaklıklar tarafından kurulmuştur. İşletmelerin sadece % 4’ü başkasından devralınmıştır. Bu sonuçlara göre işyerlerinin büyük bir çoğunluğunun şahıs işletmesi ve küçük ölçekli işletme olması, kırsal alan özelliğine sahip ve ekonomisi tarıma dayalı olan bölgelerde sıkça rastlanan bir durumdur. Ayrıca şahıs işletmelerinin fazla olması, işletmelerin şirketleşmede yetersiz kaldıklarını göstermektedir.

Tablo 15: İşletmelerin Mülkiyet Yapıları ve Kuruluş Biçimleri

İşletmelerin Mülkiyet Yapıları	Frekans	Yüzde
Tamamen kendime ait	30	60
Benimle birlikte aileme ait	17	34
Aileme mensup olmayan ortağım var	3	6
Toplam	50	100
İşletmelerin Kuruluş Biçimleri	Frekans	Yüzde
İşletmenin kurucusu benim	36	72
Kurucu ortaklarından biriyim	12	24
İşletme devralındı	2	4
Toplam	50	100

Tablo 16’da işverenlerin girişimcilik eğitim durumları yer almaktadır. Tabloda; işletme sahiplerinin önemli bir kısmının işletmelerini kurarken girişimcilik eğitimi almadıkları belirlenmiştir. Araştırma kapsamında olan işletme sahiplerinin yalnızca % 14’ü girişimcilik eğitimi almıştır. İşletmelerin önemli bir kısmının uzun yıllar önce kurulmuş olmasının girişimcilik eğitiminin alınıp alınmamasının üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir.

Tablo 16: İşletme Sahiplerinin Girişimcilik Eğitim Durumları

	Frekans	Yüzde
Evet, (Eğitim Aldı)	7	14
Hayır, (Eğitim Almadı)	43	86
Toplam	50	100

Tablo 17’de firmaların yenilik takibi, kullanılan teknolojinin yenilenmemesinin nedeni ve Ar-Ge faaliyetleri ile ilgili veriler yer almaktadır. İşletmelerin % 62’si faaliyette buldukları sektördeki yenilikleri takip ederken, % 30’unun kısmen takip etmediği ve % 8’inin ise yenilikleri takip etmediği görülmektedir. Çalışmaya katılan işverenlerin kullandıkları teknolojileri güncellememelerinin nedenleri arasında, ilk sırada finansman yetersizliği gelmektedir. İkinci sırada ise, gerekli olmadığını düşünenler bulunmaktadır (% 32,5). Faaliyette bulunan bölgede yeni

teknolojileri kullanabilecek çalışan temininde güçlük yaşanacağını düşünenlerin oranı ise % 10'dur. İşletmelerin % 80'i Ar-Ge faaliyetleri yapmadığını belirtirken, yalnızca % 20'lik bir kısım işletmelerinde Ar-Ge faaliyetleri yapıldığını belirtmiştir. İşverenlerden Ar-Ge faaliyetleri yapanlara, "Ar-Ge'ye yıllık ne kadar kaynak ayırıyorsunuz?" sorusuna işverenler, 5000-15000 TL arasında değişen miktarlarda kaynak ayırdıklarını belirtmişlerdir. İlçedeki işletmelerin önemli bir kısmının mikro işletmelerden oluşması ve finansman yetersizliği kullanılan teknolojinin yenilenmemesinde ve Ar-Ge Faaliyetleri yapılmamasında önemli faktörler olarak ön plana çıkmaktadır.

Tablo 17: İşletmelerin Yenilik Takibi, Kullanılan Teknolojinin Yenilenmeme Nedenleri ve Ar-Ge Faaliyetleri

Faaliyette Bulunulan Sektördeki Yenilik Takibi	Frekans	Yüzde
Takip ediyorum	31	62
Kısmen takip ediyorum	15	30
Takip etmiyorum	4	8
Toplam	50	100
Kullanılan Teknolojinin Yenilenmeme Nedenleri	Frekans	Yüzde
Finansman yetersizliğinden dolayı	18	45,0
Gerekli olmadığını düşünüyorum	13	32,5
Faaliyette bulunulan bölgede yeni teknolojileri kullanabilecek çalışan temininde güçlük yaşanacağı için	4	10,0
Diğer	5	12,5
Toplam	40	100
Ar-Ge Faaliyetleri	Frekans	Yüzde
Evet	10	20
Hayır	40	80
Toplam	50	100

Tablo 18'de ankete katılan işletmelerin işgücü ihtiyacını karşıladığı bölgeler verilmiştir. Yapılan araştırmada, işletmelerin % 60'ı işgücü ihtiyaçlarının tamamını bölge içinden karşıladığı görülmektedir. İşgücü ihtiyacının önemli bir kısmını bölge içinden karşılayanların oranı % 34, buna karşılık bölge dışından karşılayan işletmelerin oranı ise % 6'dır. Bu verilerle bölgenin işgücü ihtiyacı bakımından yeterli potansiyele sahip olduğu görülmektedir. Bir bölgede işgücü ihtiyacının yeterli düzeyde bulunması bölgesel kalkınmada önemli bir faktördür. Ancak bu işgücüne o bölgede bulunan açık işlere uygun olarak eğitim verilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde işgücünün işverenin talep ettiği eğitime ve niteliğe sahip olmaması bölgedeki işsizlik üzerinde artırıcı bir etkiye bulunabilmektedir.

Tablo 18: İşletmelerin İşgücü İhtiyacını Karşılacağı Bölgeler

	Frekans	Yüzde
Tamamı işletmenin faaliyette bulunduğu bölge içinden	30	60
Büyük bir kısmı bölge içinden	17	34
Büyük bir kısmı bölge dışından	3	6
Toplam	50	100

Tablo 19’da işletmelerin çalışanlarda gördükleri eğitim eksiklikleri, işletmelerin eğitim verme durumları ve eğitim vermede kullanılan yöntemlerin dağılımı verilmiştir. Çalışmaya katılan işverenlerin % 51,9’u, çalışanlarda gördükleri eğitim eksiklerinin başında mesleki anlamda bilgi, beceri ve tecrübe yetersizliğinin olduğunu belirtmişlerdir. Mesleki anlamda yetersizliğe ek olarak; iletişim, disiplin ve yabancı dil gibi faktörler de işverenler tarafından eğitim eksikliği olarak değerlendirilmiştir. Çalışanlarda görülen mesleki yetersizlik, ilçede emek piyasasında önemli bir eksiklik olarak görülen, nitelikli eleman sıkıntısının yaşandığını göstermektedir. Çalışanlarda görülen eğitim eksikliklerine bağlı olarak işletmelerin % 76’sı çalışanlarına eğitim verdiğini belirtirken, % 24’ü eğitim vermediğini ifade etmiştir. Eğitim vermeyen işverenler; eğitim vermeme nedenlerini, yapılan işten dolayı eğitime gerek olmadığını ve imkânlarının kısıtlı olduğunu belirtmişlerdir. İşletmelerin çalışanlarını eğitime yöntemleri içinde en fazla kullandıkları yöntem % 92 oranla iş başında eğitim yöntemi gelmektedir. İş başında eğitim, özellikle beceri gerektiren işlerde personelin eğitiminde kullanılan bir yöntemdir. İşverenlerin çalışanlarda genellikle mesleki eğitim yetersizliğini önemli bir eksiklik olarak görmeleri neticesinde çalışanların eğitiminde işbaşında eğitim yöntemini tercih etmeleri yerinde bir karardır.

Tablo 19: Çalışanlarda Görülen Eğitim Eksiklikleri, İşletmelerin Eğitim Verme Durumları, Eğitim Vermede Kullanılanlar Yöntemler

İşletmelerde Çalışanlarda Görülen Eğitim Eksikleri	Frekans	Yüzde
Mesleki yetersizlik	14	51,9
İletişim	5	18,5
Disiplin	5	18,5
Yabancı dil	2	7,4
Diğer	1	3,7
Toplam	27	100
Cevaplanmayan	23	-
İşletmelerin Çalışanlarına Eğitim Verme Durumu	Frekans	Yüzde
Evet, (Eğitim veriliyor)	38	76
Hayır, (Eğitim verilmiyor)	12	24
Toplam	50	100
Çalışanlar İçin Kullanılan Eğitim Yöntemi	Frekans	Yüzde
İş başında eğitim	46	92
Konferans ve seminerler	3	6
İş rotasyonu	1	2
Toplam	50	100

Aşağıda Tablo 20’de işverenlerin çalışan verimliliğini artırmada kullandıkları yöntemler verilmiştir. Çalışmaya katılan işverenler, çalışanların verimini arttırmada primli ücret uygulamasının daha etkili olacağını düşünmektedirler. Çalışanların verimini arttırmada kullanılan diğer yöntemlerin oranı ise; motivasyon % 18, ücret % 16, eğitim % 8 ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi ise % 4’tür. Tablodaki verilerle primli ücret ve ücret düzeyinin yüksekliği çalışan verimliliğini arttırmada temel faktörler olarak öne çıkmaktadır. İşverenlerin yarısının primli ücreti tercih etmesinde; çalışanların maaş düzeyi yüksek olsa da alınacak maaş sabit kalacağından, çalışanların verimliliğinin de sabit kalabileceği ya da düşebileceği düşüncesi etkili olmaktadır.

Tablo 20: Çalışanların Verimliliğini Arttırmada Kullanan Yöntemler

Verimliliği Arttırmak İçin Kullanılan Yöntemler	Frekans	Yüzde
Ücret	8	16
Primli ücret	25	50
İşinde başarı gösterenlere ekonomik ödül	2	4
Eğitim	4	8
Çalışma koşullarının iyileştirilmesi	2	4
Çalışanların psikolojik olarak ödüllendirilmesi (motivasyon)	9	18
Toplam	50	100

Tablo 21’de işletmelerde personel temininde güçlük çekilme durumu ve güçlük çekilen alanlar ve personel istihdamını zorlaştıran faktörlerin dağılımı verilmiştir. Tabloya bakıldığında, çalışmaya katılan işletmelerin % 54’ü personel temininde güçlük yaşadığını belirtirken, % 46’sı ise herhangi bir güçlük çekmediğini belirtmiştir. İşletmelerin personel temininde en fazla güçlük yaşadığı pozisyon, % 35,7 ile üretim alanında görülmektedir. İkinci olarak en fazla güçlük çekilen pozisyon ise satış temsilciliğidir. İşletmelerde personel istihdamını zorlaştıran nedenlerin başında, % 60 ile nitelikli personel bulunamaması gelmektedir. Personel teminini zorlaştırmada nitelikli personelin ücret talebini karşılayamama % 28, bölgenin sosyo-ekonomik koşulları % 6 ve sektörün çalışma koşullarının ise % 4 oranında etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 21: İşletmelerde Personel Temininde Güçlük Çekilme Durumu, Güçlük Çekilen Alanlar ve Personel İstihdamını Zorlaştıran Faktörler

Personel Temininde Güçlük Çekiliyor mu?	Frekans	Yüzde
Evet	27	54
Hayır	23	46
Toplam	50	100
Personel Temininde Güçlük Çekilen Alanlar	Frekans	Yüzde
Satış temsilcisi	14	33,3
Muhasebe	4	9,5
Üretim	15	35,7
İnsan kaynakları	2	4,8
Diğer	7	16,7
Toplam	42	100
Personel İstihdamını Zorlaştıran Faktörler	Frekans	Yüzde
Nitelikli personel bulunamaması	30	60
Nitelikli personelin ücret talebinin karşılanamaması	14	28
Sektörün çalışma koşulları	2	4
Bölgenin sosyo-ekonomik koşulları	3	6
Diğer	1	2
Toplam	50	100

Tablodan 21'den anlaşılacağı üzere ilçede faaliyette bulunan işletmelerin emek talebine yönelik olarak yaşadıkları en önemli sorunun mesleki eğitim eksikliği ve yeterli bilgi ve beceriye sahip olan nitelikli personel bulunamamasıdır.

Tablo 22: İşverenlere Göre Çalışanların Beklentileri

	Frekans	Yüzdeler
Üretken ve verimli çalışma yüksek ücret	28	56
Daha az ve daha rahat çalışma (örn: masa başı iş) düşük ücret	22	44
Toplam	50	100

Tablo 22 çalışmaya katılan işletmelerde çalışanların, işverenlerden beklentilerini göstermektedir. İşgücü piyasasında yaşanan önemli bir çelişki iş piyasasında açık iş pozisyonlarının yanında işsizliğin de bulunmasıdır. Son dönemlerde özellikle gençlerin daha çok masa başı iş ve yüksek kariyer beklentileri sıkça gündeme gelmektedir. Bu bağlamda işverenlere sorulan “Çalışanların İşverenlerden Beklentileri Nedir ?” sorusuna; işverenlerin % 44’ü, çalışanların daha az ve daha rahat çalışmayı (örn: masa başı iş düşük ücret) yüksek ücretli işe tercih ettiklerini belirtirken, % 56’sı ise; çalışanların üretken ve verimli çalışarak, daha yüksek ücret talep ettiklerini belirtmiştir.

2.4.5.2. Çalışan Anketi Bulguları

Çalışanlara uygulanan anket 38 sorudan oluşmaktadır. İlk kısımda çalışanların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik bulgular yer almaktadır. İkinci kısımda çalışanların emek piyasası profilleri ve işletmeye ile ilgili düşüncelerine ilişkin bulgular değerlendirilmiştir.

2.4.5.2.1. Demografik Bulgular

Bu kısımda çalışanların cinsiyet, medeni durum, yaş ve eğitim durumu gibi demografik bulgular yer almaktadır. Tablo 23 çalışanların demografik özelliklerini göstermektedir. Ankete katılanların demografik özelliklerine bakıldığında, cinsiyet açısından erkeklerin daha fazla olduğu görülmektedir. Çalışanların % 41'i evli, % 59'u bekârdır. Çalışanlarda yaş aralığı incelendiğinde ise, % 48 ile 25-34 yaş arası ilk sırada yer almaktadır. 15-19 ve 20-24 yaş aralığında bulunan çalışanların oranı % 22'dir. Bu yaş aralığında çalışma oranının düşük olmasında, lise ve lisans eğitiminin payı büyüktür.

Tablo 23: Çalışanların Demografik Özellikleri

		Frekans (kişi Sayısı)	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	36	36
	Erkek	64	64
	Toplam	100	100
Medeni Durum	Evli	41	41
	Bekâr	59	59
	Toplam	100	100
Yaş	15-19	2	2
	20-24	20	20
	25-34	48	48
	35-54	30	30
	55-64	-	-
	Toplam	100	100
Eğitim Durumu	İlkokul	9	9
	Ortaokul	13	13
	Lise	32	32
	Ön lisans	20	20
	Lisans	26	26
	Toplam	100	100

Çalışanların eğitim düzeyleri incelendiğinde; % 32'si lise, % 26'sı lisans, % 20'si ön lisans, % 22'si ise ilkokul ve ortaokul mezunudur. Çalışanların eğitim düzeyleri genellikle yüksektir. Bu duruma bağlı olarak eğitim düzeyi ile istihdam edilebilirlik arasında doğru bir orantı olduğu yorumu yapılabilir. Eğitim seviyesi yüksek, nitelikli kişiler çok daha rahat iş bulabilmektedir.

2.4.5.2.2. Emek Piyasası Profillerine İlişkin Bulgular

Bu başlık altında ankete katılan çalışanların emek piyasası profillerini ve emek piyasasından beklentilerini belirleme yönelik olarak yer alan sorulara verilen cevaplar değerlendirilmektedir.

Tablo 24’te çalışanların çalıştıkları sektör ve çalıştıkları pozisyonların dağılımı verilmiştir. Tablo incelendiğinde ankete katılan çalışanların; % 53’ü geleneksel hizmet sektöründe, % 34’ü imalat ve sanayi sektöründe % 6’sı yenilikçi hizmet sektöründe, % 2’si madencilik sektöründe ve % 5’i de diğer çeşitli sektörlerde çalışmaktadır. Çalışanların önemli bir kısmının geleneksel hizmet sektöründe faaliyette bulunan küçük ve orta ölçekli işletmelerde çalıştıkları görülmektedir. Genellikle kırsal kesimlerde yoğunluk gösteren küçük ve orta ölçekli işletmelerin Araklı’da yoğunlukta olması, bu işletmelerde çalışan kişi sayısının fazla olmasına neden olmaktadır. Ankete katılanların % 83’ü çalışan, % 2’si şef, % 15’i ise yönetici pozisyonundaki kişilerdir.

Tablo 24: Çalışanların Çalıştıkları Sektör ve Çalıştıkları Pozisyonlarının Dağılımı

Katılımcıların Çalıştığı Sektör	Frekans	Yüzde
İmalat ve Sanayi Sektörü (gıda üretimi dâhil)	34	34
Madencilik Sektörü (taş işleme vb.)	2	2
Geleneksel Hizmet Sektörü (lokanta, otel, taşımacılık, toptan ve perakende ticaret, marketçilik, inşaat, kuyumculuk, vb.)	53	53
Yenilikçi Hizmet Sektörü (iletişim (haberleşme), bilişim, reklamcılık, danışmanlık, sigortacılık, müşavirlik)	6	6
Diğer	5	5
Toplam	100	100
Katılımcıların Çalıştıkları Pozisyon	Frekans	Yüzde
Çalışan	83	83
Şef	2	2
Müdür Yardımcısı	7	7
Müdür	7	7
Genel müdür	1	1
Toplam	100	100

Tablo 25’de çalışanların aldıkları maaş düzeyleri ve maaş memnuniyet durumlarının dağılımı verilmiştir. Ankete katılan çalışanların maaş düzeylerine ilişkin bulgular incelendiğinde % 17,4’ü asgari ücretin altında bir ücretle çalışmaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğu (% 40,9) asgari ücretle çalışırken, % 34,6’sı 2324-3000 TL arası, % 6,6’sı 3001-4500 TL arası maaş almakta ve 1 kişi ise 4500 TL üzeri maaş almaktadır. Katılımcıların yaklaşık yarısı, maaşlarının yeterli olmadığını düşünmektedir. Buna karşılık katılımcıların % 32’si maaşlarının kısmen yeterli ve % 20’si yeterli olduğunu düşünmektedir.

Tablo 25: Çalışanların Aldıkları Maaş Düzeyleri ve Maaş Memnuniyet Durumları

Alınan ücret	Frekans	Yüzde
Asgari ücret altı	16	17,4
Asgari ücret (2324 TL)	38	40,9
2324-3000 TL	32	34,6
3001-4500 TL	6	6,6
4500 TL ve fazlası	1	1,1
Toplam	93	100
Cevaplanmayan	7	-
Maaş Memnuniyeti	Frekans	Yüzde
Evet Memnunum	20	20
Kısmen Memnun	32	32
Hayır Memnun Değilim	48	48
Toplam	100	100

Tablo 26’da çalışanların meslek seçiminde etkili olan faktörler, alınan eğitimle yapılan iş arasında uygunluk ve çalıştıkları işte yetenek ve beceri kullanımlarının dağılımı yer almaktadır. Katılımcıların çalıştıkları mesleklerini seçme nedenlerine bakıldığında; % 44’ü bölgede iş imkânlarının kısıtlı olduğunu, % 27’si mesleklerini sevdiklerini, % 20’sinin aldığı eğitime uygun bir iş olduğunu ve % 9’u ise daha iyi bir iş bulamadığını belirtmiştir. Çalışmaya katılanların % 55’inin, aldıkları eğitime uygun bir işte çalışmadıkları görülmektedir. % 45’lik kısım ise aldıkları eğitime uygun bir işte çalışmaktadır. Katılımcıların % 8’i çalıştıkları işlerde yetenek ve becerilerini hiç kullanmadıklarını belirtirken, % 17’si çok az, % 36’sı sık sık, % 39’u ise her zaman kullandıklarını belirtmiştir. Çalışanların hemen hemen yarısının, bölgede iş imkânlarının kısıtlı olması nedeniyle çalıştıkları mesleği seçtikleri görülmektedir. Çalışanların kendi mesleklerine uygun bir işte çalışmama verimliliklerinin düşük olmasına ve eksik istihdam edilmelerine neden olmaktadır.

Tablo 26: Çalışanların Meslek Seçiminde Etkili Olan Faktörler, Alınan Eğitimle Yapılan İş Arasında Uygunluk ve Çalıştıkları İşte Yetenek ve Beceri Kullanımı

Meslek Seçiminde Etkili Faktörler	Frekans	Yüzde
Bu Mesleği Seviyorum ve Çalışırken Mutluyum	27	27
Bu Bölgedeki İş İmkânları Kısıtlı Olduğu İçin	44	44
Aldığım Eğitime Uygun Bir İş Olduğu İçin	20	20
Daha İyi Bir İş Bulamadığım İçin	9	9
Toplam	100	100
Alınan Eğitimle Yapılan İş Arasındaki Uygunluk	Frekans	Yüzde
Evet	45	45
Hayır	55	55
Toplam	100	100
Yetenek ve Beceri Kullanımları	Frekans	Yüzde
Hiç kullanmıyorum	8	8
Çok az kullanıyorum	17	17
Sık sık kullanıyorum	36	36
Her zaman kullanıyorum	39	39
Toplam	100	100

Tablo 27’de ankete katılanlara göre çalışanların verimliliğini artırmada kullanılan yöntemlerin dağılımı verilmiştir. Katılımcıların yarısından fazlası (% 53), çalışan verimliliğini arttırmada ücret yüksekliği ve primli ücretin etkili olabileceğini düşünmektedir. Eğitim, çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve motivasyon gibi faktörlerin payı ise % 35’tir. Tablo incelendiğinde katılımcılara göre personelin verimli ve üretken çalışmasında ücretin tatmin edici düzeyde olması veya primli ücret verilmesi gerekmektedir.

Tablo 27: Çalışanlara Göre Personel Verimliliğini Artırmada Kullanılan Yöntemler

Çalışanların Verimliliklerini Arttırmada Kullanılan Yöntemler	Frekans	Yüzde
Ücret	33	33
Primli ücret	20	20
İşinde başarı gösterenlere ekonomik ödül	12	12
Eğitim	10	10
Çalışma koşullarının iyileştirilmesi	16	16
Çalışanların psikolojik olarak ödüllendirilmesi (motivasyon)	9	9
Toplam	100	100

Tablo 28 çalışanların iş memnuniyetlerini ve yeni bir iş fırsatı durumunda mevcut işlerini değiştirip değiştirmeme kararlarını göstermektedir. Katılımcıların % 55’i çalıştıkları işlerden memnunken, % 38’i kısmen memnun ve % 7’si ise memnun olmadıklarını belirtmiştir. Ankete katılanların % 46’sı fırsat sunulduğu takdirde işlerini değiştireceklerini belirtirken, % 29’u kısmen değiştirebileceğini % 25’i ise değiştirmeyeceğini belirtmiştir. Çalışanların yarısının işlerinden memnun olmasının iş değiştirip değiştirme kararları üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Bölgedeki

iş imkânlarının kısıtlı oluşu çalışanların iş seçme durumunu ortadan kaldırarak onları buldukları işlerde çalışmak durumunda bırakmaktadır.

Tablo 28: Çalışanların İş Memnuniyetleri ve Yeni Bir İş Fırsatı Durumunda Mevcut İşlerini Değiştirip Değiştirmeme Kararları

İş Memnuniyeti	Frekans	Yüzde
Evet Memnunum	55	55
Kısmen Memnun	38	38
Hayır Memnun Değilim	7	7
Toplam	100	100
İş değiştirip değiştirmeme kararları	Frekans	Yüzde
Evet	46	46
Kısmen	29	29
Hayır	25	25
Toplam	100	100

Tablo 29’da hangi meslekte eğitim alsaydınız daha başarılı olurdu sorusuna verilen cevapların dağılımı verilmiştir. Çalışanların % 28,3’ü hukuk, siyaset ve öğretmenlik, % 26,4’ü mimarlık ve mühendislik, % 15,1’i sağlık, % 7,5’i el sanatları, % 5,7’si gastronomi ve aşçılık, % 5,7’si ise spor alanlarında eğitim almış olsaydılar, daha başarılı olacaklarını belirtmişlerdir. Bu verilerle çalışanların genellikle hizmet sektöründe çalışmaya yönelik olarak eğitim alındığında daha başarılı olunacağı düşüncesinde oldukları yorumu yapılabilir.

Tablo 29: Çalışanların Eğitim Almak İstedikleri ve Başarılı Olacaklarını Düşündükleri Meslek Dalları

Meslekler	Frekans	Yüzde
Mimarlık mühendislik	14	26,4
Hukuk, siyaset, öğretmenlik	15	28,3
Sağlık	8	15,1
El sanatları	4	7,5
Gastronomi, aşçılık	3	5,7
Spor	3	5,7
Diğer	6	11,7
Toplam	53	100
Cevaplanmayan	47	-

Tablo 30’da çalışanların emek piyasasından talep ettikleri işlerin özelliklerini belirlemeye yönelik soruya verdikleri cevaplar yer almaktadır. Çalışmayanlara sorulan “size iki farklı iş teklif edilse tercihiniz ne olur?” sorusuna; çalışanların % 16’sı daha rahat, daha az çalışma (örn: masa başı iş) ve düşük ücret, % 84’ü üretken ve verimli çalışma, yüksek ücreti tercih edeceklerini

belirtmişlerdir. Tablodaki verilerden hareketle çalışanların bir işte ücret yüksekliğini önemli bir faktör olarak gördükleri ifade edilebilir.

Tablo 30: Çalışanların İki Farklı İş Teklifine Bakışları

	Frekans	Yüzde
Üretken ve verimli çalışma, yüksek ücret	84	84
Daha az ve daha rahat çalışma (örn: masa başı iş), düşük ücret	16	16
Toplam	100	100

Çalışanlara girişimciliğe karşı bakış açılarını belirlemek amacıyla bir iş yeri kurmayı düşünüp düşünmedikleri sorusu yöneltilmiştir. Ankete katılanların % 61'i kendi iş yerini kurmak istediğini belirtirken, % 39'u herhangi bir iş yeri kurmayacağını ifade etmiştir (Bakınız Tablo 31). İşyeri kurmayı düşünenlerin oranının yüksek olması, çalışanların girişimci bir ruha sahip oldukları şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 31: Çalışanların İşyeri Kurma Düşüncesi

Değişken	Frekans	Yüzde
Evet	61	61
Hayır	39	39
Toplam	100	100

Tablo 32 çalışanların köyde arazilerinin olup-olmamalarını, köyde bulunan araziyi işlememe nedenleri ve tarım ve hayvancılık alanında çalışma durumlarını göstermektedir. Ankete katılan çalışanların % 85'inin köyde arazisi bulunurken, % 15'inin ise arazisi bulunmamaktadır. Köyde bulunan arazinin işlenmemesinin nedenleri arasında ilk sırada, % 51,2 oranı ile yeterli zamanın olmaması gelmektedir. Katılımcıların % 28'i köyde çalışmanın zor olduğunu belirtirken, % 2'lik kısım ise sağlık sorunları nedeniyle çalışmamaktadır.

Tablo 32: Çalışanların Köyde Arazi Sahiplikleri, Köyde Bulunan Araziyi İşlememe Nedenleri, Tarım ve Hayvancılık Alanında Çalışma Durumları

Arazi Sahiplik Durumu	Frekans	Yüzde
Evet	85	85
Hayır	15	15
Toplam	100	100
Köyde Bulunan Araziyi İşlememe Nedeni	Frekans	Yüzde
Köyde çalışmanın zor olması	23	28,0
Yeterli zamanının olmaması	42	51,2
Köyde arazi yok	15	18,3
Sağlık sorunları	2	2,4
Tarım ve Hayvancılık Alanında Çalışma	Frekans	Yüzde
Evet	32	32
Hayır	68	68
Toplam	100	100

Tablo 32’de çalışmaya katılanların büyük çoğunluğunun tarım ve hayvancılık alanında çalışmak istemediği görülmektedir. Tarım ve hayvancılık alanında çalışmamak istememe nedenlerinden köyde çalışmanın zor olması ilk sırada yer almaktadır. Bu duruma bağlı olarak insanlarda çalışmak istememe ve iş beğenmeme gibi durumların bulunduğu yorumu yapılabilmektedir.

2.4.5.2.3. İşletme İle İlgili Düşüncelerine İlişkin Bulgular

Bu kısımda katılımcıların çalıştıkları işletme ile ilgili düşüncelerine yönelik bulgular değerlendirilmektedir. Tablo 33 çalışanların çalıştıkları işletmenin gelişimine katkı durumlarının dağılımını göstermektedir. Ankete katılanların % 76’sı çalıştıkları işletmenin gelişimine katkısı olduğunu düşünürken, % 19’u kısmen katkısı olduğunu düşünmektedir. Katılanların % 5’i ise, çalıştıkları işletmeye herhangi bir katkılarının olduğunu düşünmemektedir.

Tablo 33: Çalışanların Çalıştıkları İşletmenin Gelişimine Katkı Durumları

	Frekans	Yüzde
Evet	76	76
Kısmen	19	19
Hayır	5	5
Toplam	100	100

Tablo 34 çalışanlara göre çalıştıkları işletmelerin profesyonel yönetim tarzına sahip olup olmama durumunu ve işletme yöneticisinin çalışanların eğitim ve gelişimine destek durumunu göstermektedir. Tablo incelendiğinde, katılımcıların çalıştıkları işletmelerin % 32’sinin profesyonel bir yönetim tarzına sahip olduğu cevabını verirken, % 22’si işletmelerinde profesyonel bir

yönetimin olmadığını ifade etmiştir. Katılımcıların önemli bir kısmı (% 46) ise, işletmelerinin kısmen profesyonel bir yönetim tarzına sahip olduğunu düşünmektedir. Kırsal alanlarının kalkınmasında genellikle KOBİ'lerin yaygın olması, işletmelerin önemli bir kısmının şahıs ve aile işletmesi olması bu işletmelerin şirketleşmemelerine neden olabilmektedir. Bu durumun aynı zamanda işletmelerin profesyonel yönetimlere sahip olamamasında etkisinin bulunduğu yorumu yapılabilir. Tablo incelendiğinde bir diğer önemli husus işletmelerin çalışanlarına eğitim verme ve gelişimlerine destek olma durumudur. Katılımcıların % 34'ü, çalıştıkları işletmedeki yönetici tarafından eğitim ve gelişimlerine yönelik destekleyici imkânlar sunulmadığını ifade etmişlerdir. Ankete katılanların % 66'sı ise; yöneticisinin hem yaptığı işe hem de mesleki ve kişisel gelişimine yönelik eğitim imkânları sunulduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 34: İşletmelerin Profesyonel Yönetim Tarzına Sahip Olup Olmama ve İşletme Yöneticisinin Çalışanların Eğitim ve Gelişimine Destek Verme Durumları

İşletmelerin Profesyonel Yönetim Tarzına Sahip Olma Durumları	Frekans	Yüzde
Evet	32	32
Kısmen	46	46
Hayır	22	22
Toplam	100	100
İşletme Yöneticisinin, Çalışanların Eğitim ve Gelişimine Destek Durumu	Frekans	Yüzde
Evet, çalıştığım firmada yaptığım işle ilgili kendimi geliştirebileceğim eğitim imkânları sunulmaktadır.	66	66
Hayır, çalıştığım firmada hem yaptığım işte hem de mesleki ve kişisel gelişimimde etkili olabilecek herhangi bir eğitim imkânı sunulmamaktadır.	34	34
Toplam	100	100

Tablo 35'te çalışanların çalıştıkları işletmelerin faaliyette bulunduğu sektördeki yenilikleri takip etme ve Ar-Ge faaliyetlerinin dağılımı yer almaktadır. Çalışanlar çalıştıkları işletmelerin "faaliyette buldukları sektördeki yenilik takibi yapılıyor mu? Sorusuna; % 60'ı "evet takip ediliyor", % 34'ü "kısmen takip ediyor", % 6'sı ise "hayır takip edilmiyor" cevabını vermiştir. Ankete katılan çalışanlar; çalıştıkları işletmelerin % 52'sinde Ar-Ge faaliyetlerinin yapılmadığını düşünürken, % 48'inde ise Ar-Ge faaliyetleri yapıldığını belirtmektedir. Ayrıca çalışanların % 48'i çalıştıkları işletmenin Ar-Ge faaliyetleriyle ilgilendiğini beyan etmektedir. Bu durum işletmenin faaliyette bulunduğu sektörün takibine ve kendisini yenileyip gelişmesine engel oluşturabilmektedir.

Tablo 35: Çalışanlara Göre İşletmelerin Yenilik Takibi ve Ar-Ge Faaliyetleri

Firmaların Yenilikleri Takibi	Frekans	Yüzde
Evet	60	60
Kısmen	34	34
Hayır	6	6
Toplam	100	100
Ar-Ge Faaliyetleri	Frekans	Yüzde
Evet	48	48
Hayır	52	52
Toplam	100	100

Tablo 36’da çalışanların bir iş gününde işin başladığı andan bitiş saatine kadar geçen çalışma süresinde işe yaklaşımlarını göstermektedir. Ankete katılanların işletmelerde çalışırken nasıl bir düşünceyle çalıştıklarını öğrenmeye yönelik soruda; çalışanların % 57’sinin kazanılan paranın hakkını vermeye çalıştıkları, % 38’inin daha verimli çalışmak için çaba gösterdikleri, % 5’inin ise işe başladığı andan itibaren çalışma süresinin biran önce bitmesini beklediklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 36: Çalışanların Günlük Çalışma Süresinde İşe Yaklaşım Biçimleri

	Frekans	Yüzde
Kazandığım paranın hakkını vermeye çalışırım	57	57
Daha verimli nasıl çalışabilirim diye düşünürüm	38	38
İşe başladığım andan günün biran önce bitmesini beklerim	5	5
Toplam	100	100

2.4.5.3. Çalışmayan Anketi Bulguları

Çalışmayanlara uygulanan anket 40 sorudan oluşmaktadır. İlk bölümde çalışmayanların demografik özelliklerini tanımlayıcı bulgular yer almaktadır. İkinci bölümde çalışmayanların çalışmama nedenleri ve emek piyasasından beklentilerine ilişkin bulgular değerlendirilmektedir.

2.4.5.3.1. Demografik Bulgular

Bu kısımda çalışmayanların cinsiyet, medeni durum, yaş ve eğitim düzeylerine ilişkin demografik bulgulara yer verilmektedir. Tablo 37 çalışmayanların demografik özelliklerini göstermektedir.

Tablo 37: Çalışmayanların Demografik Özellikleri

		Frekans (kişi Sayısı)	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	94	62,7
	Erkek	56	37,3
	Toplam	150	100
Medeni Durum	Evli	65	43,3
	Bekâr	85	56,7
	Toplam	150	100
Yaş	15-19	7	4,6
	20-24	43	28,6
	25-34	65	43,4
	35-54	34	22,6
	55-64	1	0,7
	Toplam	150	100
Eğitim Durumu	İlkokul	17	11,3
	Ortaokul	17	11,3
	Lise	50	33,3
	Ön lisans	27	18,0
	Lisans	38	25,3
	Lisansüstü	1	0,7
	Toplam	150	100

Tabloda ankete katılan çalışmayanların demografik özellikleri incelendiğinde, kadınların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Katılımcıların % 43,3'ü evli, % 56,7'si ise bekârdır. Çalışmayanların yaş aralığına bakıldığında; % 43,4'ü 25-34 yaş aralığı ile ilk sırada yer almaktadır. Çalışmayanların % 22,6'sının ilkokul ve ortaokul mezunu, % 33'ünün lise mezunu, % 43,3'ünün ise ön lisans ve lisans mezunu oldukları görülmektedir. Tablo incelendiğinde çalışmayanların % 77,3'ü lise daha üstü bir eğitim seviyesine sahip olduğu görülmektedir. Çalışmayanlarda eğitim seviyesinin yüksek olmasına rağmen iş bulunmamasında birden çok faktörün etkisi olabilmektedir. Piyasadaki işler ile alınan eğitim arasındaki uyumsuzluk ve işgücü arzını karşılayacak yeterli istihdam alanlarının bulunmaması bu faktörler arasında ön plana çıkmaktadır.

2.4.5.3.2. Çalışmama Nedenleri ve Emek Piyasasından Beklentilerine İlişkin Bulgular

Tablo 38'de çalışmayanların işsiz kaldıkları süre, kaç kez işsiz kaldıkları ve iş arama sıklıklarının dağılımı verilmiştir. Yapılan araştırmada katılımcıların % 36,7'si uzun süreli işsiz durumundadır. Katılımcıların % 41,1'i daha önce hiç işsiz kalmadığını, % 43,2'si 1-5 kez, %13,5'i 6-10 kez, % 2,1'i ise 10 ve daha fazla kez işsiz kaldıklarını belirtmişlerdir. Daha önce hiç işsiz olmayanların oranının yüksek olmasında, katılımcıların önemli bir kısmının kadınlardan oluşmasının ve yaş düzeylerinin düşük olmasının etkili faktörler olduğu düşünülmektedir.

Çalışmayanların iş arama sıklıklarına bakıldığında ise; % 60,7'sinin sürekli olarak iş aradığı, % 14,7'sinin yılda iki defa, % 12'sinin her ay, % 3,3'ünün ise yılda 1 defa iş aradığı görülmektedir. Katılımcıların % 9,3'ü ise iş aramadıklarını belirtmişlerdir. İş aramayanlar arasında umudunu kaybetmiş ve atama bekleyen kişiler bulunmaktadır. Katılımcıların iş arama sıklıkları incelendiğinde önemli bir kısmının sürekli olarak iş aradığı görülmektedir. Ancak bölgede iş alanlarının yetersiz oluşu kişilerin iş bulma ümitlerini kaybetmelerine ve buna bağlı olarak iş aramayı bırakmalarına sebep olabilmektedir.

Tablo 38: Çalışmayanların İşsiz Kaldıkları Süre, Kaç Kez İşsiz Kaldıkları ve İş Arama Sıklıkları

İşsiz Kalınan Süre	Frekans	Yüzde
0-2 ay	3	2,1
3-6 ay	24	16,6
7 ay-1 yıl	41	28,3
1 yıl- 2 yıl	24	16,6
2 yıldan fazla	53	36,7
Toplam	145	100
Cevaplanmayan	5	-
Kaç Kez İşsiz Kalındı	Frekans	Yüzde
Hiç kalmadım	58	41,1
1-5 kez	61	43,2
6-10 kez	19	13,5
10 ve fazlası	3	2,1
Toplam	141	100
Cevaplanmayan	9	-
İş Arama Sıklığı	Frekans	Yüzde
İş aramıyorum	14	9,3
Yılda bir defa	5	3,3
Altı ayda bir defa	22	14,7
Ayda bir defa	18	12,0
Sürekli arıyorum	91	60,7
Toplam	150	100

Tablo 39'da çalışmayanların iş aramada kullandıkları kanallar ve İŞKUR'a kayıt durumları gösterilmektedir. Tablo incelendiğinde elde edilen sonuçlara göre; iş arama yöntemlerinden ilk sırada eş dost aracılığıyla iş arama yöntemi tercih edilmektedir. Kırsal alanlarda faaliyette bulunan işletmelerin genellikle şahıs veya aile işletmesi olması bu yöntemin tercih edilmesinde önemli bir etkidir. Diğer iş arama yöntemlerinin dağılımına bakıldığında ise % 29,3'ünün İŞKUR aracılığıyla, % 22,7'sinin ise doğrudan işverene başvurarak iş aradıkları tablodan görülmektedir. Katılımcıların yalnızca % 4'ü internet ortamından iş aramaktadır. Bu veriler ile iş arama yöntemlerinde geleneksel iş arama yöntemlerinin tercih edildiği görülmektedir. İŞKUR günümüzde

işsizliği önlemeye yönelik olarak aktif istihdam programları düzenlemektedir. Ancak tabloya bakıldığında; araştırmaya katılanların sadece % 61,3'ünün İŞKUR'a kaydının olduğu görülmektedir. % 38,7'inin ise İŞKUR'a kayıtları bulunmamaktadır. Bu durum iş arama kanallarının etkin kullanılmadığı şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 39: Çalışmayanların İş Aramada Kullandıkları Kanallar ve İŞKUR'a Kayıt Durumları

İş Arama Kanalları	Frekans	Yüzde
Eş-dost aracılığıyla	48	32,0
Doğrudan İşverene başvurma	34	22,7
İnternet, gazete ve dergi aracılığıyla	6	4,0
İŞKUR aracılığıyla	44	29,3
Kendi işini kurarak	6	4,0
Mesleki eğitim merkezleri aracılığıyla	5	3,3
Diğer iş arama yöntemleri	7	4,7
Toplam	150	100
İŞKUR' Kayıt	Frekans	Yüzde
Evet kaydoldum	92	61,3
Hayır kaydolmadım	58	38,7
Toplam	150	100

Tablo 40 çalışmayanların özel sektörde asgari ücretle iş bulması halinde çalışma durumlarını, rezervasyon (asgari kabul) ücretlerini ve gelir düzeylerini göstermektedir. Çalışmaya katılanların gelir durumlarını, asgari ücret düzeyinde çalışıp çalışmayacaklarını ve rezervasyon ücretlerini belirlemeye yönelik sorular sorulmuştur. Ankete katılan çalışmayanların % 40'ının gelir durumları kötü, % 55'inin orta, ve yalnızca % 4,7'sinin gelir durumlarının iyi olduğu görülmektedir. Katılımcıların % 62'si özel sektörde asgari ücretten iş bulunduğu takdirde çalışabileceklerini belirtirken, % 22'si kararsız kaldığını ve % 16'sı ise asgari ücretle çalışmak istemediğini beyan etmiştir. Rezervasyon ücret düzeylerine bakıldığında ise % 30'u asgari ücret düzeyinden çalışmaya razı olurken, katılımcıların yaklaşık yarısı (% 48,8) asgari ücret ile 3000TL arası bir ücretle çalışmaya razı olacaklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların % 16,7'si ise en az 3001 TL ve üzeri bir maaş düzeyine razı olacaklarını ifade edilmişlerdir. Ankete katılanların verdikleri cevaplara bakıldığında katılımcıların yaklaşık 2/3'ünün asgari ücret düzeyini yeterli bulmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 40: Çalışmayanların Ücret (Asgari Ücret ve Rezervasyon Ücreti) Beklentileri ve Gelir Düzeyleri

Özel Sektörde Asgari Ücretle Çalışma İsteği	Frekans	Yüzde
Evet, Çalışırım	93	62,0
Belki, Çalışırım	33	22,0
Hayır, Çalışmam	24	16,0
Toplam	150	100
Rezervasyon (Asgari Kabul) Ücretleri	Frekans	Yüzde
Asgari ücret altı	7	4,7
Asgari ücret (2324)	45	30
2325-3000	73	48,8
3001-4500	21	14
4500 ve fazlası	4	2,7
Toplam	150	100
Gelir Düzeyi	Frekans	Yüzde
İyi	7	4,7
Orta	83	55,3
Kötü	60	40,0
Toplam	150	100

Tablo 41’de çalışmayanların çalışmalarına engel oluşturabilecek herhangi bir sağlık problemlerinin olup olmama durumlarını göstermektedir. Çalışmama nedenlerinden sağlık sorunlarının oranını belirlemeye yönelik sorudan elde edilen sonuçlara bakıldığında; % 94’ünün çalışmalarına engel olabilecek herhangi bir sağlık problemin olmadığı, % 2’sinde kronik sağlık sorunları % 3,3’ünde hafif sağlık sorunları ve % 0,7’sinde ise ağır sağlık sorunları bulunduğu gözlenmektedir.

Tablo 41: Çalışmayanların Çalışmalarına Engel Oluşturabilecek Sağlık Nedenleri

	Frekans	Yüzde
Yok	141	94,0
Kronik sağlık sorunları	3	2,0
Psikolojik sağlık sorunları	-	-
Hafif sağlık sorunları bulunmakta	5	3,3
Ağır sağlık problemi bulunmakta	1	0,7
Toplam	150	100

Tablo 42 çalışmayanların en son çalıştıkları işten ayrılma nedenlerini göstermektedir. Bir önceki işten ayrılma nedenlerine bakıldığında, katılımcıların önemli bir kısmının daha önce herhangi bir işte çalışmadığı görülmektedir. En son çalıştıkları işten ayrılma nedenleri arasında ilk sırada kendi isteği dışında gerçekleşen nedenlerden dolayı (işin sürekli olmayışı, sağlık nedenleri ve işten çıkarılma) fesih bulunmaktadır. Kendi isteğiyle işten ayrılanlar % 12, ücret yetersizliği, çalışma şartları ve ortam, sosyal güvencesinin olmaması gibi faktörler ise % 11,3’lük bir paya

sahiptir. Daha önce herhangi bir işte çalışmayanların oranı ise % 37'dir. Bu oranın yüksek çıkmasında iki önemli faktörün etkisinin olduğu söylenebilir. İlk olarak çalışmaya katılanların yaş düzeylerinin düşük olması ve ikinci olarak ise çalışmaya katılanlar içinde kadınların oranının yüksek olmasıdır.

Tablo 42: Çalışmayanların En Son Çalıştıkları İşten Ayrılma Nedenleri

	Frekans	Yüzde
İşten çıkarıldı	19	12,7
Kendi isteği ile ayrıldı	18	12,0
İş sürekli değildi	30	20,0
Daha önce herhangi bir işte çalışmadı	56	37,3
Sosyal güvencesi olmayan bir işti	7	4,7
Çalışma şartları ve ortamı iyi değildi	11	7,3
Ücret yeterli değildi	3	2,0
Sağlık nedeni ile ayrılma	3	2,0
Diğer	3	2,0
Toplam	150	100

Tablo 43'te çalışmayanların genelde ve Araklı'da iş bulabilme ümitlerinin dağılımı verilmektedir. Çalışmayanların % 22,7'si iş bulabilme ümidini kaybederken ve % 48,3'ünün ise kısmen de olsa ümidi bulunurken, % 28'lik bir kısım iş bulabileceklerini düşünmektedir. Katılımcıların Araklı'da iş bulabilme ümitlerine bakıldığında ise % 70 gibi önemli bir kısmının Araklı'da iş bulabilme ümidinin olmadığı görülmektedir. Ümidini kaybeden kişiler iş arama faaliyetlerinin sonlandırmaları ve buna bağlı olarak iş arama kanallarını kullanmamaları durumunda işgücü kapsamında sayılmamaktadırlar. Tablodaki verilerden hareketle, Araklı'da istihdam alanlarının yetersizliği ve buna bağlı işsizlik sorunun bulunduğu yorumu yapılabilir. İşsizlik sorununa bağlı olarak emek faktörü bulunduğu bölgeden gelişmiş bölgelere göç edebilmektedir. İlçenin bulunduğu bölge ve ekonomik faaliyet alanları göz önüne alındığında, istihdam alanında sorunların bulunması muhtemel bir durumdur.

Tablo 43: Çalışmayanların Genelde ve Araklı'da İş Bulabilme Ümitleri

İş Bulabilme Ümidi	Frekans	Yüzde
Var	42	28,0
Kısmen var	74	49,3
Yok	34	22,7
Toplam	150	100
Araklı'da İş bulabilme Ümidi	Frekans	Yüzde
Var	5	3,3
Kısmen var	39	26,0
Yok	106	70,7
Toplam	150	100

Tablo 44'te çalışmayanların iş bulmada karşılaştıkları zorluklar ve çalışmak istedikleri işlerde aradıkları özelliklere ilişkin bilgiler verilmiştir. İş bulmada karşılaştıkları zorlukların başında, ikamet edilen bölgede iş imkânlarının kısıtlı olması gelmektedir. Fırsat eşitsizliği, deneyimsizlik, alınan eğitime uygun iş bulamama ve ulaşım gibi faktörler iş bulmada karşılaşılan diğer zorluklar olarak belirtilmiştir. İlçede emek piyasasının önemli bir sorunu olarak görülen iş alanlarının yetersizliği çalışmayanlar için de iş bulmada karşılaşılan zorlukların en önemlisi olarak görülmektedir. Çalışmayanların çalışmak istedikleri işlerde aradıkları özelliklerin başında, işin sürekliliği ve ücretin yeterli düzeyde olması gelmektedir. İşin sürekli olmasını isteyenlerin oranı % 32,7 iken, ücretin yeterli düzeyde olması gerektiğini isteyenlerin oranı % 31,3'tür. Katılımcıların % 20,7'si bulunacak işlerde sosyal güvence ararken, % 17,7'si ise herhangi bir şart aramamaktadır.

Tablo 44: Çalışmayanların İş Bulmada Karşılaştıkları Sorunlar ve Aradıkları İşlerdeki Özellikler

İş Bulmada Karşılaşılan Zorluklar	Frekans	Yüzde
Fırsat eşitsizliği	36	24,0
Deneyimsizlik	29	19,3
Aldığım eğitime uygun iş bulamıyorum	22	14,7
İkamet ettiğim bölgede iş imkânları kısıtlı	57	38,0
Ulaşım	6	4,0
Toplam	150	100
Çalışmak İstenen İşlerde Aranan Özellikler	Frekans	Yüzde
Herhangi bir şart aramıyorum	22	17,7
İşin sürekliliği	49	32,7
Ücretin yeterli düzeyde olması	47	31,3
Sosyal güvencesinin olması	31	20,7
Sendikalı bir iş olması	1	0,7
Toplam	150	100

Tablo 45'te çalışmayanların işsiz olma ve Araklı'daki işsizliğin nedenlerini belirlemeye yönelik sorulara ilişkin bulgular yer almaktadır. Ankete katılanların işlerinin olmayışının nedenleri arasında ilk sırada % 50 oranla mesleki olarak bilgi-becerisine uygun iş olmayışını ve ikinci sırada ise % 18 oranla beceri ve niteliklerinin yetersizliğini gerekçe göstermektedir. Katılımcıların % 15'i ise evde kalması gerektiği için işinin olmadığını belirtmektedir. Araklı'daki işsizliğin nedenlerine bakıldığında ise iş alanlarının yetersizliği (% 48) oranla ilk sırada yer almaktadır. Kahvehanelerin fazla olması ve tembellik (%15,3), kurumsallaşmış firmaların azlığı (% 14), iş beğenmeme (% 13,3) yer almaktadır. Bu verilerle ilçedeki istihdam imkânlarının kısıtlılığının yanında piyasadaki açık işler ile kişilerin aldıkları eğitimin uyuşmaması önemli bir diğer sorun olarak görülmektedir. Bunlara ek olarak iş beğenmeme ve tembellik ilçedeki işsizliğin nedenleri arasında önemli bir yere sahiptir.

Tablo 45: Çalışmayanların İşsiz Olma ve Araklı'daki İşsizliğin Nedenleri

İşsiz Olma Nedenleri	Frekans	Yüzde
Mesleki anlamda bilgi ve becerime uygun bir iş yok	67	50
Gerekli beceri veya niteliklerin eksikliği	24	18
Sağlık sorunları	3	2,2
Ulaşım sorunları	10	7,4
Bakıma muhtaç akrabam var	9	6,7
Evde kalması gerekiyor	20	15
Kişisel veya aile sorumlulukları	1	0,7
Toplam	134	100
Araklı'daki İşsizliğin Nedenleri	Frekans	Yüzde
Deneyimli eleman yetersizliği	7	4,7
İş beğenmeme	20	13,3
Kahvehanelerin fazla olması ve tembellik	23	15,3
Mesleki eğitimin yetersiz olması	4	2,7
Kurumsallaşmış firmaların azlığı	21	14,0
İş alanlarının yetersiz olması	72	48,0
İş arayan ile işverenin eşleşmemesi	3	2,0
Toplam	150	100

Tablo 46'da çalışmayanların köyde arazilerinin olup-olmama durumu, köyde bulunan araziyi işlememe nedeni ve tarım ve hayvancılık alanında çalışma durumlarını belirlemeye yönelik soruların bulguları yer almaktadır. Tabloya göre çalışmayanların % 63,3'ünün köylerinde arazileri bulunurken, % 36,7'si araziye sahip değildir. Köyde tarım ve hayvancılık alanında çalışmak istenilmemesinin temel nedeni, köyde çalışmanın zor olduğu düşüncesidir. Yeterli zamanın olmaması % 27,9 ve sağlık sorunlarının varlığı ise % 9,6'lık oranla çalışmak istememe nedenleridir. Diğer nedenler (% 16,3) olarak; arazinin bulunmaması, arazinin küçük ve verimsiz olması, geçinmek için gerekli getiriye sağlamayacağı düşüncesi gibi unsurlara bağlanmaktadır. Ankete katılan çalışmayanların % 63,3'ünün köyde arazisi bulunmasına rağmen, yalnızca % 19,3'ü köyde çalışabileceğini belirtmiştir. Katılımcıların % 80,7'si köyde çalışmak istememektedir.

Katılımcıların önemli bir kısmının köylerinde arazilerinin bulunmasına rağmen büyük çoğunluğu tarım ve hayvancılık alanında çalışmak istememektedir. Tarım ve hayvancılık alanında çalışmamak istememe nedenlerinden köyde çalışmanın zor olması ilk sırada yer almaktadır. Buna bağlı olarak insanların çalışmak istememe ve iş beğenmeme gibi durumlarının bulunduğu yorumu yapılabilmektedir.

Tablo 46: Çalışmayanların Köyde Arazi Sahipliği, Köyde Bulunan Araziyi İşlememe Nedenleri ve Tarım ve Hayvancılık Alanında Çalışma Durumları

Arazi Sahiplik Durumu	Frekans	Yüzde
Evet	95	63,3
Hayır	55	36,7
Toplam	150	100
Köyde bulunan araziyi işlememe nedenleri	Frekans	Yüzde
Köyde çalışmanın zor olması	48	46,2
Yeterli zamanının olmaması	29	27,9
Sağlık sorunları	10	9,6
Diğer	17	16,3
Toplam	104	100
Tarım ve Hayvancılık Alanında Çalışma	Frekans	Yüzde
Evet	29	19,3
Hayır	121	80,7
Toplam	150	100

Tablo 47’de katılımcıların mesleki beceri düzeyleri ve çalışmak istedikleri sektörler ile ilgili bilgiler verilmiştir. Çalışmayanların % 43,3’ü hizmet, % 5,3’ü inşaat, % 4’ü sanayi, % 3,3’ü ise tarım sektöründe çalışmak istediğini belirtirken, % 44’ü ise sektör ayrımı gözetmeksizin, her sektörde çalışabileceğini ifade etmiştir. Sanayi, tarım ve inşaat gibi sektörlerde çalışmak isteyenlerin oranı oldukça düşüktür. Buna karşın hizmet sektöründe çalışmak isteyenlerin oranı yüksektir. Buradan hareketle iş arayanların genellikle yorucu olmayan kolay işlerde çalışmak istedikleri yorumu yapılabilir.

Çalışmaya katılmayanların mesleki beceri düzeyleri incelendiğinde, mesleki beceriye sahip olanlardan mesleki ve çıraklık eğitimi olanların oranı % 43,3’tür. % 9,3’ü İŞKUR tarafından aktif istihdam programları ile mesleki eğitim alırken, % 9,3’ünün uzun süreli iş deneyimi olduğu görülmektedir. Katılımcıların % 38’inin ise herhangi bir iş ve meslekte yeterlilikleri bulunmamaktadır. Katılımcılar arasında mesleki eğitim yetersizliği bulunanların oranı azımsanmayacak düzeydedir. Mesleki yetersizlik işgücüne hem iş bulmada hem de iş bulduktan sonra birtakım sorunlar oluşturabilmektedir. İşverenler personel istihdamında işe alacakları kişinin eğitim maliyetlerine katlanmamak için genellikle nitelikli personel tercih etmektedir. Çalışacak kişiler ise işi öğrenme sürecinde daha düşük ücretle çalışmayı kabul etmek durumunda kalabilmektedirler. Sonuç olarak mesleki yetersizlik hem işveren hem de çalışan için önemli bir sorundur.

Tablo 47: Çalışmayanların Çalışmak İstedikleri Sektörler ve Sahip Oldukları Beceri Düzeyleri

Çalışmak İstenen Sektör	Frekans	Yüzde
Tarım	5	3,3
Sanayi	6	4,0
Hizmet	65	43,3
İnşaat	8	5,3
Fark etmez	66	44,0
Toplam	150	100
İş ve Mesleki Beceri Seviyesi	Frekans	Yüzde
Mesleki bir yeterliliğim yok	57	38,0
Çıraklık eğitimi aldım	11	7,3
Mesleki eğitim aldım	54	36,0
İŞKUR meslek edindirme kurslarına katıldım	14	9,3
Uzun süreli iş deneyimi	14	9,3
Toplam	150	100

Tablo 48’de çalışmayanların iş bulması halinde başka ile göç durumu ve başka meslekte çalışma durumları gösterilmektedir. Ülke içi göçlerin yaşanmasında bölgesel eşitsizlikler önemli bir etkidir. Geri kalmış bölgelerde istihdam imkânlarının kısıtlı olmasına bağlı olarak emek, istihdam imkânlarının fazla olduğu bölgelere göç etmeyi tercih edebilmektedir. Tablo 48 incelendiğinde ankete katılan Araklı’daki çalışmayan kişilerin % 42’si iş bulunduğu takdirde başka bir ile göç edebileceğini belirtirken, % 28’inin kararsız olduğu ve % 30’nun ise göç etmeyeceği görülmektedir. Çalışmayanların başka ile göç etme tercihlerindeki yüksek oran başka meslekte çalışma durumlarında da görülmektedir. Ankete katılan çalışmayanların % 45,3’ü tercih ettikleri meslek dışında başka bir meslekte de çalışabileceklerini belirtmişlerdir.

Tablo 48: Çalışmayanların İş Bulması Halinde Başka ile Göç ve Başka Meslekte Çalışma Durumları

Başka ile Göç Durumunu	Frekans	Yüzde
Evet	63	42,0
Kararsızım	42	28,0
Hayır	45	30,0
Toplam	150	100
Başka Meslekte Çalışma Durumu	Frekans	Yüzde
Evet	68	45,3
Belki	65	43,3
Hayır	17	11,3
Toplam	150	100

Tablo 49’da çalışmayanların çalışmak istedikleri işlerde aradıkları özellikler ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Ankete katılan çalışmayanlara “size iki farklı iş teklif edilse tercihiniz ne olur?”

sorusuna; çalışmayanların % 20'si düşük ücretli daha rahat ve daha az çalışmayı (örn: masa başı iş) ve % 80'i yüksek ücretli üretken ve verimli çalışmayı tercih edeceklerini belirtmişlerdir. Ücret yüksekliği çalışmayanlar için bulunacak işte aranan önemli bir özellik olarak görülmektedir. Ancak çalışmayanlardan her beş kişiden birisi de düşük ücretli masa başı iş ve rahat çalışmayı istemektedir.

Tablo 49: Çalışmayanların İki Farklı İş Teklifine Bakışları

	Frekans	Yüzde
Üretken ve verimli çalışma, yüksek ücret	80	80
Daha az ve daha rahat çalışma (örn masa başı iş), düşük ücret	20	20
Toplam	100	100

Çalışmayanların çalışma hayatından beklentilerine ilişkin bilgiler ise Tablo 50'de verilmektedir. Tablo incelendiğinde, katılımcıların yarısı (% 50) yeni iş alanlarının açılarak daha çok istihdam imkânının sunulmasını istemektedir. Eğitime göre iş sağlanması, katılımcılar tarafından ikinci olarak en önemli beklentidir. Bir diğer önemli beklenti (% 16) ise, özellikle iş garantili mesleki kursların açılması olduğu görülmektedir.

Tablo 50: Çalışmayanların Çalışma Hayatından Beklentileri

	Frekans	Yüzde
Mesleki eğitim kurslarının, özellikle iş garantili kursların açılması	24	16,0
Yeni iş alanlarının açılması ve daha çok iş imkânı sağlanması	75	50,0
İŞKUR'un hizmetleri ile ilgili tanıtım faaliyetlerini arttırması	5	3,3
Eğitime göre iş sağlanması	33	22,0
Asgari ücretin altında ücret verilmemesi	4	2,7
İşgücü eğitiminde özel sektör desteğinin alınması	1	0,7
İşsizliğe daha çok önem verilmesi	8	5,3
Toplam	150	100

Tablodan elde edilen sonuçlarla Araklı'daki emek piyasasında çalışmayanların karşılaştıkları önemli sorunlar istihdam alanlarının yetersiz olması ve çalışmayanların açık iş pozisyonlarının gerektirdiği eğitime sahip olmamalarıdır. Dolayısıyla mesleki eğitime gereken önemin verilmesi ve yeni istihdam alanlarının açılması önem arz etmektedir.

2.4.5.4. İşveren, Çalışan ve Çalışmayan Katılımcıların Bölgesel Kalkınmaya Bakış Açılarına İlişkin Bulgular

Bu başlık altında üç ayrı ankette ortak olarak bulunan ve işveren, çalışan ve çalışmayanların bölgesel kalkınmaya bakış açılarına ilişkin bulgular karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 51’de bir bölgede daha rahat iş bulabilmek için önemli olan faktörler verilmiştir. Tablodan da görüleceği üzere, bir bölgede daha rahat iş bulabilmek için en önemli unsur, 3 ayrı ankette de fabrika ve işyeri sayısının çokluğu olarak görülmektedir. Bir bölgede fabrika ve işyeri sayısının çokluğu; hem ekonomik olarak bölgenin kalkınmasında pozitif etkilerde bulunabilmekte, hem de yeni istihdam alanları oluşturmaktadır. Bunun hemen ardından ikinci en önemli unsur olarak daha iyi bir eğitim gelmektedir. Eğitim, istihdam açısından temel unsurlardan biridir. İnsanların eğitim düzeyinin artmasına bağlı olarak istihdam edilme ihtimali de artabilmektedir. Ancak piyasadaki açık işler ile verilen eğitim arasında paralellik olması gerekmektedir. Aksi takdirde yüksek eğitim seviyesine sahip olanlar arasında işsizlik oluşabilmektedir. Bu bağlamda bölgesel kalkınmada özellikle bulunulan bölgenin emek ihtiyaçlarının nitelikleri belirlenerek o niteliklere yönelik eğitim verilmesi emek faktörünün bölge içinde kalmasının yanında işsizliğin azalmasını da sağlayacaktır.

Tablo 51: Araklı’da İş Bulabilmeyi Kolaylaştıracak Faktörler

	İŞVEREN		ÇALIŞAN		ÇALIŞMAYAN	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Fabrika ve işyeri sayısının çokluğu	25	50	39	39	62	41,3
Kentli nüfus	2	4	6	6	4	2,7
Daha iyi eğitim	18	36	38	38	41	27,3
Yüksek istihdam oranı	4	8	13	13	34	22,7
Fındık fiyatı	1	2	4	4	9	6,0
Toplam	50	100	100	100	150	100

Tablo 52’de işveren, çalışan ve çalışmayanların Araklı’nın kalkınmışlık düzeyine ilişkin algıları yer almaktadır. Tabloya göre Araklı’yı değerlendirirken; işverenlerin % 50’si geri kalmış, % 32’si kalkınmış, % 18’i ise orta düzeyde kalkınmış olduğunu düşünmekte, çalışanların % 44’ü geri kalmış, % 33’ü az kalkınmış, % 20’si orta düzeyde kalkınmış ve % 3’lük bir kısmı ise kalkınmış olarak nitelendirmektedir. Çalışmayanların verdikleri cevaplara bakıldığında, benzer bir durum söz konusudur. İlçenin kalkınmış olduğunu düşünenlerin oranı % 3,3, orta düzeyde kalkınmış olduğunu düşünenlerin oranı % 20,7, az kalkınmış olduğunu düşünenlerin oranı % 26 iken, çalışmayanların yarısı ilçenin geri kalmış olduğunu düşünmektedir.

Tablo 52: Katılımcıların Araklı’nın Kalkınmışlık Düzeyine İlişkin Algıları

	İŞVEREN		ÇALIŞAN		ÇALIŞMAYAN	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Geri kalmış	25	50	44	44	75	50
Az kalkınmış	16	32	33	33	39	26,0
Orta düzeyde kalkınmış	9	18	20	20	31	20,7
Kalkınmış	-	-	3	3	5	3,3
Toplam	50	100	100	100	150	100

Tablo 53'te bölgesel kalkınmanın sağlanmasında etkili olan yerel kurumların dağılımı verilmiştir. İşveren çalışan ve çalışmayanlar, bölgesel kalkınmayı sağlayan lider kurumun belediye olduğu olduğunu düşünmektedir. İşverenler ve çalışanların yaklaşık % 50'si, çalışmayanların ise % 58'i, bölgesel kalkınmada en etkin kurum olarak belediyeyi görmektedirler. Üniversite, bölgesel kalkınma ajansları ve ticaret ve sanayi odası da bölgesel kalkınmada etkili olan diğer önemli kurumlar olarak belirtilmiştir. İlçenin kalkınmışlık düzeyinin belirlenmesi ilçede mevcut durumu ortaya koyup farkındalık yaratarak ilçenin kalkınmasına yönelik çalışmalar yapılması gerekliliğini gündeme getirebilmektedir.

Tablo 53: Araklı'da Kalkınmayı Sağlamada Lider Kurumlar

	İŞVEREN		ÇALIŞAN		ÇALIŞMAYAN	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Belediye	24	48	49	49	87	58,0
Bölgesel kalkınma ajansı	9	18	6	6	8	5,3
Üniversite	8	16	16	16	19	12,7
Ticaret ve sanayi odası	5	10	18	18	19	12,7
İl özel idaresi	1	2	3	3	13	8,7
Diğer	3	6	8	8	4	2,7
Toplam	50	100	100	100	150	100

Tablo 54'te Araklı için uygun yatırım alanlarını belirlemeye yönelik olarak işveren, çalışan ve çalışmayanların düşüncelerinin dağılımı verilmiştir. Bir bölge için uygun yatırım alanlarının belirlenmesi bölge kalkınmasında etkili olacak potansiyellerin ortaya çıkarılmasında önem arz etmektedir. Tablo incelendiğinde Araklı için en uygun yatırım alanının tarım, hayvancılık ve turizm sektörleri olduğu görülmektedir. Bölgenin yeryüzü şekilleri, coğrafi konumu, iklim ve bitki örtüsü dikkate alındığında, en uygun yatırım alanı bu sektörlerde yoğunlaşmaktadır. Özellikle tarım sektörü ilçe ekonomisinde lokomotif sektör niteliğindedir.

Tablo 54: Araklı'da Uygun Yatırım Alanları

	İŞVEREN		ÇALIŞAN		ÇALIŞMAYAN	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Tekstil ve hazır giyim	1	2	8	8	19	12,7
Kuaför ve kişisel bakım	-	-	1	1	5	3,3
Tarım ve hayvancılık	20	40	48	48	66	44,0
Büro hizmetleri	-	-	-	-	10	6,7
Mimarlık-mühendislik inşaat	3	6	3	3	8	5,3
Restoran kafe	6	12	13	13	9	6,0
Sigortacılık	-	-	1	1	1	0,7
Turizm	19	38	24	24	26	17,3
Diğer	1	2	2	2	6	4,0
Toplam	50	100	100	100	150	100

Tablo 55'te girişimcilerin Araklı'da yatırım yapmalarında etkili olan faktörler verilmiştir. Tablodan elde edilen sonuçlara göre; girişimcilerin bu bölgede yatırım yapmalarında en önemli etken, bölge insanı olmaktır. Sadece bölge insanı olma gerekçesiyle bir bölgede yatırım yapılmasının ilk sırada yer alan faktör olması, kırsal alanların kalkınmasında neden KOBİ'lerin yaygın olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca bölgede yapılan yatırımların büyük çoğunluğunun bölge insanı tarafından yapılması bölgenin dışardan yatırım alamadığını göstermektedir.

Tablo 55: Araklı'da Girişimcilerin Yatırım Yapmalarında Etkili Olan Faktörler

	İŞVEREN		ÇALIŞAN		ÇALIŞMAYAN	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
İş gücünün bol ve nitelikli olması	5	10	11	11	25	16,7
Bölge insanı olmak	39	78	69	69	93	62,0
Pazara yakın olmak	1	2	2	2	8	5,3
Alt yapı imkânlarının uygunluğu	1	2	3	3	3	2,0
Kaynaklara yakın olmak	3	6	11	11	20	13,3
Diğer	1	2	4	4	1	0,7
Toplam	50	100	100	100	150	100

Tablo 56'da Araklı'nın en önemli sorununu belirlemeye yönelik olarak işveren, çalışan ve çalışmayanların düşüncelerine yer verilmiştir. Araklı'nın en önemli sorunu olarak işverenlerin % 48'i sosyal ve kültürel etkinliklerin eksikliğini görürken, çalışan ve özellikle çalışmayanlar için beklenildiği üzere en önemli sorun işsizliktir. Altyapı yatırımlarının eksikliği, sanayi yatırımlarının yetersizliği, konut ve toplu taşıma diğer konularda önemli sorunlar olarak ön plana çıkmaktadır. İnsanların sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik eğlence mekânları, restoran, hayvanat bahçesi, alışveriş merkezleri, sinema salonları vb. tesislerin yetersizliği iki önemli sonuç meydana getirebilmektedir. Öncelikle sosyal ve kültürel tesislerin ve etkinliklerin yetersizliği bölgenin tanıtılmasında eksiklikler oluşturması ve bölge dışından insanların çekilememesi turizm sektörünün gelişmesinde olumsuz etkiler oluşturabilmektedir. İkinci olarak ise bölge insanının sosyalleşme ihtiyacının karşılanamamış olması, insanların farklı ilçeleri tercih etmesine ve harcamalarını diğer ilçelerde yapmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla bölge halkının gelirini farklı ilçelerde harcaması diğer ilçelerin gelirlerini arttırarak kalkınmalarında pozitif etkiler oluşturmaktadır. Bu durum ilçeler arasındaki gelişmişlik farklarının daha fazla açılmasına neden olmaktadır.

Tablo 56: Araklı'da Önemli Sorun Alanları

	İŞVEREN		ÇALIŞAN		ÇALIŞMAYAN	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Konut yetersizliği	-	-	5	5	4	2,7
Altyapı yatırımlarının yetersizliği	8	16	8	8	15	10,0
Sanayi yatırımlarının yetersizliği	13	26	22	22	35	23,3
Sosyal ve kültürel etkinliklerin yetersizliği	24	48	27	27	32	21,3
İşsizlik	4	8	32	32	60	40,0
Toplu taşıma	-		3	3	3	2,0
Diğer	1	2	3	3	1	0,7
Toplam	50	100	100	100	150	100

Tablo 57'de Araklı'nın kalkınmasında etkili olan en önemli gelir kaynağını belirlemeye yönelik işveren, çalışan ve çalışmayanların düşünceleri yer almaktadır. İlçenin gelişmesinde en önemli gelir kaynağının tarım olduğu görülmektedir. İşverenlerin % 58'i, çalışanların % 61'i, çalışmayanların ise % 60'ı, ilçenin gelişmesinde tarımın en önemli gelir kaynağı olduğunu düşünmektedir. İlçenin bulunduğu coğrafi konumu, yeryüzü şekilleri ve bitki örtüsü özellikleri dikkate alındığında, ilçenin gelişmesinde en önemli ikinci gelir kaynağı olarak turizm sektörü ön plana çıkmaktadır. Tarım sektörü ilçe kalkınmasında sürükleyici güce ve potansiyele sahip sektör niteliğindedir.

Tablo 57: Araklı'nın Kalkınmasında Etkili Olan Gelir Kaynakları

	İŞVEREN		ÇALIŞAN		ÇALIŞMAYAN	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Tarım	29	58	61	61	90	60,0
Sanayi	3	6	12	12	22	14,7
Hizmet	4	8	12	12	20	13,3
Turizm	12	24	11	11	14	9,3
Diğer	2	4	4	4	4	2,7
Toplam	50	100	100	100	150	100

Tablo 58'de Araklı'da yapılan fuar, festival ve tanıtım faaliyetlerinin yeterlilik seviyesi konusunda işveren, çalışan ve çalışmayanların görüşleri yer almaktadır. Araklı'nın tanıtımına yönelik yapılan fuar, festival ve tanıtım faaliyetleri için; işveren, çalışan ve çalışmayanların aynı düşünceye sahip olduğu görülmektedir. İşverenler % 94, çalışanlar % 73, çalışmayanlar % 61,3 oranları ile Araklı'nın tanıtımına yönelik fuar festival vb. faaliyetlerin daha çok yapılması gerektiğini düşünmektedirler. İlçede yapılacak olan fuar, festival, şenlik vb. faaliyetler ilçenin tanıtılmasını sağlayarak ilçe turizmine katkı sağlayacaktır.

Tablo 58: Araklı’da Fuar, Festival ve Tanıtım Faaliyetlerine Yapılmasına İlişkin Düşünceler

	İŞVEREN		ÇALIŞAN		ÇALIŞMAYAN	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Daha çok yapılmalı	47	94	73	73	92	61,3
Fikrim yok	3	6	18	18	34	22,7
Yeterince yapılmakta	-	-	3	3	7	4,7
Gereksiz	-	-	6	6	17	11,3
Toplam	50	100	100	100	150	100

Tablo 59: Araklı’nın Kalkınmasının Önündeki Önemli Engeller

	İŞVEREN		ÇALIŞAN		ÇALIŞMAYAN	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Finansman sorunu yetersiz kredi ve teşvikler	5	10	4	4	12	8
Bölge halkında girişimcilik duygusunun gelişmemesi riskten kaçınması	13	26	45	45	54	36
Yatırımların etkin ve bilinçli bir şekilde yapılmaması	16	32	23	23	35	23,3
Tarım bölgesi olması	2	4	7	7	6	4,0
İşletmecilerin yeterli bilgi birikimine sahip olmaması	8	16	7	7	16	10,7
Bürokratik engeller	6	12	14	14	27	18,0
Toplam	50	100	100	100	150	100

Tablo 59’da Araklı’nın kalkınmasının önündeki önemli engellerin neler olduğunu belirlemeye yönelik işveren, çalışan ve çalışmayanların görüşleri yer almaktadır. Ankete katılan işverenlerin % 32’si yatırımların etkin ve bilinçli yapılmadığı, % 26’sı bölge halkında girişimcilik duygusunun gelişmediği ve riskten kaçındığı, % 16’sının ise işletmecilerde yeterli bilginin bulunmamasının Araklı’nın kalkınmasının önündeki en önemli 3 faktör olduğunu belirtmişlerdir. Çalışanlar ise Araklı’nın kalkınmasının önündeki en önemli engelleri bölge halkında girişimcilik duygusunun gelişmemesi ve riskten kaçınması (% 45), yatırımların etkin ve bilinçli yapılmaması (% 23’ü) ve bürokratik engellerin var olması (% 14) şeklinde sıralamaktadır. Çalışmayan katılımcılara göre ise % 36’sı bölge halkında girişimcilik duygusunun gelişmemesinin, % 23,3’ü yatırımların etkin ve bilinçli bir şekilde yapılmamasının, % 18’i ise bürokratik engellerin Araklı’nın kalkınmasını engellediğini düşünmektedir. Araklı’daki önemli sorunların başında yer alan yatırımların yetersizliği ve buna bağlı olarak istihdam imkânlarının eksikliği gelmektedir. Yatırımların yeterli seviyede olmamasında birden çok faktörün etkisi söz konusudur. Bu faktörlerden, girişimcilik duygusunun bulunmaması ve yatırımların etkin ve bilinçli bir şekilde yapılmaması ilk sırada yer almaktadır.

Tablo 60: Katılımcılara Göre Araklı'nın Kalkınması İçin Yapılması Gerekenler

Araklı Kalkınması İçin Yapılması Gerekenler	İŞVEREN		ÇALIŞAN		ÇALIŞMAYAN	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Bölgenin kalkınmasında etkili olabilecek potansiyel sektörlerle (tarım, turizm vb.) ve tamamlayıcı sektörlerle önem verilerek, gerekli yatırımların yapılması	15	33,3	17	21,25	27	22,5
Yeni sanayi yatırımları için kredi teşvik vb. konularda imkânlar sunularak, yeni fabrikalar ve OSB kurulması	6	13,3	18	22,5	37	30,8
Sosyal ve kültürel alanlar oluşturularak, fuar festival vb. etkinliklerle ilçenin tanıtımının yapılması	9	20	12	15	16	13,3
Gençlere ve kadınlar özel iş garantili kurslar açılarak, istihdam imkânları oluşturulması	1	2,2	9	11,25	10	8,3
Girişimcilerin önündeki bürokratik engeller kaldırılarak, halk yatırımlar konusunda bilinçlendirmeli ve halka girişimcilik eğitimi verilmesi	2	4,5	2	2,5	5	4,2
Eğitim, altyapı ve ulaşım önem verilmesi	7	15,6	10	12,5	12	10
Kentsel dönüşüm	1	2,2	6	7,5	2	1,7
Zirai olarak bölge toprağının halka tanıtılması, bu toprak için uygun bitki çeşitlerinin üretimi konusunda halkın bilinçlendirilmesi	1	2,2	3	3,75	3	2,5
Devlet yatırımlarının ilçede artırılması	3	6,7	3	3,75	8	6,7
Toplam	45	100	80	100	120	100
Cevaplanmayan	5	10	20	20	30	20

Tablo 60'ta Araklı'nın kalkınması için yapılması gerekenler hususunda işveren, çalışan ve çalışmayanların önerileri yer almaktadır. Bölgenin kalkınması için yapılması gerekenler hususunda; işverenler % 33,3 oranı ile en önemli unsur olarak bölgede potansiyele sahip turizm, tarım ve bu sektörleri tamamlayıcı sektörlerle yatırım yapılması gerektiğini düşünmektedirler. İkinci önemli unsur olarak ilçede sosyal ve kültürel alanların oluşturulması ile ilgilidir. İlçede sosyal ve kültürel etkinliklerin düzenlenerek insanların sosyalleşebileceği ortamlar oluşturulması ve fuar, festival, şenlik gibi etkinliklerle ilçenin tanıtımının sağlanması gerekmektedir. Üçüncü önemli unsur ise; eğitim, altyapı ve ulaşım yönelik yatırımların artırılmasıdır. Bir diğer önemli unsur; yeni sanayi yatırımları için kredi teşvik vb. konularda imkânlar sunularak, ilçede yeni fabrikalar kurulup, sanayinin geliştirilmesi ve OSB kurulmasıdır. İlçeye yapılacak yeni yatırımlar hem ilçenin kalkınmasını sağlayacak hem de ilçede yeni istihdam alanları oluşturacaktır.

Araklı'nın kalkınması için yapılması gerekenler hususunda çalışanlar; % 22,5 oran ile en önemli unsurun ilçede yeni sanayi yatırımları için kredi, teşvik vb. konularda imkânlar sunularak, ilçede yeni fabrikalar kurulup sanayinin geliştirilmesi ve OSB kurulması gerektiğini düşünmektedirler. İkinci olarak, bölgede potansiyele sahip olan turizm, tarım ve bu sektörleri tamamlayıcı sektörlerle yatırım yapılmasını öngörmektedir. Üçüncü olarak sosyal ve kültürel etkinliklerin düzenlenerek, insanların sosyalleşebileceği ortamlar oluşturulmalı ve fuar, festival, şenlik gibi etkinliklerle ilçenin tanıtımı sağlanmalıdır.

Araklı'nın kalkınması için yapılması gerekenler hususunda çalışmayanlar; % 30,8'i yeni sanayi yatırımları için kredi teşvik vb. konularda imkânlar sunularak, ilçede yeni fabrikalar kurulup sanayinin geliştirilmesi ve OSB kurulmasının gerekli olduğunu düşünmektedir. Çalışmayanların yeni fabrikaların açılmasındaki beklentilerinin nedeni yeni istihdam alanları olarak gösterilebilir. İkinci önemli unsur, bölgede potansiyele sahip turizm, tarım ve bu sektörleri tamamlayıcı sektörlerle yatırım yapılmasıdır. Çalışmayanlar için bir diğer önemli unsur ise; sosyal ve kültürel etkinliklerin düzenlenerek, insanların sosyalleşebileceği ortamlar oluşturulmalı ve fuar, festival, şenlik gibi etkinliklerle ilçenin tanıtımı gerçekleştirilmelidir.

Bu faktörlerin yanında Araklı'nın kalkınması için yapılması gereken diğer unsurlar ise şunlardır: Gençlere ve kadınlara özel iş garantili kurslar açılarak istihdam imkânları oluşturulmalı, girişimcilerin önündeki bürokratik engeller kaldırılmalı, bölge insanına girişimcilik eğitimi verilmeli, kentsel dönüşüme gidilmeli, zirai olarak bölge toprağı halka tanıtılmalı, toprak için uygun bitki çeşitlerinin üretimi konusunda halk bilinçlendirilmeli ve devlet yatırımları ilçede arttırılmalıdır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Geçmişten günümüze kadar bütün ülkelerin, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunlarının başında; bölgeler arası gelişmişlik farkları gelmektedir. Uluslararası alanda rekabet edebilecek güce sahip olmak isteyen ülkeler, sürdürülebilir ve dengeli kalkınmayı amaçlamaktadırlar. Bu amaçları gerçekleştirmenin önündeki en büyük engellerden birisi olarak, bölgeler arası eşitsizlik sorunu görülmektedir. Az gelişmiş bölgelerde altyapı yetersizliğine bağlı olarak yatırımcıların bölgeye çekilememesi sonucunda; yatırımların yetersizliği, eksik istihdam ve işsizlik gibi birçok sosyal ve ekonomik sorun ortaya çıkmaktadır. Gelişmiş bölgelerde ise; aşırı kalabalık nüfus, çevre kirliliği ve çarpık kentleşme gibi sosyal, ekonomik ve çevresel sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bir ülkede bölgesel eşitsizliklerin önemli boyutlara ulaşması, ülkede ekonomik ve siyasi istikrarı da etkilemektedir. Bölgeler arası eşitsizliklere müdahale edilmediği takdirde, bölgeler arasındaki gelişmişlik farkı daha fazla artmaktadır. Bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılmasında, bölgesel kalkınma kavramı önemli hale gelmektedir.

Bölgesel kalkınma ile ülke kalkınması arasında güçlü bir ilişki vardır. Bir ülkede bulunan geri kalmış bölgelerin kalkınması, o ülkenin kalkınması anlamına gelmektedir. Bölgesel dengesizlik sorunu, Türkiye’de de ekonomik, sosyal ve çevresel birtakım sorunlar oluşturmaktadır. Bu bağlamda ülkemizde bölgesel kalkınmaya yönelik birçok çalışma yapılmıştır. Literatür incelendiğinde; genellikle yapılan çalışmaların teşvikler, bölgesel kalkınma araçları ve bölge uygulamaları, sektör bazlı il veya bölge uygulamaları gibi alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir. Bu çalışmada Araklı; sosyal, ekonomik ve coğrafi boyutlarıyla incelenmiş ve ilçenin kalkınmasının önündeki engellerden biri olan emek piyasasındaki mevcut sorunların tespiti ve bu sorunların çözümüne yönelik öneriler sunulmuştur. Bu bağlamda çalışmanın literatüre yeni veriler sunması ve bu alanda yeni çalışmaların yapılmasını teşvik etmesi açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

Araklı’da bulunan işveren, çalışan ve çalışmayanlara yönelik olarak uygulanan anket ile katılımcıların Araklı’da bölgesel kalkınma açısından emek piyasasında sorun oluşturan temel alanların belirlenmesine ve ilçenin kalkınmasında etkili olabilecek dinamikler ve potansiyel faktörlere yönelik düşünceleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

İstihdam sayıları dikkate alındığında, işletmelerin önemli bir kısmının mikro ve küçük ölçekli işletmelerden oluştuğu görülmektedir. İlçede yalnızca bir adet büyük ve bir adet orta ölçekte işletme bulunmaktadır. İşletmelerin yaklaşık % 64’ü geleneksel hizmet sektöründe faaliyet

göstermektedir. Geleneksel hizmet sektöründe faaliyette bulunan işletmelerin fazlalığının, ilçede bulunan işletmelerin genelde küçük ölçekli olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. İşletmelerin yarısından fazlası personel temininde güçlük yaşamaktadır. İstihdam edilen personelde ise mesleki yetersizlik, en önemli eğitim eksikliği olarak ön plana çıkmış ve işletmeler nitelikli personel bulmakta güçlük yaşadıklarını belirtmiştir. İşletmelerde istihdam edilen çalışanların çoğunluğu, bölge içinden karşılanmaktadır. Bu durum Araklı'da işgücü açısından yeterli potansiyelin olduğu, ancak nitelikli eleman istihdamında eksiklikler olduğunu ortaya koymaktadır. İşletmelerin önemli bir kısmının Ar-Ge faaliyetleri noktasında yetersiz kaldıkları ve kullanılan teknolojiyi değiştirmeme nedeni olarak finansman yetersizliğini gerekçe gösterdikleri görülmektedir.

Çalışanların önemli bir kısmı, geleneksel hizmet sektörü ile imalat ve sanayi sektöründe çalışmaktadırlar. Çalışanların % 40,9'u asgari ücret düzeyinde maaş alırken, yaklaşık yarısı maaş düzeylerinin yeterli olmadığını düşünmektedir. Çalışanların büyük çoğunluğunun aldıkları eğitime uygun bir işte çalışmadığı görülürken, çalıştıkları işi seçme nedeni olarak buldukları bölgede iş imkânlarının kısıtlı olmasını gerekçe göstermektedir. Mevcut durum ve geleceğe yönelik olarak değerlendirmede çalışanlar; mimarlık, mühendislik, hukuk ve sağlık gibi alanlarda eğitim almış olmaları durumunda daha başarılı olabileceklerini düşünürken, büyük bir çoğunluğu kendi işini kurma düşüncesine sahiptir.

Çalışmayanların % 65,5'i; çalışmak için asgari ücretten daha fazla bir ücret talep etmektedir. Çalışmak istedikleri işlerde aradıkları özelliklerin başında yüksek ücret ve işin sürekliliği gelmekte, çoğunluğu hizmet sektöründe çalışmayı talep etmektedirler. Çalışmayanların % 36'sı mesleki eğitime sahiptir. Çalışmayanların işsiz olmalarında en önemli faktörlerin başında; ilçede bilgi ve becerilerine uygun bir iş bulunmaması gelmektedir. Çalışmayanlarda gerekli beceri ve nitelik eksikliği, işsiz olunmasında bir diğer önemli faktördür. Araklı'da bulunan işsizliğin nedenlerinin başında, iş alanlarının yetersiz oluşu gelmektedir. Bunlara ek olarak; iş beğenmeme, kahvehanelerde boş vakit geçirme ve çalışmak istememe, ilçedeki işsizlikte etkili olan diğer faktörlerdir. Çalışmayanların büyük çoğunluğu Araklı'da iş bulabilme ümidini kaybetmeleri (discouraged workers) nedeniyle, iş bulduğu takdirde başka ile göç edebileceklerini belirtmişlerdir. Çalışmayanların çalışma hayatından beklentileri arasında; ilçede yeni istihdam alanlarının açılması, eğitime göre iş imkânının sağlanması ve iş garantili kursların açılması yer almaktadır.

İşveren çalışan ve çalışmayanlar açısından Araklı'da bölgesel kalkınma ve emek piyasasına yönelik önemli sonuçlara ulaşılmıştır. İşverenlerle yapılan mülakatlardan elde edilen verileri dahil ederek, ortaya çıkan sonuçları şöyle sıralamak mümkündür.

- İlçede en önemli gelir kaynağı ve hâkim iktisadi sektör tarımdır,
- İlçede tarım ve turizm sektörü kalkınmada potansiyel sektör olarak görülmektedir,

- Sanayi yatırımları yetersizdir,
- Yatırımlar genellikle bölge insanı tarafından yapılmaktadır. Başka bölgelerden yatırım çekilememektedir,
- Yapılan yatırımlar etkin ve bilinçli bir şekilde yapılmamaktadır,
- Girişimcilik duygusu yeterince gelişmemiştir,
- İlçede sosyal ve kültürel tesisler yetersizdir. Buna bağlı olarak sosyal ve kültürel faaliyetler de yetersiz kalmaktadır,
- İlçede istihdam alanları yetersizdir,
- İşsizlik önemli bir sorun olarak görülmektedir,
- Eğitimdeki plansızlıktan dolayı açık pozisyonlarla eğitim verilen meslekler arasında uyum bulunmamaktadır,
- İlçede faaliyette bulunan işletmelerde açık pozisyonlardaki işlere uygun niteliklere sahip personel temininde güçlük yaşanmaktadır,
- Tekstilde hazır eleman bulunamamasından dolayı bazı ürünler başka bölgelerde üretilmektedir,
- Maliyetlerden dolayı sanayicilerin ücret politikasını düşük tutmasına bağlı olarak, düşük nitelikli çalışanlar istihdam edilmektedir,
- Yetişmiş, nitelikli mühendisin ücret talebi karşılanamamaktadır. Genellikle bu kişiler kendi işlerini kurmayı tercih etmektedirler,
- İlçede emek potansiyeli bulunmaktadır. Ancak mesleki eğitime sahip nitelikli personel istihdamında güçlük yaşanmaktadır,
- Sanayide otomasyon, operatör, torna gibi işlerde çalışacak hazır eleman (ara eleman) temininde güçlük yaşanmaktadır,
- Çalışanların yabancı dil bilgisi, işverenler tarafından çok önemli bir ihtiyaç olarak görülmektedir. Özellikle ihracat ithalat yapan firmalar, personel istihdamında dili ön planda tutmaktadırlar.

Yukarıda ulaşılan sonuçlar Araklı'nın bölgesel kalkınmasında ve emek piyasasında çeşitli sorunları beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda bu sorunların çözümüne yönelik olarak geliştirilen öneriler aşağıda yatırım, emek piyasası, turizm, girişimcilik ve sosyal ve kültürel unsurlar olarak gruplandırılarak verilmektedir.

Yatırımlar için geliştirilen öneriler

- Bölgede tarım ve turizm sektörü, kalkınmada potansiyel sektör olarak görülmektedir. Bu sektörlerle ve bu sektörleri tamamlayıcı sektörlerle önem verilerek, gerekli yatırımların yapılması sağlanabilir,
- Tarımsal üretim için, ilçede zirai olarak toprakla ilgili bilgilendirme yapılmalı, uygun bitki türlerinin üretimi konusunda halk bilinçlendirilmeli ve bu konuda halka gerekli destekler

verilmelidir. Halkı bilinçlendirme amacıyla uygulamalı olarak seminer, kurs vb. etkinlikler düzenlenmelidir,

- Bölgede yatırımları arttırmak için kredi ve teşvik gibi konularda çeşitli imkânlar sunulmalıdır,
- Kereste, kâğıt, un gibi katma değeri düşük ürünler yerine, katma değeri yüksek olan ürünlerin üretimine geçilmelidir,
- Katma değeri yüksek ürünlerin üretilmesinde (ileri teknolojilerin yoğun olarak kullanıldığı üretimlerde) devlet desteğine ihtiyaç duyulmaktadır. Sanayicinin bu üretimleri gerçekleştirecek gücü bulunmamaktadır. Örneğin silah sanayinde üretilen ürünlerin herhangi bir parçasının (tankların bir parçası) bu bölgede yapılması bölge için oldukça önemlidir,
- Yap işlet devret modeli ile Karadere'ye gondol, hayvanat bahçesi ve yaylacılık gibi turizm yatırımları yapılmalıdır,
- Karadere'ye kafeterya, kadınlar için satış reyonları, organik pazar yeri yapılabilir,
- Eğitim, altyapı ve ulaşım gereken önem verilmelidir,
- Kamu yatırımlarının (huzurevi, rehabilitasyon merkezi vb.) bölgeye yapılması sağlanmalıdır.

Emek piyasası için geliştirilen öneriler

- İstihdam alanlarının kısıtlı olması, ilçede önemli bir sorun olarak görülmektedir. İlçeye yeni yatırımlar çekilmeli, yapılacak yeni yatırımlarla ilçe insanına yeni istihdam imkânları sunulmalıdır,
- İşgücünün istihdam edilebilirliğini artırmaya yönelik olarak emeğe bölgedeki açık iş pozisyonlarına uygun olarak eğitim verilmelidir. Genellikle ara eleman (kaynakçı, otomasyon, CNC torna tezgâhı operatörü vb.) sıkıntısı yaşanmaktadır. Bu alanlarda İŞKUR tarafından iş garantili meslek kursları açılmalıdır,
- Gençlere ve kadınlara yönelik olarak; mesleki eğitim kursları (özellikle iş garantili kurslar) düzenlenmelidir,
- Halk eğitim merkezlerinde ve ilçede diğer kurslardaki kursiyerlerin çeşitli el emeği ürünlerinin satışı için belli bir alan oluşturularak, hem evden çalışmak durumunda olan kişiler için hem de kursiyerler için çalışma imkânı sağlanmalıdır.

Turizm sektörü için geliştirilen öneriler

- İlçenin turizm potansiyeli ortaya çıkarılmalıdır. Bu bağlamda hem yurt içi hem de yurt dışı turizme yönelik kaliteli ve çeşitli konaklama tesislerinin yapılması sağlanmalıdır. Bu konuda profesyonel danışma şirketlerinden yardım alınmalıdır,

- İlçenin doğal ve tarihi turistik alanlarının tanıtılmasına yönelik olarak ulusal ve uluslararası tur acenteleri ile iş birliği yaparak bu alanların tanıtımının sağlanmasının, ilçenin turizmüne önemli katkılar yapabileceği düşünülmektedir,
- Deniz ve yeşilin iç içe geçtiği bir konumda bulunan ve birçok doğal güzelliğe sahip olan Araklı için, çarpık kentleşmenin önüne geçilerek, ilçenin turizm için çekiciliği artırılmalıdır.

Girişimcilik için geliştirilen öneriler

- Girişimcilerin önündeki bürokratik engeller kaldırılmalıdır.
- Halk yatırımlar konusunda bilinçlendirmelidir.
- Halka girişimcilik eğitimi verilmelidir.
- Girişimciliği teşvik edici projeler oluşturulmalıdır.

Sosyal ve kültürel unsurlara yönelik geliştirilen öneriler

- Araklı'da en önemli sorunlardan birisi sosyal ve kültürel tesis eksikliği olarak görülmektedir. İnsanların sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik restoran, düğün salonu, konferans salonu, öğrenciler ve gençler için sosyal tesisler, eğlence mekânları kurulmalıdır. Oluşturulacak bu alanlarla hem ilçe insanının tatil günlerini ilçe içinde geçirmesi sağlanacak, hem de ilçe dışından insanların ilçeye çekilmesinde Araklı önemli bir cazibe merkezi olacaktır.
- Düzenli aralıklarla sosyal ve kültürel faaliyetler düzenlenmelidir. Fuar, festival, yayla şenlikleri vb. faaliyetlerin düzenlenmesi, ilçeye olan algıyı değiştirerek ilçenin tanıtılmasında pozitif etkiler oluşturabilecektir.

Araklı'nın kalkınmasında etili olabilecek şekilde geliştirilen öneriler, doğrudan ve dolaylı olarak emek piyasası üzerinde istihdamı artırıcı etkiler meydana getirebilecektir. Bölgede istihdam seviyesinin ve emek faktörünün niteliğinin artması, emek piyasasında etkinliği de artıracaktır. Emek piyasalarının etkin bir şekilde kullanılması ise bölgesel kalkınmanın sağlanmasında olumlu etkiler oluşturacaktır.

Sonuç olarak bu çalışmada Araklı; sosyal, ekonomik ve coğrafi boyutlarıyla incelenmiş ve ilçenin kalkınmasının önündeki engellerden biri olan emek piyasasındaki mevcut sorunların tespiti ve bu sorunların çözümüne yönelik öneriler sunulmuştur. Araştırma sonuçlarının bölgesel kalkınma sürecinde emek piyasasının rolünün değerlendirilmesinde literatüre yeni veriler sunması, bu alanda daha kapsamlı ve yeni çalışmaların yapılmasını teşvik etmesi bakımından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Acar, Okan (2012), “Kalkınma Kavramı ve Kalkınma Bankacılığı”, <http://www.okanacar.com/2012/11/kalknma-kavram-ve-kalknma-bankaclg.html>, (25.02. 2019).
- Acar, Tolga (2006), **Bölgesel Kalkınma Potansiyelinin Harekete Geçirilmesinde İnsan Kaynağının Rolü ve Balıkesir İli Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Adelman, Irma (2000), **“Fifty Years of Economic Development: “What Have We Learned”**, ABCDE Europe.
- Akbulut, Mahmut Umut Ferman ve Göküş, Mehmet (2017), “Küreselleşme ve Yerelleşme Sürecinde Bölgesel Kalkınma Ajansları”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi**, 20(1), 79-88
- Akın, Naci (2006), “Bölgesel Kalkınma Araçları İle Kalkınma Ajanslarının Uyum, İşbirliği ve Koordinasyonu”, **1. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, 295-304.
- Akıncı, Merter ve Yılmaz, Ömer (2013), “Türkiye’de Sektörel İstihdam ve Bölgesel Kalkınma İlişkisi: Shift-Share (Değişim Payı) Analizi”, **İktisat Fakültesi Mecmuası**, 63(2), 25-51.
- Akpınar, Rasim vd. (2011), **Bölgesel Kalkınma Politikaları: Teori ve Uygulamada**, Ekin Yayın Dağıtım, Bursa.
- Araklı Belediyesi (t.y.), “Araklı’nın Tarihi”, <http://www.arakli.bel.tr/tarihi>, (21.02.2020).
- _____ (t.y.), <https://arakli.bel.tr/arakli-gelisiyor-degisiyor/>, (10.11.2021).
- _____ (t.y.), “Turizm”, <https://arakli.bel.tr/turizm/>, (09.11.2020).
- Araklı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü (2019), **2019 – 2023 Stratejik Planı**, https://arakli.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_10/31121852_ARAKLI_YLCE_MEM_2019-2023_YLCE_STRATEJYK_PLANI_pdf.pdf, (21.02.2020).
- _____ (t.y.), <http://arakli.meb.gov.tr/>, (08.01.2020).
- Araklı İlçe Sağlık Müdürlüğü (2019), “Araklı İlçesine Ait Sağlık Verileri”, Yayınlanmamış Veriler.
- Araklı İlçe SGK Müdürlüğü (2020), “2019 Yılı Araklı’da Aktif (SSK’lı) Çalışan Sayısı”, Yayınlanmamış Veriler.
- Araklı İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü (2019a), “Araklı Arazi Dağılımı”, Yayınlanmamış Veriler.

- _____ (2019b), “Araklı Gıda İşletmeleri”, Yayınlanmamış Veriler.
- _____ (2019c), “Araklı Tarım Arazisinin Üretilen Ürün Çeşidine Göre Arazi Dağılımı”, Yayınlanmamış Veriler.
- Aydın, Abdür-rauf (2008), “İktisadi Açından Bölgesel Dengesizlik: Mardin İli Örneği”, **Eletronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 7(24), (304-312).
- Bahar, Ozan ve Bingöl, Fehime Korkmaz (2010), “Türkiye’de İç Göç Hareketlerinin İstihdam ve İşgücü Piyasalarına Etkileri”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 15(2), 43-61.
- Kalkınma Bakanlığı (2013), “**Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)**”, Kalkınma Bakanlığı, Ankara.
- _____ (2014), “**Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi 2014-2023**”, Kalkınma Bakanlığı, Ankara.
- Bakırcı, Fehim vd. (2014), “Bölgesel Kalkınma Politikalarının Etkinliği: Türkiye Alt Bölgeler Bazında Bir Uygulama”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 18(2), 281-298.
- Bal, Mehmet Akif (2016), “Birinci Dünya Savaşı’nda Trabzon Araklı’da Yaşanan İşgal Olayları ve İşgal Acıları (1914-1918)”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, 15(30), 31-58.
- _____ (2017), “**Karadere’nin Trabzon’a Armağanı Şehr-i Araklı**”, Enes Matbacılık, 2017.
- Basılğan, Müslüm (2012), “Avrupa Birliği’nin Bölgesel Ekonomik Kalkınma Politikası”, **Global Journal of Economics and Business Studies**, 1(1), 47-66.
- Berber, Metin ve Celepçi, Ebru (2005), “Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar: Kalkınma Ajansları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, **Karadeniz Bölgesel Kalkınma Sempozyumu, 13-14 Ekim 2005, Bildiriler Kitabı**, 146-155.
- Berber, Metin (2017), **İktisadi büyüme ve kalkınma**, 6. Baskı, Celepler Matbaacılık, Trabzon.
- Biçerli, Kemal (2009), **Çalışma Ekonomisi**, 5. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.
- Bildirir, Hayırlı Nisa (2005), **Avrupa Birliği ve Türkiye Bölgesel Kalkınma Politikaları: Uygulamalar ve Alınan Sonuçlar**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bilen, Gülhan (2005), “2004 Yılı Genişlemesi Öncesinde Üye Olan 15 Avrupa Birliği Ülkesinde Ulusal Bölgesel Politikalar”, **I. Doğu Anadolu Sempozyumu Bildirileri**, Elazığ.
- Bilgili, Mehmet (1990), **Sürmene**, 1. Baskı, Sürmene Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon.

- Blien, Uwe ve Wolf, Katja (2002), "Regional Development of Employment in Eastern Germany: An Analysis with an Econometric Analogue to ShiftShare Techniques", **Papers in Regional Science**, 81(3), 391-414.
- Bocutoğlu, Ersan vd. (2003), **Makro İktisada Giriş**, Dilara Yayınevi, Rize.
- Bozdoğan, Mine Nur (2008), "Bölgesel Kalkınmanın Sağlanmasına Yönelik Vergi Özendirme Önlemlerinin Türkiye Açısından İncelenmesi ve Etkinlik Analizi", **Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB)**, Ankara.
- Bulut, Yakup (2002), "Türkiye'de Bölge Yönetimi Arayışları", **Amme İdaresi Dergisi**, 35(4), 17-42.
- Cankorkmaz, Zühal (2011), "Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Bu Ajanslara Yönelik Eleştiriler", **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 26(1), 113-138.
- Cerev, Gökçe (2017), "Bölgesel Kalkınmada Kadın İşgücünün Önemi, TRB1 Bölgesi Üzerine Bir İnceleme", *The International Journal of Innovative Approaches in Social Sciences*, 1(1), 14-28.
- Cerev, Gökçe ve Bulut, Sıdık (2019), "Bölgesel Kalkınma ve İşgücü: Bingöl İli İşgücü Piyasası Üzerine Bir İnceleme", *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 75-92.
- Cilavdaroğlu, Ahmet Alptekin (2008), **Bölgesel Kalkınma Ajansları, Türkiye'de Kuruluş ve İşleyiş Sorunları**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Collits, Paul (2004), "Great Expectations: What Regional Policy Can Realistically Achieve in Australia", **Australian Farm Policy Journal**, 1-21.
- Çağlar, Esen (2006), "Türkiye'de Yerelleşme ve Rekabet Gücü: Kümelenmeye Dayalı Politikalar ve Organize Sanayi Bölgeleri", **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Kitabı**, TEPAV Yayını, 305-316.
- Çakmak, Hatice Karaçay ve Erden, Lütfi (2004), "Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları ve Kamu Destekleme Politikaları: Türkiye'den Bölgesel Panel Veri Setiyle Ampirik Bir Analiz", **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 6(3), 77-96.
- Çeken, Hüseyin (2008), "Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi Üzerine Teorik Bir İnceleme" **Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 10(2), 293-306.
- Çelikay, Ferdi (2017), "İşsizlik, Kamu Harcamaları ve İç Göçler Arasındaki Nedensellik İlişkileri: Türkiye Üzerine Bir İnceleme", **Maliye Araştırmaları Dergisi**, 3(2), 205-219.

- Çelikkaya, Süha vd. (2018), “Bölgesel Politikaların Kalkınma Planlarındaki Yeri ve Zamana Bağlı Dönüşümü” **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, 9(22), 21-31.
- Çoban, Samet (2016), **Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları ve İstihdam Üzerine Etkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Daşdemir, Esat Neyse (2017), “Göçün Piyasalara Etkisi ve Faktör Hareketliliğini Açıklama Gücü: Emek Piyasalarının Küreselleşmesi ve Maliyetler”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 19(2), 742-764.
- Demirezen, Bilgehan (2020), **Turizm Odaklı Bölgesel Kalkınma: Kayseri İli Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demiroğlu, Mahsut ve Topal Demiroğlu, Elif (2014), “Türkiye ve İngiltere Kalkınma Ajansları: İngiltere Deneyiminden Alınabilecek Dersler”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 13(48), 176-199.
- Denli, İhsan (2013), **Bölgesel Kalkınmada Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Rolü DİKA ve GEKA Örneklerinin Karşılaştırılması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Deviren, Nursen Vatansever ve Yıldız, Onur (2014), “Bölgesel Kalkınma Teorileri ve Yeni Bölgeselcilik Yaklaşımının Türkiye’deki Bölgesel Kalkınma Politikalarına Etkileri”, **Akademik Bakış Dergisi**, 44, 1-35.
- Dilmaç, Emrullah (2017), **Siirt Üniversitesi’nin Bölgesel Kalkınmadaki Rolü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Siirt Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dinler, Zeynel (2005), **Bölgesel İktisat**, 7. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa.
- _____ (1994), **Bölgesel İktisat**, 4. Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.
- _____ (2001), **Bölgesel İktisat**, 6. Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.
- DPT (2001), **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Kayıtdışı Ekonomi Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, 2603-ÖİK: 614, Ankara.
- DPT (1963), **“Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)”**, DPT Yayını, Ankara.
- _____ (1968), **“İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)”**, DPT Yayını, Ankara.
- _____ (1973), **“Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)”**, DPT Yayını, Ankara.
- _____ (1979), **“Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)”**, DPT Yayın No: 1664, Ankara.
- _____ (1985), **“Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)”**, DPT Yayın No: 1974, Ankara.
- _____ (1990), **“Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)”**, DPT Yayın No: 2174, Ankara.

- _____ (1996), “**Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)**”, DPT Yayını, Ankara.
- _____ (2000), “**Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu**”, Sekizinci Kalkınma Planı DPT: 2502-ÖİK: 523, Ankara, 2000,
- _____ (2000), “**Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)**”, DPT Yayını, Ankara.
- _____ (2006), “**Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)**”, DPT Yayını, Ankara.
- _____ (2008), “**Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu**”, Dokuzuncu Kalkınma Planı, Yayın No: Dpt 2766- ÖİK, 702.
- Durman, Mustafa (2001), “Bölgesel Gelişmede Fütz Analizi Kullanmanın Önemi”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 5, 1-17.
- Durmuş, Sinan vd. (1996), **Her Yönüyle Araklı**, 1. Baskı, Araklı Anadolu Öğretmen Lisesi Kültür Yayınları, 35-39.
- Ekin, Nusret (1995), **Kayıtdışı Ekonomi Enformel İstihdam**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 1905-17, İstanbul.
- Elmas, Gülen (2001), **Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Dengesizlikler**, 1. Baskı, Nobel Yayınları; No: 287, Ankara.
- Elvan, Lütfi (2012), “Bölgesel Gelişme ve Bölgeler Arası Gelişmişlik Farkları” **Türkiye Ekonomi Kurumu**, Tartışma Metni 2012/6, 91-114.
- Emiroğlu, Akif (2002), **Ticari Açından Yatırım Projeleri: Planlaması, Hazırlanması, Finansmanı, Yönetimi, Değerlendirilmesi ve Teşviki**, 7. Baskı, Ekin Kitapevi, İstanbul.
- Eraydın, Ayda (2004), “Bölgesel Kalkınma Kavram, Kuram ve Politikalarında Yaşanan Değişimler” **Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu Tebliğleri**, 1, 126-146.
- Erdem, Mehmet Samet (2019), “The New Regionalism Approach at Regional Development: A Case Study of Sinop Province”, **BilTürk Ekonomi ve İlişkili Çalışmalar Dergisi**, 1(1), 57-83.
- Eren, Hayrettin ve Cidecigiller, Aynur (2011), “Bölgesel Kalkınma Ajansları”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, 69(1-2), 391-409.
- Eren, Mehmet Vahit vd. (2012), “Yerel Ekonomik Kalkınmada Girişimciliğin Rolü: Gaziantep Örneği”, **In International Conference on Eurasian Economies**, 369-373.
- Erkal, Mustafa (1982), **Bölge Açısından Az Gelişmişlik**, 1. Baskı, Boğaziçi Basım ve Yayınevi, İstanbul.
- _____ (1990), **Bölge Açısından Az Gelişmişlik**, 2. Baskı, Der Yayınevi, İstanbul.

- Erkan, Birol (1999), “Türkiye’de Nedenleri ve Boyutlarıyla Bölgesel Düalizm”, **Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, 2, 119-136.
- Erkan, Hüsnü (1987), **Sosyo-Ekonomik Bölgesel Gelişme Teorik ve Uygulamalı Bir Yaklaşım**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir.
- Eşiyok, B. Ali (2002), **Kalkınmada Bölgesel Farklılıklar, Büyüme Kutupları ve GAP (Tespitler ve Çözüm Önerileri)**, Türkiye Kalkınma Bankası Araştırma Müdürlüğü Yayını, GA-02-04-13, Ankara.
- European University Institute (2018), **Neoclassical Economics and The New Economics of Migration**, Retrieved from <https://www.futurelearn.com/courses/migration-theories/0/steps/35078>.
- Eyüpoğlu, Dilek (2005), “2000’li Yıllarda Organize Sanayi Bölgelerimiz”, **Verimlilik Dergisi**, 3, 49-81.
- Filiztekin, Alpay (2008), **Türkiye’de Bölgesel Farklar ve Politikalar**, Yayın No. Tüsiad-T/2008-09/471. İstanbul.
- Frajman-Jakšić, Anita ve Drvenkar, Nataša (2010), “Problems in Croatia's Regional Development: How To Proceed?” **In 5th International Conference of the School of Economics and Business (ICES2010): Proceedings**, 1-19.
- GAP (2002), **“Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma Planı”**, Ana Rapor, 2(13), Ankara.
- Genç, Yusuf vd. (2019), “Göç ve Kalkınma İlişkisi”, **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, 7(18), 479 - 498.
- Glasson, John (1974), **“An Introduction to Regional Planning”**, First Published, Department of Town Planning, Oxford Polytechnic, London.
- Gülbahar, Onur (2009), “Turizmin Bölgelerarası Gelişmişlik Farklarını Gidermedeki Rolü(Türkiye Örneği)”, **İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 23(1), 19-47.
- Güner, Kerime (2018), **Turizm Sektörünün Bölgesel Kalkınma Üzerine Etkisi: Giresun Örneği**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gündüz, Ali Yılmaz (1988), **Türkiye’de Bölgesel Dengesizlikleri Gidermeye Yönelik Politikalar Güneydoğu Anadolu Bölgesi**, Yayımlanmış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- _____ (2006), **Bölgesel Kalkınma Politikası**, 1. Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.
- _____ (2013), “Türkiye’de Azgelişmiş Bölgelerin Kalkındırılmasında Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Trbl Bölgesi”, **Atatürk University Journal of Economics and Administrative Sciences**, 27(2), 63-78.

- Güngör, Ali Azmi (2017), **Türkiye’de Bölgesel Dengesizliklerin Giderilmesinde 1980 Sonrası Uygulanan Teşvik Sistemlerinin Rolü ve Etkileri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gürel, P. A. (2011), “Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının Bölgesel Kalkınmaya Etkileri ve Geleceğe İlişkin Öngörüler”, **1. Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı Bildiriler Kitabı**, 327-329.
- Gürlevik, Âtîf (2014), “**Bölgesel Kalkınma Politikaları Ekseninde İstihdam ve İç Göç Etkileşimi**”, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.
- Hansen, M. Nilsen (1968), **French Regional Planning**, Edinburg UP, ABD.
- Harvey Armstrong ve Jim Taylor (1993), **Regional Economics and Policy**, Second Edition, New York: Harvester Wheatsheaf.
- Hasanoğlu, Mürteza ve Aliyev, Ziya (2006), “Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları”, **Sayıştay Dergisi**, 60, 82-94.
- Ildırar, Mustafa (2004), **Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri**, 1. Baskı, Nobel Yayınları, No:714, Ankara.
- Işık, Nihat vd. (2010), “Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Bir Politika Aracı Olarak Kalkınma Ajansları”, **Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 3(2), 1-18.
- İslamoğlu, Emel vd. (2014), “Bir Aktif İstihdam Politikası Aracı Olarak Girişimcilik Programlarının Etkinliği: Kosgeb Girişimcilik Yeni Girişimcilik Destek Programı”, **Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 5(8), 25-44.
- Karakaya, Ersin ve Kızıloğlu, Semiha (2015), “Türkiye’de Girişimcilik ve Ekonomik Büyüme”, 309-323.
- Karakuş, Büşra ve Alptekin, Musa Yavuz (2017), “Trabzon Halkının Dünya, Dünyalık ve Ekonomik Kazanç Algısı: Özgüvenden Pragmatizme Uzayan İnce Yol” **İmgelem**, 1(1), 33-60.
- Kargı, Nihal (2009), “Bölgesel Kalkınma Yaklaşımlarındaki Gelişmeler ve AB Perspektifi Altında Türkiye’nin Bölgesel Politika Analizi”, **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, 1(3), 19-39.
- Karlık, Rıdvan (1997), **Türkiye Ekonomisi: Tarihsel Gelişim-Yapısal Gelişim**, 5. Baskı, Beta Basım Yayınları, İstanbul.
- Kaya, Ayşe (2008), **Türkiye’de Bölgesel Net Mali Yansıma**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi– Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Kayalak, Selma ve Kiper, Tuğba (2006), “İstatistiki Bölge Birimleri Nomenklatörü’ne (Nuts) Göre Türkiye’de Bölgesel Farklılıklar”, **IV. Ulusal Coğrafya Sempozyumu**, 45-62.
- Kayan, Ahmet (2012), “Türkiye’de Bölge Planlaması: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 9(20), 103-134.
- Kaynak, Muhtesem (2003), “Kalkınma İktisadının Kilometre Taşları ve Teknoloji”, **Ekonomik Yaklaşım**, 14(49-Proceedings), 12-43.
- Keleş, Ruşen (1997), **Kentleşme Politikası**, 4. Baskı, İmge Kitapevi, Ankara.
- _____ (2002), **Kentleşme Politikası**, 7. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- _____ (2013), **Kentleşme Politikası**, 13. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- Keskin, Hidayet ve Sungur, Onur (2010), “Bölgesel Politika Ekseninde Yaşanan Dönüşüm: Türkiye’de Kalkınma Planlarında Bölgesel Politikaların Değişimi” **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2010(21), 271-293.
- Keune, Maarten (2001), “**Regions, Regional Institutions and Regional Development**”, International Labour Office Geneva.
- Kılıçarslan, Hatice (2009), **İktisadi Açından Bölgesel Dengesizlik Olgusu Osmaniye Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Selçuk Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kılınç Savrul, Burcu (2012), **Bölgesel Kalkınma Teorileri ve Politikaları: Avrupa Birliği ve Türkiye**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kök, Fatih Nail (2010), **Bölgesel Kalkınma Turizm İlişkisinde Kümelenmenin Rolü: Kavramsal Bir Analiz**, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara.
- Krimi, Mohammad Sharif vd. (2010), “Regional Development Disparities in Malaysia”, **Journal of American Science**, 6(3), 70-78.
- Kulaksız, Yahya (2008), **Türkiye’de Bölgesel Gelişmişlik Farkları, İstihdam ve Kurum Hizmetlerinin Çeşitlendirilmesi**, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.
- Kumral, Neşe (2006), “Bölgesel Rekabet Gücünü Artırmaya Yönelik Politikalar”, **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, (No: 0802), 275-287.
- Kuru, Elif (2012), **Bölgesel Kalkınmada Yatırım Teşviklerinin Shift-Share Analizi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kutscherauer, Alois vd. (2010), “Regional Disparities in Regional Development of The Czech Republic” **Ostrava: Universitas Teknik Ostrava**.

- Küçüköğlü, Mahmut (2005), **Vergisel Teşviklerin Bölgesel Kalkınmadaki Rolü: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Üzerine Uygulama**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Lordoğlu, Kuvvet vd. (1999), **Çalışma İktisadı**, 3. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- Maç, Nazlı (2006), "Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye", Araştırma Raporu, **Konya Ticaret Odası Etüd – Araştırma Servisi**, 117(76), 1-8.
- Mahiroğulları, Adnan (2017), "Türkiye'de Kayıtdışı İstihdam ve Önlemeye Yönelik Stratejiler", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 22(2), 547-565.
- Manduz, Engin (2014), **Bölgesel Kalkınmada Organize Sanayi Bölgelerinin Rolü: Ege Bölgesi'ne Yönelik Bir Uygulama**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mathur, Vijay K. (1999), "Human Capital-Based Strategy for Regional Economic Development", **Economic Development Quarterly**, 13(3), 203-216.
- Mayowa Raheem Wasiu vd. (2014), "Regional Imbalances and Inequalities in Nigeria: Causes, Consequences and Remedies", **Research on Humanities and Social Sciences**, 4(18), 163-174.
- MGK (1993), **Türkiye'de Bölge Planlamasının Evreleri**, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Yayınları No:2, Ankara.
- Oflazoğlu, Sonyel (2016), "Organized Industrial Zones and Their Effects on Regional Development", **Entrepreneurship-Practice-Oriented Perspectives**, 137-152.
- Oyeleye, Oyewale I. (2013), "Challenges of Urbanization and Urban Growth in Nigeria". **American Journal of Sustainable Cities and Society**, 2(1), 79-95.
- Özaslan, Ahmet ve Hidayet, Ünlü (2015), "Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikalarında Değişim ve Kalkınma Ajansları" **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 7(13), 64-83.
- Özçağlar, Ali (2003), "Türkiye'de Yapılan Bölge Ayrımları ve Bölge Planlama Üzerindeki Etkileri", **Coğrafi Bilimler Dergisi**, 1(1), 3-18.
- Özden, Elif Örnek (2016), "Kalkınma Aracı Olarak Organize Sanayi Bölgelerini Yeniden Kurgulamak", **Megaron**, 11(1), 106-124.
- Özgüven, Ali (1995), **İktisadi Büyüme İktisadi Kalkınma Sosyal Kalkınma Planlama ve Japon Kalkınması**, Filiz Kitabevi, İstanbul.

- Özkuş, Gökhan (2008), **Girişimcilik Teorileri ve Girişimci Tipleri: Antalya-Burdur-Isparta İllerinde (İBSS Düzey 2 TR61 Bölgesinde) İmalat Sanayi KOBİ'lerindeki Girişimciler Üzerine Bir İnceleme**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, Ahmet (2009), **Homojen ve Fonksiyonel Bölgelerin Tespiti ve Türkiye İçin İstatiki Bölge Birimleri Önerisi**, Planlama Uzmanlığı Tezi, DPT Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Yayın No. 2802, Ankara.
- Paksoy Saadettin ve Aydoğdu, Mustafa H. (2010), "Bölgesel Kalkınmada Girişimciliğin Geliştirilmesi: Gap-Gidem Örnekleri" **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**, 5(1), 113-134.
- Perktaş, Erkan (2014), Bölgesel Kalkınma Özelinde Girişimciliğin Ekonomik Kalkınma Sürecindeki Rolü. **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2(7), 472-486.
- Peşelioğlu, İstemihan (2007), **Avrupa Birliği Perspektifinde Türkiye Ekonomisinde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Uygulama İmkânları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Popescu, Constanța vd. (2016), "The Evolution of the Regional Development Policies", **Valahian Journal of Economic Studies**, 7(2), 25-30.
- Rimkuvienė Daiva ve Sakalauskaitė Aurelija (2018), "Regional Disparities in Lithuania", **Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development**, 40(1), 74-84.
- Roberts Shaw, Petter W. ve Greg, Lloyd (2000), "Regional Development Agencies in England: New Strategic Regional Planning Issues", **Regional Studies**, 34(1), 75-81.
- Sağbaşı, İsa vd. (2011), "Türkiye'de Sektör Bazlı Bölgesel Teşvik Sistemi ve Ekonomik Etkileri" **26. Türkiye Maliye Sempozyumu**, 385-417.
- Schmitt-Egner, Peter (2010), "The Concept of 'Region': Theoretical and Methodological Notes on Its Reconstruction", **Journal of European Integration**, 24(3), 179-200.
- Sezgin, Ayşenur (2013), **Kalkınma Ajansı Uygulamasının Gelişmiş ve Az Gelişmiş Ülke Örnekleri Açısından Sonuçları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Smith, D. M. (1971), **Industrial Location an Economic Geographical Analysis**, New York: Wiley.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019), "**On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)**", <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf>.

- Şahin, Menekşe (2019), “İşsizlik ve Açık İş Paradoksunun Yeni Söylemi: “İş Beğenmeme” İşsizler Ne Tür İş Arıyorlar?”, **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, 17(3), 52-72.
- Şengül, Ümran vd. (2013), “Türkiye’de İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Düzey 2 Bölgelerinin Ekonomik Etkinliklerinin VZA Yöntemi İle Belirlenmesi ve Tobit Model Uygulaması”, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, 11(21), 75-99.
- Şenses, Fikret (2004), “Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Bir Fırsat Mı, Engel Mi?” **Kalkınma ve Küreselleşme**, 1, 13-54.
- Şurası, Kentleşme (2009), “**Bölgesel Eşitsizlik, Yerel Kalkınma ve Rekabet Edebilir Kentler Komisyonu Raporu**”, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Ankara.
- Takım, Abdullah (2010), “Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Planlarının İktisat Politikalarının Performansına Etkisi: Zonguldak-Bartın ve Karabük Örneği “, ISSN:1306-3111 **E-Journal of New World Sciences Academy Social Sciences**, 5(3), 259-275.
- Tamer, Ahmet (2008), **Kalkınma Ajanslarının Türk Hukuk Sistemindeki Yeri**, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü.
- Tandırcıoğlu, Haluk (1998), **Bölgesel Dengesizliklerin Çözümüne Yönelik Alternatif Kamu Politikaları ve Türkiye Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Taneri, Ergun (1986), **Bölge Planlama**, Yıldız Üniversitesi Yay. No:186, İstanbul.
- _____ (1977), **Bölge Planlama**, İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi.
- Taştekin, Abdullah (2007), **Avrupa Birliği’nde Bölgeselleşme Politikaları ve Türkiye’de Bölgesel Stratejiler**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tekeli, İlhan (2011), **Türkiye’de Bölgesel Eşitsizlik ve Bölge Planlama Yazıları**, 2. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Tekin, Ahmet (2011), “Küreselleşen Dünyada Bölgesel Kalkınma Dinamikleri, Kamu Politikaları ve Bölgesel Kalkınma Ajansları”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 29, 37-48.
- Toktaş, Yılmaz vd. (2013), “The Evolution of Regional Development Agencies: Turkey Case”, **Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica**, 15(2), 670-681.
- _____ (2018), “The Regional Development Agency Experiences of Turkey and Romania”, **Business and Economics Research Journal**, 9(2), 253-270.
- Trabzon İl Tarım ve Orman Müdürlüğü (2020), “Araklı İlçesi Hayvancılık Verileri”, Yayınlanmamış Veriler.

- TTSO (2017), “2017 Yılı Ekonomik Rapor”, <http://www.ttso.org.tr/dosyalar/2017-yili-ekonomik-rapor.pdf>, (21.02.2020).
- ____ (t.y.), <http://www.ttso.org.tr/index.php?link=firmauye>, (21.02.2020).
- TUİK (2019), “Ulusal Eğitim İstatistikleri”, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=130&locale=tr>, (17.03.2021).
- ____(2021a), “Nüfus İstatistikleri”, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>, (21.03.2021).
- ____(2021b), “Yaş Gruplarına Göre Nüfus İstatistikleri”, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr> (19.02.2020).
- ____ (2020), “Araklı İlçesi Göç İstatistikleri (2015-2018)” Yayımlanmamış Veriler.
- Tutar, Filiz ve Demiral Mehmet (2007), “Yerel Ekonomilerin Yerel Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları” **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 2(1), 65-83.
- Türkoğlu, Musa (2002), **Bölgesel Kalkınmada Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin (KOBİ'lerin) Rolü ve Göller Bölgesi Örneği**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tütengil, Cavit Orhan (1977), “Bölgesel Az Gelişme ve Bölgeler Arası Dengesizlik Sorunu”, **Sosyoloji Konferansları**, 15, 1-14.
- Uzay, Nisfet (2005), **Bölgesel Gelişmişlik Farklarının Giderilmesi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları**, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Wysocka, Alicja Szajnowska (2009), “Theories of Regional and Local Development – Abridged Review”, **Bulletin of Geography. Socio-Economic Series**, 12, 75-90.
- Yavilioğlu, Cengiz (2002), “Kalkınmanın Anlam Bilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 3(1), 59-77.
- Yıldız, Güzide (2013), **Bölgesel Dengesizliklerin Giderilmesinde Kalkınma Ajanslarının Rolü Güney Ege Kalkınma Ajansı Örneği**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldız, Zafer (2007), **Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Sağladığı Katkılar ve Göller Bölgesi Uygulaması**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yiğit, Asena Gizem ve Maden, Selen Işık (2019), “Bölgesel Kalkınma Politikalarındaki Dönüşüm: Yeni Bölgecilik Yaklaşımı ve Türkiye Yansımaları”, **Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 7(3), 113–120.

Yuill, Duglas vd. (2004), “Regional Policy in The Shadow of Reform: A Comperative Overwieve of Recent Policy Developments in The Member States and Norway”, **In 25th meeting of the EoRPA Consortium of EU Member States (and Norway).**

Yüceol, Hüseyin Mualla (2007), “Türkiye’de Bölgesel İşgücü Hareketleri, İşsizlik ve Ekonomik Kalkınma”, **The Journal of Industrial Relations and Human Resources**, 9(1), 108-128.

Zeren, Gizem (2018), **Bölgesel Kalkınmada Vergi Teşviklerinin Rolü ve Türkiye Değerlendirmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EKLER

Ek 1:

İŞVEREN ANKET FORMU

Değerli katılımcı bu çalışma Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Anabilim dalında yürütülen bir yüksek lisans tez çalışması için “**Bölgesel Kalkınma ve Emek Piyasaları: Araklı Örneğinde Uygulama, Sorunlar ve Çözüm Önerileri**” konusunda veri toplaması amacıyla hazırlanmıştır. Bu ankete vereceğiniz cevaplar gizli tutulacak ve tarafsız bir şekilde değerlendirilecektir. Bu nedenle cevaplarınızda samimi olmanız çalışmanın selameti ve güvenilirliği açısından büyük önem taşımaktadır. Anketimize ayırdığınız vakit ve gösterdiğiniz ilgi için teşekkür ederiz.

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Hasan Çebi BAL

Öğrenci
Hasan KARAKAYA

1. **Cinsiyetiniz:** Kadın () Erkek ()
2. **Medeni durumunuz:** Evli () Bekâr ()
Diğer ()
3. **Yaşınız.....** 4. **Eğitim Durumunuz:**
Okur-yazar () İlkokul Mezunu () Ortaokul ()
Lise () Ön lisans (MYO) () Lisans ()
Lisansüstü ()
5. **Hangi sektörde faaliyet göstermektесiniz?**
A) İmalat ve sanayi sektörü (Gıda üretimi dâhil) ()
B) Madencilik sektörü (Taş işlemciliği vb.) ()
C) Geleneksel hizmet sektörü (Lokanta, otel, taşımacılık, toptan ve perakende ticaret, marketçilik, inşaat, kuyumculuk, vb.) ()
D) Yenilikçi hizmet sektörü (İletişim (haberleşme), bilişim, reklamcılık, danışmanlık, sigortacılık, müşavirlik) ()
E) Diğer (belirtiniz).....
6. **İşletmenizde kaç kişi istihdam etmektесiniz?**
Belirtiniz.....
7. **İşletmenizin mülkiyet yapısı nedir?**
A) Tamamen kendime ait ()
B) Benimle birlikte aileme ait ()
C) Aileme mensup olmayan ortağım bulunmakta ()
8. **İşletmenizi siz mi kurdunuz?**
A) Evet, işletmenin kurucusu benim ()
B) Kurucu ortaklarından biriyim ()
C) İşletme devralındı ()
9. **İşletmeniz kaç yıldır faaliyette bulunmakta?**
Belirtiniz.....
10. **İşletmenizi kurarken girişimcilik eğitimi aldınız mı?**
A) Evet ()
B) Hayır ()
11. **Faaliyette bulunduğunuz sektördeki yenilikleri takip ediyor musunuz?**
A) Takip ediyorum ()
B) Kısmen takip ediyorum ()
C) Takip etmiyorum ()
12. **Kullandığınız teknoloji yeni ve güncel değilse neden değiştirmiyorsunuz?**
A) Finansman yetersizliğinden dolayı ()
B) Gerekli olmadığını düşünüyorum ()
C) Faaliyette bulunan bölgede yeni teknolojileri kullanabilecek çalışan temininde güçlük yaşanacağı için ()
D) Diğer (belirtiniz).....
13. **İşletmenizde Ar-Ge faaliyetleri yapıyor mu?**
A) Evet ()
B) Hayır ()
14. **Cevabınız evet ise Ar-Ge'ye ne kadar kaynak ayırıyorsunuz?Belirtiniz.....**
15. **İşgücü ihtiyacını karşıladığınız bölgeler?**
A) Tamamı işletmenin faaliyette bulunduğu bölge içinden()
B) Büyük bir kısmı bölge içinden ()
C) Büyük bir kısmı bölge dışından ()
16. **Çalışanlarınızın verimini arttırmada ne tür politikalar tercih edersiniz?**
A) Ücret artışı ()
B) Primli ücret ()
C) İşinde başarı gösterenlere ekonomik ödül ()
D) Eğitim ()
E) Sosyal yardımlar ()
F) Çalışma koşullarının iyileştirilmesi ()
G) Çalışanları psikolojik olarak ödüllendirmek (eğitim, iş gören yetiştirme geliştirme programları özellikle işe yeni alınan elemanların işe alışmasındaki eğitim, motivasyon)()

17. Çalışanlarınıza istihdam ettiğiniz sürede eğitim veriyor musunuz?
A) Evet ()
B) Hayır ()
18. Eğitim vermiyorsanız nedeni nedir? Belirtiniz.....
19. İşe aldığınız çalışanlarınızda gördüğünüz eğitim eksikleri nelerdir? Belirtiniz.....
20. Personelinizin eğitiminde hangi yöntemi kullanıyorsunuz?
A) İş başında eğitim ()
B) Konferans ve seminerlerle ()
C) Rotasyon (İş rotasyonu bir iş yerinde çalışan personele birden fazla iş yapabilme bilgi ve tecrübesi kazandırılarak günün belirli saatlerinde personel arasında iş değişikliği yapma olgusudur) ()
21. Eleman temininde güçlük çekiyor musunuz?
A) Evet ()
B) Hayır ()
22. Temininde güçlük çektiğiniz personeli hangi alanda çalıştırmak istiyorsunuz?
A) Satış temsilcisi ()
B) Muhasebe ()
C) Üretim ()
D) İnsan kaynakları ()
E) Diğer (belirtiniz).....
23. Aşağıdaki faktörlerden hangileri işletmenizde istediğiniz vasıfta personel istihdamını zorlaştırmaktadır?
A) Nitelikli personel bulamama ()
B) Nitelikli personelin ücret talebini karşılayamama ()
C) Ücret dışı sosyal olanakların (yemek, kreş, servis, özel sigorta vb.) eksikliği ()
D) İşletmenin çalışma koşulları (saat, vardiya vb.) ()
E) Sektörün çalışma koşulları ()
F) Bölgenin sosyo-ekonomik koşulları ()
G) Diğer (belirtiniz)
24. Sizce çalışanların sizden beklentileri nelerdir?
A) Yüksek ücret verimli çalışma ()
B) Daha az ve rahat çalışma (Örn: masa başı iş) düşük ücret ()
25. Daha rahat iş bulabilmek için sizce önemli olanları 1'den başlayarak önem sırasına göre sıralayınız?
A) Fabrika ve işyeri sayısının çokluğu ()
B) Kentli nüfusun çokluğu ()
C) Daha iyi eğitim ()
D) İstihdam oranının yüksek olması ()
E) Fındık fiyatı ()
26. Türkiye şartlarında bölgenizin kalkınmışlık düzeyi aşağıdaki gruplardan hangisinde yer alır?
A) Geri kalmış ()
B) Az kalkınmış ()
C) Orta düzeyde kalkınmış ()
D) Kalkınmış ()
27. Sizce bölgeniz için en uygun yatırım alanları nelerdir? (1'den başlayarak önem sırasına göre sıralayınız.)
A) Tekstil ve Hazır Giyim ()
B) Kuaför ve Kişisel Bakım ()
C) Tarım ve Hayvancılık ()
D) Büro Hizmetleri ()
E) Mimarlık-Mühendislik ()
F) Restoran & Kafe ()
G) Sigortacılık ()
H) Turizm ()
İ) Diğer (belirtiniz).....
28. Girişimcilerin bu bölgede yatırım yapmalarının en önemli nedeni nedir?
A) İş gücünün bol ve nitelikli olması ()
B) Bölge insanı olmak ()
C) Pazara yakın olmak ()
D) Alt yapı imkânlarının uygunluğu ()
E) Kaynaklara yakın olmak ()
F) Diğer (belirtiniz).....
29. Bölgesel kalkınmayı sağlamada aşağıdaki yerel kurumlardan hangisini lider kurum olarak görüyorsunuz?
A) Belediye ()
B) Bölgesel Kalkınma Ajansı ()
C) Üniversite ()
D) Ticaret ve sanayi odası ()
E) İl özel idaresi ()
F) Diğer (belirtiniz).....
30. Sizce Araklı ilçesinin en önemli sorunu nedir? Önem derecesine göre sıralayınız
A) Konut yetersizliği ()
B) Altyapı yatırımlarının yetersizliği ()
C) Sanayi yatırımlarının yetersizliği ()
D) Sosyo-kültürel etkinliklerin yetersizliği ()
E) İşsizlik ()
F) Toplu taşıma ()
G) Diğer (belirtiniz).....

31. Sosyal ve kültürel altyapı hizmeti olarak Araklı'da yapılan fuar festival vb. tanıtım faaliyetleri hakkındaki görüşünüz nedir?

- A) Daha çok yapılmalı ()
- B) Fikrim yok ()
- C) Yeterince yapılmakta ()
- D) Gereksiz ()

32. Sizce Araklı'nın gelişmesinde en önemli gelir kaynağı nedir?

- A) Tarım ()
- B) Sanayi ()
- C) Hizmet ()
- D) Turizm ()
- E) Diğer (belirtiniz).....

33. Sizce Araklı'nın kalkınmasının önündeki en önemli engel nedir?

- A) Finansman sorunu yetersiz kredi ve teşvikler ()
- B) Bölge halkında girişimcilik duygusunun gelişmemesi riskten kaçınması ()
- C) Yatırımların etkin ve bilinçli bir şekilde yapılmaması ()
- D) Tarım bölgesi olması ()
- E) İşletmecilerin yeterli bilgi birikimine sahip olmaması ()
- F) Bürokratik engeller ()

34. Sizce Araklı'nın Kalkınması için yapılması gerekenler neler olmalı? Önem derecesine göre ilk üç tanesini yazınız.

- 1)
- 2)
- 3)

Ek 2:

ÇALIŞAN ANKET FORMU

Değerli katılımcı bu çalışma Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Anabilim dalında yürütülen bir yüksek lisans tez çalışması için “**Bölgesel Kalkınma ve Emek Piyasaları: Araklı Örneğinde Uygulama, Sorunlar ve Çözüm Önerileri**” konusunda veri toplaması amacıyla hazırlanmıştır. Bu ankete vereceğiniz cevaplar gizli tutulacak ve tarafsız bir şekilde değerlendirilecektir. Bu nedenle cevaplarınızda samimi olmanız çalışmanın selameti ve güvenilirliği açısından büyük önem taşımaktadır. Anketimize ayırdığınız vakit ve gösterdiğiniz ilgi için teşekkür ederiz.

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Hasan Çebi BAL

Öğrenci
Hasan KARAKAYA

1. **Cinsiyetiniz:** Kadın () Erkek ()
2. **Medeni durumunuz:** Evli () Bekâr () Diğer ()
4. **Yaşınız..... 4. Eğitim Durumunuz:** Okur-yazar () İlkokul Mezunu () Ortaokul () Lise () Ön lisans (MYO) () Lisans () Lisansüstü eğitimi()
5. **Şirketteki pozisyonunuz:** Çalışan () Şef () Müdür yardımcısı () Müdür () Genel müdür ()
6. **Hangi sektörde çalışmaktasınız?**
 - F) İmalat ve sanayi sektörü (gıda üretimi dâhil) ()
 - G) Madencilik sektörü ()
 - H) Geleneksel hizmet sektörü (lokanta, otel, taşımacılık, toptan ve perakende ticaret, marketçilik, inşaat, kuyumculuk, vb.) ()
 - İ) Yenilikçi hizmet sektörü iletişim (haberleşme), bilişim, reklamcılık, danışmanlık, sigortacılık, müşavirlik) ()
 - J) Diğer, lütfen belirtiniz.....
7. **Aylık maaşınız ne kadar?**
Lütfen belirtiniz.....
8. **Maaş düzeyinizin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?**
A) Evet () B) Kısmen () C) Hayır ()
9. **Bu mesleği seçme nedeniniz nedir?**
 - A) Bu mesleği seviyorum ve çalışırken mutluyum ()
 - B) Bu bölgede iş imkânları kısıtlı olduğu için ()
 - C) Aldığım eğitime uygun bir iş olduğu için ()
 - D) Daha iyi bir iş bulamadığım için ()
10. **Aldığınız eğitime uygun bir işte mi çalışıyorsunuz?**
A) Evet () B) Hayır ()
11. **Şu anki işinizde yetenek ve becerilerinizi ne kadar kullanıyorsunuz?**
 - A) Hiç kullanmıyorum ()
 - B) Çok az kullanıyorum ()
 - C) Sık sık kullanıyorum ()
 - D) Her zaman kullanıyorum ()
12. **Çalıştığınız İşten memnun musunuz?**
A) Evet () B) Kısmen () C) Hayır ()
13. **Fırsatınız olsa mevcut işinizi değiştirmeyi düşünür müsünüz?**
A) Evet () B) Kısmen () C) Hayır ()
14. **Hangi meslekte eğitim alsaydınız daha başarılı olurdu?**
Belirtiniz.....
15. **Size iki farklı iş teklif edilse yanıtınız ne olurdu?**
 - A) Üretken ve verimli çalışma, yüksek ücret ()
 - B) Daha az ve daha rahat çalışma (Örn. masa başı iş), düşük ücret ()
16. **Çalıştığınız işletmenin gelişmesinde katkınızın olduğunu düşünüyor musunuz?**
A) Evet, () B) Kısmen () C) Hayır
17. **Yöneticiniz eğitiminize ve gelişiminize destek oluyor mu?**
 - A) Evet, çalıştığım firmada yaptığım işle ilgili kendimi geliştirebileceğim eğitim imkânları sunulmakta ()
 - B) Hayır, çalıştığım firmada hem yaptığım işte hem de mesleki ve kişisel gelişimimde etkili olabilecek herhangi bir eğitim imkânı sunulmamakta ()
18. **Firmanızın profesyonel bir yönetim tarzına sahip olduğunu düşünüyor musunuz?**
A) Evet () B) Kısmen () C) Hayır ()
19. **Çalıştığınız firmanız faaliyette bulunduğu sektördeki yenilikleri takip ediyor mu?**
 - A) Takip ediyor ()
 - B) Kısmen takip ediyor ()
 - C) Takip etmiyor ()

20. Çalıştığımız işletmede Ar-Ge faaliyetleri yapılıyor mu?
A) Evet () B) Hayır ()
21. Sizce çalışanların verimliliğinin artması için ne yapılmalı?
A) Ücret artışı ()
B) Primli ücret ()
C) İşinde başarı gösterenlere ekonomik ödül ()
D) Eğitim ()
E) Sosyal yardımlar ()
F) Çalışma koşullarını iyileştirilmesi ()
G) Çalışanları psikolojik olarak ödüllendirmek (eğitim, iş gören yetiştirme geliştirme programları özellikle işe yeni alınan elemanların işe alışmasındaki eğitim, motivasyon) ()
22. Bir iş gününüzde işin başladığı andan işin bitiş saatine kadar geçen sürede genel olarak nasıl bir düşünceyle çalışırsınız?
A) Kazandığım paranın hakkını vermeye çalışırım ()
B) Daha verimli nasıl çalışabilirim diye düşünürüm ()
C) İşe başladığım andan itibaren günün biran önce bitmesini beklerim ()
D) Nasıl daha az çalışarak günü geçiririm diye düşünürüm ()
24. Kendinize ait bir iş yeri kurmayı düşündünüz mü?
A) Evet () B) Hayır ()
25. Köyde yeriniz var mı?
A) Evet () B) Hayır ()
26. Eğer varsa kaç m2 (dönüm)
Belirtiniz.....
27. Kendi köyünüzde tarım ve hayvancılık alanında çalışmayı düşündünüz mü?
A) Evet () B) Hayır ()
28. Eğer köyünüzdeki arazinizi işlemiyorsanız işlememe nedeniniz nedir?
A) Köyde çalışmanın zor olması ()
B) Yeterli zamanın olmaması ()
C) Sağlık sorunları ()
D) Diğer (belirtiniz)
29. Daha rahat iş bulabilmek için sizce önemli olanları 1'den başlayarak önem sırasına göre sıralayınız?
A) Fabrika ve işyeri sayısının çokluğu ()
B) Kentli nüfusun çokluğu ()
C) Daha iyi eğitim ()
D) İstihdam oranının yüksek olması ()
E) Fındık fiyatı ()
30. Türkiye şartlarında bölgenizin kalkınmışlık düzeyi aşağıdaki gruplardan hangisinde yer alır?
A) Geri kalmış ()
B) Az kalkınmış ()
C) Orta düzeyde kalkınmış ()
D) Kalkınmış ()
31. Sizce bölgeniz için en uygun yatırım alanları nelerdir? (1'den başlayarak önem sırasına göre sıralayınız.)
A) Tekstil ve Hazır Giyim ()
B) Kuaför ve Kişisel Bakım ()
C) Tarım ve Hayvancılık ()
D) Büro Hizmetleri ()
E) Mimarlık-Mühendislik ()
F) Restoran & Kafe ()
G) Sigortacılık ()
H) Turizm ()
İ) Diğer (belirtiniz).....
32. Girişimcilerin bu bölgede yatırım yapmalarının en önemli nedeni nedir?
A) İş gücünün bol ve nitelikli olması ()
B) Bölge insanı olmak ()
C) Pazara yakın olmak ()
D) Alt yapı imkânlarının uygunluğu ()
E) Kaynaklara yakın olmak ()
F) Diğer (belirtiniz).....
33. Bölgesel kalkınmayı sağlamada aşağıdaki yerel kurumlardan hangisini lider kurum olarak görüyorsunuz?
A) Belediye ()
B) Bölgesel kalkınma ajansı ()
C) Üniversite ()
D) Ticaret ve sanayi odası ()
E) İl özel idaresi ()
F) Diğer (belirtiniz).....
34. Sizce Araklı ilçesinin en önemli sorunu nedir? Önem derecesine göre sıralayınız
A) Konut yetersizliği ()
B) Altyapı yatırımlarının yetersizliği ()
C) Sanayi yatırımlarının yetersizliği ()
D) Sosyo-kültürel etkinliklerin yetersizliği ()
E) İşsizlik ()
F) Toplu taşıma ()
G) Diğer (belirtiniz).....
35. Sosyal ve kültürel altyapı hizmeti olarak Araklı'da yapılan fuar festival vb. tanıtım faaliyetleri hakkındaki görüşünüz nedir?
A) Daha çok yapılmalı ()
B) Fikrim yok ()
C) Yeterince yapılmakta ()

- D) Gereksiz ()
- 36. Sizce Araklı'nın gelişmesinde en önemli gelir kaynağı nedir?**
- A) Tarım ()
B) Sanayi ()
C) Hizmet ()
D) Turizm ()
E) Diğer (belirtiniz).....
- 37. Sizce Araklı'nın kalkınmasının önündeki en önemli engel nedir?**
- A) Finansman sorunu yetersiz kredi ve teşvikler ()
B) Bölge halkında girişimcilik duygusunun gelişmemesi riskten kaçınması ()
- C) Yatırımların etkin ve bilinçli bir şekilde yapılmaması ()
D) Tarım bölgesi olması ()
E) İşletmecilerin yeterli bilgi birikimine sahip olmaması ()
F) Bürokratik engeller ()
- 38. Sizce Araklı'nın Kalkınması için yapılması gerekenler neler olmalı? Önem derecesine göre ilk üç tanesini yazınız.**
- 1)
2)
3)

Ek 3:

ÇALIŞMAYAN İÇİN ANKET FORMU

Değerli katılımcı bu çalışma Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim dalında yürütülen bir yüksek lisans tez çalışması için “Bölgesel Kalkınma ve Emek Piyasaları: Araklı Örneğinde Uygulama, Sorunlar ve Çözüm Önerileri” konusunda veri toplaması amacıyla hazırlanmıştır. Bu ankete vereceğiniz cevaplar gizli tutulacak ve tarafsız bir şekilde değerlendirilecektir. Bu nedenle cevaplarınızda samimi olmanız çalışmanın selameti ve güvenilirliği açısından büyük önem taşımaktadır. Anketimize vakit ayırdığınız ve gösterdiğiniz ilgi için teşekkür ederiz.

Danışman Öğrenci
Dr. Öğr. Üyesi Hasan Çebi BAL Hasan KARAKAYA

1. **Cinsiyetiniz:** Kadın () Erkek ()
2. **Yaşınız:**.....
3. **Medeni durumunuz:** Evli () Bekâr () Diğer ()
4. **Eğitim Durumunuz:** Okur-yazar () İlkokul Mezunu () Ortaokul () Lise () Ön lisans (MYO) () Lisans () Lisansüstü ()
5. **Ne kadar süredir işsizsiniz?**
Lütfen belirtiniz.....
6. **Daha önce kaç kez işsiz kaldınız?**
Lütfen belirtiniz.....
7. **Ne sıklıkla iş arıyorsunuz?**
Lütfen belirtiniz.....
8. **İŞKUR'a kaydınız var mı?**
Evet () Hayır ()
9. **Şu anda özel sektörde asgari ücretten iş bulsanız çalışır mısınız?**
Evet () Belki () Hayır ()
10. **Çalışmaya razı olacağınız ücret düzeyi nedir?**
Lütfen belirtiniz.....
11. **İş arama yöntemlerinden hangisini kullanıyorsunuz?**
A) Eş-dost aracılığıyla iş arama ()
B) Doğrudan işverene başvurma ()
C) Gazete dergi ve internet aracılığıyla iş arama ()
D) Özel istihdam büroları aracılığıyla iş arama ()
E) İŞKUR aracılığıyla iş arama ()
F) Kendi işini kurma yoluyla iş arama ()
G) Mesleki eğitim merkezleri yoluyla ()
H) Diğer iş arama yöntemlerini kullanarak iş arama ()
12. **İş bulmada ne tür zorluklar ile karşılaşmaktasınız?**
A) Fırsat eşitsizliği ()
B) Deneyimsizlik ()
C) Aldığım eğitime uygun iş bulamıyorum ()
D) İkamet ettiğim bölgede iş imkânları kısıtlı ()
E) Ulaşım ()
13. **En son çalıştığınız işten ayrılma nedeniniz nedir?**
A) İşten çıkarıldı ()
B) Kendi isteği ile ayrıldı ()
C) İş sürekli bir iş değildi ()
D) Daha önce herhangi bir işte çalışılmadı ()
E) Sosyal güvencesi olmayan bir işti ()
- F) Çalışma şartları ve ortamı iyi değildi ()
G) Ücret yeterli değildi ()
H) Sağlık nedeniyle ayrılma ()
İ) Diğer (belirtiniz).....
14. **Çalışmak istediğiniz işlerde aradığınız şart nedir?**
A) Herhangi bir şart aramıyorum ()
B) İşin sürekliliği ()
C) Ücretin yeterli düzeyde olması ()
D) Sosyal güvencesinin olması ()
E) Sendikalı bir iş olması ()
15. **Çalışmanıza engel olabilecek herhangi bir sağlık probleminiz var mı?**
A) Yok ()
B) Kronik sağlık sorunları bulunmakta ()
C) Psikolojik sağlık sorunları bulunmakta ()
D) Hafif sağlık sorunları bulunmakta ()
E) Ağır sağlık problemi bulunmakta ()
16. **İş bulabilme umudunuz var mı?**
A) Var () B) Kısmen var () C) Yok ()
17. **Araklı'da beklentilerinize göre iş bulabilme umudunuz var mı?**
A) Var () B) Kısmen var () C) Yok ()
18. **Hangi sektörde çalışmayı düşünüyorsunuz?**
A) Tarım () B) Sanayi ()
B) Hizmet () C) İnşaat ()
C) Fark etmez ()
19. **Sahip olduğunuz iş/mesleki beceri seviyeniz nedir?**
A) Mesleki bir yeterliliğim yok ()
B) Çıraklık eğitimi aldım ()
C) Mesleki eğitim aldım ()
D) İŞKUR meslek edindirme kurslarına katıldım ()
E) Uzun süreli iş deneyimi ()
20. **İş bulunduğu takdirde başka bir ile göç eder misiniz?**
A) Evet () B) Kararsızım () C) Hayır ()
21. **Ekonomik gelir durumunuzu değerlendirdiğinizde hangi düzeyde görüyorsunuz?**
A) İyi () B) Orta () C) Kötü ()
22. **Tercih ettiğiniz meslekten başka bir meslekte çalışmayı düşünür müsünüz?**
A) Evet () B) Belki () C) Hayır ()
23. **Sizce işsiz olmanızın en önemli sebebi nedir?**

- A) Mesleki anlamda bilgi ve becerime uygun bir iş yok()
 B) Gerekli beceri veya niteliklerin eksikliği ()
 C) Sağlık sorunları ()
 D) Ulaşım sorunu ()
 E) Bakıma muhtaç akrabam var ()
 F) Evde kalması gerekiyor ()
 G) Kişisel veya aile sorumlulukları ()
- 24. Sizde ilçenizdeki işsizliğin nedeni nedir? 1'den başlayarak önem derecesine göre sıralayınız.**
 A) Deneyimli eleman yetersizliği ()
 B) İş beğenmeme ()
 C) Kahvehanelerin fazla olması ve tembellik ()
 D) Mesleki eğitimin yetersiz olması ()
 E) Kurumsallaşmış firmaların azlığı ()
 F) İş alanlarının yetersiz olması ()
 G) İş arayan ile işçi arayanın eşleşmemesi ()
- 25. Size iki farklı iş teklif edilse yanıtınız ne olurdu?**
 A) Üretken ve verimli çalışma, yüksek ücret ()
 B) Daha az ve daha rahat çalışma (Örn. masa başı iş), düşük ücret ()
- 26. Çalışma hayatından beklentiniz nedir?**
 A) Mesleki eğitim kurslarının ve özellikle iş garantili kursların artırılması ()
 B) Yeni iş alanlarının açılması ve daha çok iş imkânı sağlanması ()
 C) İŞKUR'un hizmetleri ile ilgili tanıtım faaliyetlerini artırması ()
 D) Eğitime göre iş sağlanması ()
 E) Asgari ücretin altında ücret verilmemesi ()
 F) İşgücü eğitiminde özel sektör desteğinin alınması ()
 G) İşsizliğe daha çok önem verilmesi ()
- 27. Köyde yeriniz var mı?**
 A) Evet () B) Hayır ()
- 28. Eğer varsa kaç m2 (dönüm)**
 Belirtiniz.....
- 29. Kendi köyünüzde tarım ve hayvancılık alanında çalışmayı düşündünüz mü?**
 A) Evet () B) Hayır ()
- 30. Eğer köyünüzdeki arazinizi işlemiyorsanız işlememe nedeniniz nedir?**
 A) Köyde çalışmanın zor olması ()
 B) Yeterli zamanın olmaması ()
 C) Sağlık sorunları () D) Diğer.....
- 31. Daha rahat iş bulabilmek için sizce önemli olanları 1'den başlayarak önem sırasına göre sıralayınız?**
 A) Fabrika ve işyeri sayısının çokluğu ()
 B) Kentli nüfusun çokluğu ()
 C) Daha iyi eğitim ()
 D) İstihdam oranının yüksek olması ()
 E) Fındık fiyatı ()
- 32. Türkiye şartlarında bölgenizin kalkınmışlık düzeyi aşağıdaki gruplardan hangisinde yer alır?**
 A) Geri kalmış () C) Orta düzeyde kalkınmış ()
 B) Az kalkınmış () D) Kalkınmış ()
- 33. Sizde bölgeniz için en uygun yatırım alanları nelerdir?(1'den başlayarak önem sırasına göre sıralayınız.)**
 A) Tekstil ve Hazır Giyim ()
 B) Kuaför ve Kişisel Bakım ()
 C) Tarım ve Hayvancılık ()
 D) Büro Hizmetleri ()
 E) Mimarlık-Mühendislik ()
 F) Restoran & Kafe ()
 G) Sigortacılık ()
 H) Turizm () İ) Diğer (belirtiniz).....
- 34. Girişimcilerin bu bölgede yatırım yapmalarının en önemli nedeni nedir?**
 A) İş gücünün bol ve nitelikli olması ()
 B) Bölge insanı olmak ()
 C) Pazara yakın olmak ()
 D) Alt yapı imkânlarının uygunluğu ()
 E) Kaynaklara yakın olmak ()
 F) Diğer (belirtiniz).....
- 35. Bölgesel kalkınmayı sağlamada aşağıdaki yerel kurumlardan hangisini lider kurum olarak görüyorsunuz?**
 A) Belediye ()
 B) Bölgesel Kalkınma Ajansı ()
 C) Üniversite ()
 D) Ticaret ve sanayi odası ()
 E) İl özel idaresi ()
 F) Diğer (belirtiniz).....
- 36. Sizde Araklı ilçesinin en önemli sorunu nedir? Önem derecesine göre sıralayınız**
 A) Konut yetersizliği ()
 B) Altyapı yatırımlarının yetersizliği ()
 C) Sanayi yatırımlarının yetersizliği ()
 D) Sosyo-kültürel etkinliklerin yetersizliği ()
 E) İşsizlik ()
 F) Toplu taşıma ()
 G) Diğer (belirtiniz).....
- 37. Sosyal ve kültürel altyapı hizmeti olarak Araklı'da yapılan fuar festival vb. tanıtım faaliyetleri hakkındaki görüşünüz nedir?**
 A) Daha çok yapılmalı ()
 B) Fikrim yok ()
 C) Yeterince yapılmakta ()
 D) Gereksiz ()
- 38. Sizde Araklı'nın gelişmesinde en önemli gelir kaynağı nedir?**
 A) Tarım () D) Turizm ()
 B) Hizmet () E) Diğer (belirtiniz).....
 C) Sanayi ()
- 39. Sizde Araklı'nın kalkınmasının önündeki en önemli engel nedir?**
 A) Finansman sorunu yetersiz kredi ve teşvikler ()

- B) Bölge halkında girişimcilik duygusunun gelişmemesi riskten kaçınması ()
- C) Yatırımların etkin ve bilinçli bir şekilde yapılmaması()
- D) Tarım bölgesi olması ()
- E) İşletmecilerin yeterli bilgi birikimine sahip olmaması()
- F) Bürokratik engeller ()

40. Sizde Araklı'nın kalkınması için yapılması gerekenler neler olmalı? Önem derecesine göre ilk üç tanesini yazınız.

- 1)
- 2)
- 3)

ÖZGEÇMİŞ

Hasan KARAKAYA,..2007 yılında Kızılpınar Atatürk İlköğretim Okulu'nu; 2011 yılında Veliköy Çok Programlı Lisesi'ni; 2016 yılında da Karadeniz Teknik Üniversitesi – İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü'nü bitirdi. 2016 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı'nda yüksek lisans programına başladı.

KARAKAYA, bekâr olup, İngilizce bilmektedir.